

מדינת ישראל

משרדי הממשלה

משרד המשפטים
משרד הכלכלה

משרד המשפטים
61/12

התקן-אמצעי 'יבוא' - צוה לצבא בתום האמנה

ב-ס (שנ"ק) ל קולמוס-היבוא לוגיסטיקה

1. - 29.10.85

מדינת ישראל

ארכיון המדינה

שם תיק: תכנון תיירות - איזור ירושלים

מזהה כיוז: גל-11/19942

מזהה פריט 0006m5s

תאריך הדפסה 22/01/2018

כתובת 2-113-9-2-10

מז

מו

מס' תיק מקורי

מחלקה

ועדת ההיגוי לפיתוח התיירות בירושלים הוועדה לתאום פרויקטים

משרד התיירות • עיריית ירושלים • החברה הממשלתית לתיירות • הרשות לפיתוח ירושלים • החברה לפיתוח מזרח ירושלים

29/10/95
j/h/doch2012

לכבוד
מר משה ריגל
משרד התיירות

חנדון: דו"ח מצב - קידום מתחמי מלונות בירושלים

משה שלום רב!

בהמשך לבקשתך, מצ"ב דו"ח קידום מתחמי מלונות נכון לחודש אוקטובר 1995
בתקופה האחרונה טופלו וקודמו בין השאר המתחמים הבאים:

1. מלון מגדל חכנסת (פרדייס)

הותכנית לתוספת 27 חדרים למלון, אושרה בוועדה המחוזית בכפוף להסדרת פתרונות חנייה. מתכנן התנועה רטוביץ הגיש הצעה לפתרון החנייה, הצעה שהייתה מקובלת על נציג משרד התחבורה אולם התעוררה בעיה עם קבלת ההסכמה של מתכנן המחוז - פסקואל ברוייד, בעקבות פנייתו של המתכנן למשרדנו והתערבותו של דן פיקר בנושא אצל פסקואל, חוסרה התנגדותו לפתרון התחבורתי שהוצע, והותכנית תובא לדיון בישיבה הבאה של הוועדה המחוזית.

2. מלון המגדל (כיכר ציון)

בעלי המלון מעוניינים בתוספת של 30 חדרים למלון הקיים. הנושא הוצג בפני מהנדס העיר ביוזמתנו ונבדקה עמדתו לגבי התוספת המבוקשת. מהנדס העיר מסכים עקרונית לתוספת האמורה, לאור עמדתו, התבקש המתכנן להגיש התוכניות לוועדות התכנון.

3. מלון חו - בית וגן

הבקשה לקבלת האישור לשימוש חורג התעכבה בוועדה המחוזית, לאחר התערבותנו, חובטח כי הנושא יאושר בישיבה הקרובה של הוועדה המחוזית.

4. מתחם מנדלבאום

א. מלון לב-דוד

חמתכננים הגישו בקשה לקבלת היתר לחפירה, הנושא מטופל מול העירייה ויובא לדיון בישיבה הקרובה של הוועדה המקומית.

ב. מלון גרנד ביץ' (משפחת טייק)

לדברי נציג הבעלים, בכוונתם להתחיל בבניה, תוכניות להרחבה טרם הוגשו על-ידם.

ג. יונה מלונות

בעבודות חפירה.

ועדת ההיגוי לפיתוח התיירות בירושלים
הוועדה לתאום פרויקטים

משרד התיירות • עיריית ירושלים • החברה הגממשלתית לתיירות • חרשות לפיתוח ירושלים • החברה לפיתוח מזרח ירוש

5. מתחם הטלביזיה

נתקבלה בקשה של יזם פרטי, אשר ברשותו שטח המצוי בסמוך למתחם הטלביזיה, להקמת מלון במקום. הנושא נבדק עם מהנדס העיר, אשר הביע תמיכתו בחסבת המתחם כולו (כולל בניין הטלביזיה) ממלאכה למלונאות (ובתנאי שתחיה ראייה תכנונית כוללת של כל המתחם).

בעקבות עמדתו של מהנדס העיר, קיימנו פגישה עם מנכ"ל הרליי (המטפל בקידום התכנון של מתחם הטלביזיה). הרליי קיבלה על עצמה לעסוק בקידום התכנון של האזור אשר בו ניתן יהיה להקים 2-3 בתי מלון עממיים ובהם כ- 500-700 חדרים.

6. גוש 50

התוכנית הופקדה בוועדה המחוזית. הדיון בהתנגדויות יתקיים ב- 17/11/95.

7. עומריה

לוועדה המחוזית חוגשו מספר התנגדויות לתוכנית. הדיון בהתנגדויות יתקיים במהלך החודש הקרוב.

8. ימקא

התוכנית מצוייה בוועדה המחוזית, בשלב הדיון בהתנגדויות, דיון נוסף בהתנגדויות ייערך בעוד כחודש.

9. מתחם הכניסה לעיר

הוועדה המקומית אישרה התוכנית תוך הגדרת שימושים נוספים מלבד מלונאות. הוועדה המחוזית מינתה ועדת משנה מטעמה על-מנת לדון בפרוגרמת. משרד התיירות על-פי הצעתנו הגיש בקשה להשתתף בישיבות ועדת המשנה.

10. מלון/אכסניה ליד בית הלוחם

התוכנית שהוכנה ביוזמה משותפת של משרד התיירות והרליי, הוגשה לוועדה המקומית, טרם נקבע מועד לדיון בתוכנית.

11. מתחם מנורה

התוכנית מוגשת בימים אלה לעירייה לקראת דיון בוועדה המקומית.

12. מגרש ליד שער האשפות

מהנדס העיר נתן את אישורו העקרוני לבינוי המוצע במקום. על פי הערכת חמתכנן, התוכנית תוגש לוועדה המקומית תוך כשישה שבועות.

13. מלון בצומת בייט

תוכנית חמגורים בפרוייקט תוגש לול"ל לאישור, על מנת שניתן יהיה להתחיל בבניית הקירוי. במקביל, בעקבות הסתייגותו של מהנדס העיר לגבי חקמתו של מלון במקום, הנושא חובא לדיון בפני ראש העיר, בחשתתפות מהנדס העיר והרל"י, וסוכם כי השימושים יהיו מלונאות או תעסוקה וכי ההגדרה בתב"ע תאפשר אחד משני השימושים, בהתאם לבחירת היזם.

14. מתחם הולילנד

דיון בתוכניות יתקיים בוועדה המחוזית ב- 7/11/95.

15. מתחם חרכס

בעקבות הצורך בראייה כוללת של תכנון המתחם (חוות ההר, רמת רחל, אלנבי) נמצאת בהכנה (בשלבי סיום) תוכנית בינוי עקרונית שתקבע את עקרונות התכנון, וכן דרך הקמתו של המתחם המלונאי, באמצעות חברה מפתחת שתעסוק בהקמת התשתית למתחם. הנושא יוצג שנית בפני מהנדס העיר ב- 9/11/95.

16. מלון שפר

היזם מבקש להרחיב המלון, ולהוסיף את החדרים על קרקע של ממ"י המצוייה מעבר לכביש הקיים (דבר שיחייב לשנות את תוואי חכביש). היזם קיבל את הסכמתה העקרונית של העירייה לפרוייקט המוצע. יש צורך להסדיר קבלת השטח מהמנהל ובמקביל לשנות את יעוד השטח המבוקש להרחבה (משטח ירוק למלונאות). הנושא יובא לדיון הוועדה הבינמשרדית (ממ"י - משרד התיירות) ב- 9/11/95.

17. הולילנד (מזרח העיר)

הבקשה להרחבת המלון אושרה בוועדה המקומית, אך התברר כי ישנם חילוקי דעות בין בעלי מלון הולילנד לבין בעלי מלון פילגרימס אין באשר לזכויות שנתנו ע"י הווקף לקרקע המצוייה בסמוך למלון.

בעלי המלון נתבקשו להמציא אישור הווקף לקבלת זכויות על הקרקע המיועדת להרחבת.

18. מלון פילגרימס אין

המלון מצוי בתהליכי שיפוץ, ובקשתו לסיוע אושרה בוועדת ההשקעות במשרד התיירות. במקביל, הגישו בקשה להרחבת המלון. נתבקשו להמציא אישור הווקף לגבי קבלת זכויות על הקרקע המצוייה בסמוך למלון (עליה הכוונה לבנות את התוספת למלון).

ועדת ההיגוי לפיתוח התיירות בירושלים
הוועדה לתאום פרויקטים

משרד התיירות • עיריית ירושלים • החברה הממשלתית לתיירות • הרשות לפיתוח ירושלים • החברה לפיתוח מזרח ירושלים

19. מלון בטיילת שרובר
התוכנית אושרה בוועדה המקומית, אושרה להפקדה במחוזית. החומר יועבר בימים הקרובים לוועדה המחוזית.
20. מלון בדרך שכם (של אחמד נוסייבה)
שינוי יעוד ממסחר למלונאות ותוספת של 2 קומות לבניין מתוכנן. התוכנית אושרה להפקדה בוועדה המחוזית.
21. מתחם הכנסיה האנגליקנית
התוכנית אושרה בוועדה המקומית, החומר מצוי בהכנה לקראת הגשה לוועדה המחוזית.
22. מלון נשיונל פאלאס
תוספת חדרים למלון קיים - התוכנית אושרה בוועדה המחוזית, לקראת קבלת היתר בנייה.
23. מלון הילטון ממילא
המלון בבנייה, סיום משוער - יוני 1996.
24. מלון קיסר
הרחבת מלון קיים - בבנייה, סיום משוער - מאי 1996.
25. הסבת מבנים הסטוריים למלונות
א. מלון פאלאס
הרליי מטפלת בהוצאה מיידית של האתר למכרז כאשר היזם שיבחר, ישכיר המבנה למשרד המסוייט למשך 3 שנים, ובפרק זמן זה יעסוק בהכנת התוכנית המפורטות למלון.
ב. מלון עדן
הרליי מטפלת בהוצאה מיידית של האתר למכרז.

31.OCT'95 8:27

ועדת החיגוי לפיתוח התיירות בירושלים
הוועדה לתאום פרויקטים

משרד התיירות * עיריית ירושלים * החברה הממשלתית לתיירות * הרשות לפיתוח ירושלים * החברה לפיתוח מזרח ירושלים

ג. בניין פרומין

הרליי תכין תוכנית להסבת המבנה למלון.

ד. בית החולים האיטלקי

הרליי תכין תוכנית להסבת המבנה למלון.

ה. בניין הדואר המרכזי רח' יפו 23

הרליי תבדוק האפשרות להסבתו של המבנה (מהקומה השנייה והלאה) למלון.

ו. משרד הבריאות ברח' המלך דוד

הרליי תבדוק האפשרות להסב המקום למלון עממי, עם פינוי.

ז. מוזיאון הטבע

ממ"י מסרה התכנון לאדריכל גליא דב - התוכנית בהכנת.

ח. מכון הסיבים

ממ"י מסרה התכנון לאדריכל יונתן שילוני - התוכנית בהכנת.

ברכה
א. ברנר

מגרשים ו/או בתי מלון בהליכי אישור/שינוי תב"ע

מס	שם המלון	מיקום	מס' תב"ע	מצב חוקי	מס' חדרים	גורם מטפל	הערות
1.	עומריה מלון מלון סויטות 80 יח'	ליד מלון לרום	3599 א'	במהלך אישור תב"ע	200 130	ממ"י	הוגשו התנגדויות לוועדה המחוזית הדיון בהתנגדויות יתקיים במהלך החודש הקרוב
2.	חנות ההר מלון א' מלון ב' מלון ג'	תלפיות מזרח	4711	במהלך אישור תב"ע	250 350 400	ממ"י	התוכנית אושרה בוועדה המקומית והוגשה לוועדה המחוזית. סכסוך בין ממ"י לאוניברסיטה מעכב המשך הטיפול.
3.	ימקא מלון מלון סוויטות	רח' המלך דוד	4715	במהלך אישור תב"ע	226 60	הרל"י + ימקא	התוכנית מצוייה בוועדה המחוזית בשלב הדיון בהתנגדויות
4.	רמת רחל	רמת רחל	4748 א'	במהלך אישור תב"ע	800	ממ"י + קיבוץ רמת רחל	התוכנית אושרה בוועדה המקומית.
5.	אבו טור מלון בקצה טיילת שרובר	סט. קלייר	4099	במהלך אישור תב"ע	30-50	פרטי גב' שרובר	התוכנית אושרה בוועדה המקומית. אושר לחפקדה בוועדה המחוזית
6.	מוסררה 1	רח' הצנחנים כביש מס' 1	3845	במהלך אישור תב"ע	-120 100	עירייה	התוכנית הוגשה לאישור המנהל, טרם הפקדתה בוועדה המחוזית.
7.	מוסררה 2	רח' הנביאים	4457	במהלך אישור תב"ע	60	עירייה	התוכנית בדיון לקראת הפקדתה בוועדה המחוזית.
8.	גוש 50 (3 מלונות)	מרכז העיר	2709 ג	במהלך אישור תב"ע	560	הרל"י	התוכנית הופקדה בוועדה המחוזית. דיון בהתנגדויות יתקיים ב- 17/11/95
9.	מגרש הרוסים מלון-בנין עיקרי מלון סויטות-הלני המלכה מלון "בית מעצר" מלון סויטות-בנין המשטרה	מרכז העיר	4329	במהלך אישור תב"ע	כ- 400	הרל"י	התוכנית תופקד בוועדה המחוזית במהלך דצמ' 95. מימוש התוכנית מותנה בפינוי בית המעצר (למעט המלון החדש "מלון בנין עיקרי" ובו 170 חדרים)
10.	מלון	רח' שמעון הצדיק			160	פרטי - אבו דייה	התוכנית לקראת הפקדה בוועדה המחוזית (המגרש נרכש ע"י אבו-דייה מבעלי המגרש, חברת מצליח קול)
11.	מלון בשטח משכנות הרועים לשעבר	ארמון הנציב	4559		230	זאק נאסר + עבוד לוי	התוכנית לקראת קבלת אישור ומתן תוקף אדריכל - שילוני בעלות - חברת קילאס

משרד התיירות + עיריית ירושלים + החברה הממשלתית לתיירות + הרשות לפיתוח ירושלים + החברה לפיתוח מזרח ירושלים

29/10/95
j/h/doch2013

קידום מתחמי מלונות בירושלים - דו"ח מצב - אוקטובר 95

מגרשים ו/או בתי מלון בעלי תב"ע מאושרת

שם המלון	מיקום	מס' תב"ע	מצב חוקי	מס' חדרים	גורם מטפל	הערות
1. פנינת ירושלים	כיכר צה"ל	3186	בבנייה	150	מלונות דן	בבנייה
2. ש"ץ	רח' ש"ץ	3928	בבנייה	45	היום	בבנייה
3. ממילא-הילטון	ממילא	2925ב'	בבנייה	350	חברת אלרוב	בבנייה
4. מתחם מנדלבאום	בסמוך לכביש מס' 1			כ- 1000 (סה"כ)	חברת יונה מרדכי	הוחל בעבודות עפר
א. מלון יונה (מלונות)					משי טייק	בחליכי אישור התוכנית
ב. מלון (גרנד ביץ')		4753			משי בן-דוד	התוכנית נדונה בוועדה המחוזית, ואושרה להפקדה (בתנאים)
ג. מלון לב דוד (משי בן-דוד)		4754א'			ממ"י	בדצמבר 94 פירסמה ממ"י מכרז- לא חיו משותפים במכרז. מכרז חדש נמצא בטיפול.
5. בית שלום	כביש פת- גילה		תב"ע מאושרת	200	מלונות דן	תוספת אגף למלון קיים אין מועד לתחילת הבינוי
6. המלך דוד	רח' דוד המלך	2943ג'	תב"ע מאושרת	200	מלונות קיסר	רחבת מלון קיים - בבנייה. צפי לסיום העבודות - מאי 1996
7. מלון קיסר	רח' יפו	3927	תב"ע מאושרת	76	פרטי, בעלות יזמי רמדה רנסנס	קיימת בקשה להיתר בנייה (סכסוך בעלויות מעכב התוכנית)
8. ארץ ישראל	רח' המלך גורגי	2942ד'	תב"ע מאושרת	270	פרטי, יגאל כהן אורגד	קיימת אופציה להמרה ל- 130 חדרים במלון רגיל
9. מלון בשכונת אבו-טור	בפסגת אבו-טור	3160	תב"ע מאושרת	80 סויטות	אני"א	האכסניה נמצאת בחליכי תכנון מפורט להיתר בנייה
10. המוזיאון (אכסניה)	ליד מוזיאון ישראל	4029	תב"ע מאושרת	80		

ועדת ההיגוי לפיתוח התיירות בישראל
 הוועדה לתאום פרויקטים

משרד התיירות + עיריית ירושלים + החברה הממשלתית לתיירות + הרשות לפיתוח ירושלים + החברה לפיתוח מזרח ירושלים

מס	שם המלון	מיקום	מס' תב"ע	מצב חוקי	מס' חדרים	גורם מטפל	הערות
11.	ממילא	ממילא	292ב'ב	תב"ע מאושרת	270	חב' אלרוב	המו"מ בין חברת אלרוב לבין חברת מוונפיק מצוי בשלבי סיום כאשר אלרוב תבנה המלון וחיוס יפעילו
12.	מלון רם			תוכנית מאושרת	150	סוכני ביטוח שמידע - ניר	המלון פועל כמרכז קליטה
13.	סירת בת-שבע	רח' המלך גורג'	2092א	תוכנית מאושרת	118	גדעון יושפה	תוכנית להרחבת מלון קיים ע"י תוספת סוויטות
14.	נחלת שבעה	נחלת שבעה	917א'	תב"ע מאושרת	30 יח'	סלומון מזרחי	התוכנית אושרה, לקראת קבלת מתן תוקף. תכנון- אדריכל שילוני יזמים-אלכס סלומון/אלי מזרחי

סה"כ חדרים 3019

יש לציין כי ביטול תב"ע 1702 אושר בוועדה המקומית ובכך נקבע כי לא יחיה צורך יותר להעביר תוכנית מפורטת לבית מלון לוועדה המחוזית.

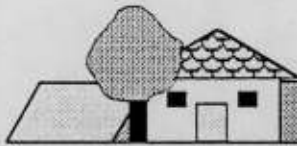
מס	שם המלון	מיקום	מס' תב"ע	מצב חוקי	מס' חדרים	גורם מטפל	הערות
12.	מגדל חכנסת	רח' הרצל	2949 ב'		27	רשת פרדייז	תוכנית להרחבת מלון. בעקבות הסדרת הפתרון לבעיית החנייה במקום, התוכנית תובא לדיון בישיבה הקרובה של הוועדה המחוזית
13.	מלון בכניסה לבית וגן	רח' הפיסגה		במהלך בניה (יפתח במרץ 96)	250	אהרון אלה חברת נ.אלה ובניו	במהלך שינוי תב"ע מבית-אבות למלון. הבקשה לקבלת אישור לשימוש חורג תובא לאישור בישיבה הקרובה של הוועדה המחוזית
14.	מלון נשיונל פאלאס	מזרח העיר			94	פרטי	תוספת חדרים למלון קיים התוכנית אושרה בוועדה המחוזית לקראת קבלת היתר בנייה
15.	מלון הולילנד	בית וגן		במהלך הכנת תב"ע	1500	פרטי	התוכנית תובא לדיון בוועדה המחוזית ב- 7/11/95
16.	מלון של אחמד נוסייבה	דרך שכם 55	4954	שינוי יעוד ממסחר למלונות תוספת קומה לבנין קיים		פרטי אחמד נוסייבה	התוכנית אושרה בוועדה המקומית לחפקדה בוועדה המחוזית
17.	מתחם הכנסייה האנגליקנית	שכונת באב א-זהרה	5044	שינוי לתוכנית המתאר	400	פרטי - הכנסייה האנגליקנית	תוספת לבנייני המנזר, נוסחר, מלונאות, משרדים ועוד בבעלות הכנסייה האנגליקנית אפוסקופלית + משרד המשפטים. התוכנית אושרה בוועדה המקומית החומר בהכנה לקראת העברה לוועדה המחוזית
18.	מתחם הכניסה לעיר	ליד בנייני האומה		במהלך הכנת תב"ע	700	הרליי	הוועדה המקומית אישרה התוכנית תוך הגדרת שימושים נוספים מלבד מלונאות. מונתח ועדת משנה מטעם הוועדה המחוזית, לדון בפרוגרמה
19.	מלון מגדל ירושלים	כיכר ציון			30	פרטי אדריכל ארדיטי	בקשה לתוספת של 30 חדרים למלון קיים
20.	מלון/אכסניה	ליד בית הלוחם		במהלך הכנת תב"ע	172	הרליי	התוכנית הוגשה לוועדה המקומית, טרם נקבע מועד לדיון
21.	מתחם מנורה	ליד ג'רר בכר	4762		250	הרליי	התוכנית מוגשת לעירייה לקראת דיון בוועדה המקומית

תוכניות רעיוניות לבתי מלון (טרם הוגש לוועדות)

מס' מש' שם המלון	מיקום	מס' תב"ע	מצב חוקי	מס' חדרים	גורם מטפל	הערות
1.	מתחם אלנבי לשעבר	באזור מחנה אלנבי	במהלך הכנת תב"ע	400	ממ"י	במהלך הכנת תב"ע אדריכל קסוטו
2.	מלון	צומת בייט	בתכנון	400	הרל"י	התוכנית נמצאת בהכנה
3.	גילה - תכנון 3 מלונות	על-יד הקאנטרי	במהלך הכנת תב"ע	500	ממ"י	במהלך הכנת תב"ע ע"י אדריכל לו גלרט. טרם גובשה עמדה לגבי שיווק המגרש
4.	מתחם הרכב הממשלתי	רח' יפו סמוך לבנייני האומה	בתכנון	120	ממ"י	התכנון ביוזמת ממ"י, מבוצע ע"י אדריכל רוזנקוביץ
5.	מלון הולידי אין			-200 250	בבעלות אפריקה ישראל	במהלך הכנת תוכנית להרחבת המלון
6.	מלון רותם (לשעבר מתחם בעלז)	שד' בן-צבי	בתכנון	400	פרטי - איל רותם	התוכנית בגיבוש לקראת הגשתה לדיון בוועדות. תכנון - רכס-אשכול
7.	מתחם ארלזן		בתכנון	600	פרטי חב' ארלזן	בתכנון ע"י אדריכל א.ספקטור
8.	מגרש ליד שער האשפות		בתכנון	250	פרטי - טיפול ע"י אדריכל רוזנפלד	תכנון מלון ע"י אדריכל רוזנפלד התוכנית תוגש לוועדה המקומית תוך שישה שבועות
9.	לשכת הבריאות	רח' יפו	בתכנון	90	הרל"י	התוכנית בשלבי עריכה לקראת הגשה לוועדה המקומית. אופציה למלון או אכסניה
10.	מלונית	שמואל הנביא פינת הגמול		40	פרטי - מר ולדמן	יום - ולדמן אדריכל - א.וייס התוכנית נמצאת בהכנה לקראת הגשה לוועדה המקומית
11.	אכסניה	רח' הרכבת	בתכנון	28	פרטי - שאול כהן	יום - שאול כהן אדריכל - איגרא התוכנית תובא לדיון בוועדה המקומית בהקדם

מס'	שם המלון	מיקום	מס' תב"ע	מצב חוקי	מס' חדרים	גורם מטפל	הערות
12.	מתחם משפחת עלמי	ליד מוזאון רוקפלר	30056		כ- 600	פרטי - משפחת עלמי	חוחל בטיפול לקראת הבאת התוכנית לוועדות התכנון
13.	כ"ח מערב	מרכז העיר	4412	במהלך הכנת תב"ע	180		התוכנית טרם הוגשה לוועדות
14.	מגרש ליד מלון ריץ				180	פרטי	בבעלות אבו-דאיה סמי
15.	מכון הסיבים	עמק רפאים			230	ממ"י	תכנון ע"י אדריכל שילוני ליווי תכנון ע"י ממ"י
16.	מוזאון חטבע	מושבה גרמנית			260	ממ"י	תכנון ע"י אדריכל גליא דב ליווי תכנון ע"י ממ"י
17.	מלון שפר	שיח ג'ארח		מלון קיים	300	פרטי - מר מוסקוביץ	החזרה לכשירות של מלון קיים. בכוונת היזם להגיש בקשה לתוספת בנייה. ידון בוועדה הבינמשרדית ממ"י-מ. התיירות ב- 9/11/95
18.	מתחם חטלביזיה	רוממה			-500 700		הסבת המתחם ממלאכה למלונאות אופציה להקמת 2-3 בתי מלון עממיים

סה"כ חדרים 5528

צנובר יועצים בע"מ

ZENOVAR CONSULTANTS LTD.
PLANNING TEAM: LAND USE, BUSINESS & RURAL DEVELOPMENT

קבוצת תכנון:
שימושי קרקע, פיתוח כפרי ועסקי

חוות סוסים "שמשון ודלילה"

בבית שמש

פרוגרמה תיירותית

ותוכנית תפעולית עסקית

ערך

גדעון בר-לב

העבודה הוזמנה על-ידי חממת תיירות שליד היחידה לפיתוח כלכלי בית שמש

במימון משרד התיירות והסוכנות היהודית

יולי 1995

תוכן העיניינים

פרק 1. תמצית וסכום. 3

פרק 2. חוות הסוסים - רקע ונתונים קיימים. 6

פרק 3. הפרוגרמה התיירותית. 11

פרק 4. תוכנית תפעולית ועסקית 14

פרק 5. נתוח רגישות ונקודת איזון כלכלית. 22

פרק 6. **מפות**: 1. בית שמש וסביבותיה

2. העיר בית שמש - ומיקום החווה

פרק 1. תמצית וסכום

- 1.1 חוות הסוסים "שמשון ודלילה" נמצאת בשולי העיר בית שמש אך במרכז האזור והארץ על תואי דרך תיירותיים חשובים וליד אתרי נופש, בילוי ותיירות מבוקשים.
- 1.2 החוה הוקמה בשנת 1991 - ע"י יעקב סחראי מבית שמש, באזור בעל יעוד מסחרי-תעשייתי הממוקם סמוך לדרך ולתחנת הרכבת של העיר בית שמש, וכן לא רחוק מ"יער הנשיא" ו"תל בית שמש".
- 1.3 בגלל מיקומה ויעודה לפעילויות נופש ופנאי הוכנה כאן פרוגרמה תיירותית לחווה ונבדקה התחזית התפעולית והעסקית לשנה ראשונה ולתקופה של 5 שנים.
- 1.4 הפרוגרמה התיירותית כוללת 4 מסגרות עיקריות:
- א. חוות סוסים.
 ב. מסעדה וגן ארועים
 ג. פינת חי ומשחקה
 ד. מרכז טיולים וסיורים
- 1.5 שלושת המרכיבים הראשונים קיימים כבר בחווה ומתפתחים באופן סביר במחצית השנה הראשונה של 1995. השקעות בשיפור המתקנים בחווה (במיוחד שרותים ותשתית) עשויות להגדיל את היקף הפעילות באופן ניכר.
- 1.6 לאחר ההשקעות השנה והצלחת כל פעולות הארגון מתוכנן להשקיע שוב בשנה שניה - במיוחד לסעיף מרכז סיורים וטיולים ממונעים. השקעות שנה א' 90 אלף ש"ח ומשנה ב' ואילך עוד 250 אלף ש"ח.

טבלה 1.6 : תוכנית ההשקעות

פרטים	1995	1996 - 1998
שיפוץ שירותים ומיזוג אויר	35,000	-
שיפור כניסה, גינון ופיתוח	30,000	30,000
משחקה לילדים	15,000	75,000
כרכרות וחמורים	10,000	5,000
טרקטורונים וגייפים		120,000
סוסים		10,000
סה"כ	90,000	250,000

1.7 את תוכנית המכירות בשנת 1995, ובשנים הבאות נציג כאן בחלוקה לפי מסגרות עיקריות:

טבלה 1.7: תוכנית המכירות (באלפי ש"ח)

1999		1995						המסגרת/שנה
%		1998	1997	1996	סה"כ	תכנית 1/2 שנה	ביצוע 1/2 שנה	
8	67	61	56	50	20	10	10	חוות הסוסים
78	658	576	500	436	268	166	102	מסעדה וגן ארועים
4	32	25	23	20	10	10	---	משחקה + פינת חי
10	85	60	35	35	---		---	מרכז סיורים וטיולים
100	842	722	614	541	298	186	112	סה"כ

1.8 התוצאות העיסקיות החזויות מוצגות בטבלה 1.8 שלהלן:

טבלה 1.8: תחזיות רווח והפסד (אלפי ש"ח - 5 שנים)

1999	1998	1997	1996	1995	פרטים/השנה
842	722	614	541	298	מכירות
563	495	429	381	188	(-) עלות המכר
279	228	185	160	110	= רווח גולמי
85	81	77	73	36	(-) הוצאות תפעוליות
194	147	108	87	74	רווח תפעולי

1.9 נקודת האיזון לתקופה של 5 שנים נמצאת בשיעור של 53% מתוכנית המכירות. שמשמעו שגם במקרה של אי-מימוש 50% מהתחזיות יש לחווה איזון תפעולי. בשנה ראשונה האזון נמצא ב - 40% מהיקף המכירות.

1.10 בבדיקת הרגישות נמצא שגם שינויים מפליגים של עד 50% בעלויות התפעול ובכמויות, יותירו אפשרות קיום לחווה. (איזון תפעולי), בתחום המחירים החווה רגישה לתנודות מעבר ל - 20%.

1.11 מעל הכל, תלויה התוכנית בקבלת חוזה לטווח ארוך עם המנהל, כדי שהתוכנית תצא לפועל ע"י השקעות וקידום מכירות של החווה.

1.12 ההתקדמות המעשית עד עתה מבטיחה סיכוי טוב להתפתחות החווה והגדלת מספר המבקרים בה.

פרק 2. חוות הסוסים - "שמשון דלילה"

ביוזמתו של מר יעקב סחראי הוחל בהקמת חוות הסוסים והמסעדה הנלווית אליה לפני כ 4 שנים. תהליכי האישורים נמשכו עד תחילת שנת 1993. החווה מוקמה באזור סמוך לתחנת הרכבת בית שמש, מצד מערב לכביש שמשון-בית שמש.

החווה הוקמה בשטח של 2000 מ"ר הנמצא בתחום העיר בית שמש, במקום שבעבר היו בו חוות של מיכלי גז.

לחווה אושרו לשימוש 700 מ"ר יער אקליפטוס הנמצא בסמוך. הקרבה ליער הקיים (חורשה עד לנחל שורק) יכולה בעתיד להוסיף פעילויות נופש ופנאי אשר ירימו תרומה נוספת לחווה. השטח המיוער שבתוך החווה נותן לחווה מראה של אחוזה, והחורשה תורמת לשיפור מצב אחזקת החיות ולנוחיות המבקרים בפינת החי.

בתרשים הסביבה שבעמוד הבא אנו רואים שהחווה ממוקמת בין כביש שמשון-בית שמש ובין נחל שורק המקיף את חורשת האקליפטוס הצמודה (חלקה 9). מעבר לכביש מזרחה מצויה מסילת הברזל ותחנת הרכבת המקומית. (1).

מתכנן החווה ניצל את תנאי השטח והפרשי הגבהים במקום וקבע את מבני האורוות ופינת החי - בחלק הנמוך, אשר בחלקו בתוך החורשה, ואילו בחלקו הגבוה מוקמה המסעדה.

במפת פיתוח השטח שאחרי התרשים אנו רואים הפרדה בין אזור "פינת החי" "והאורוות" ובתווך מרכז משחקים לילדים, ספסלים, סככות ובריכה לעופות מים. המצב הקיים היום: הוקמו האורוות ופינת החי אך לא הותקנו עדיין המשחקים והבריכה.

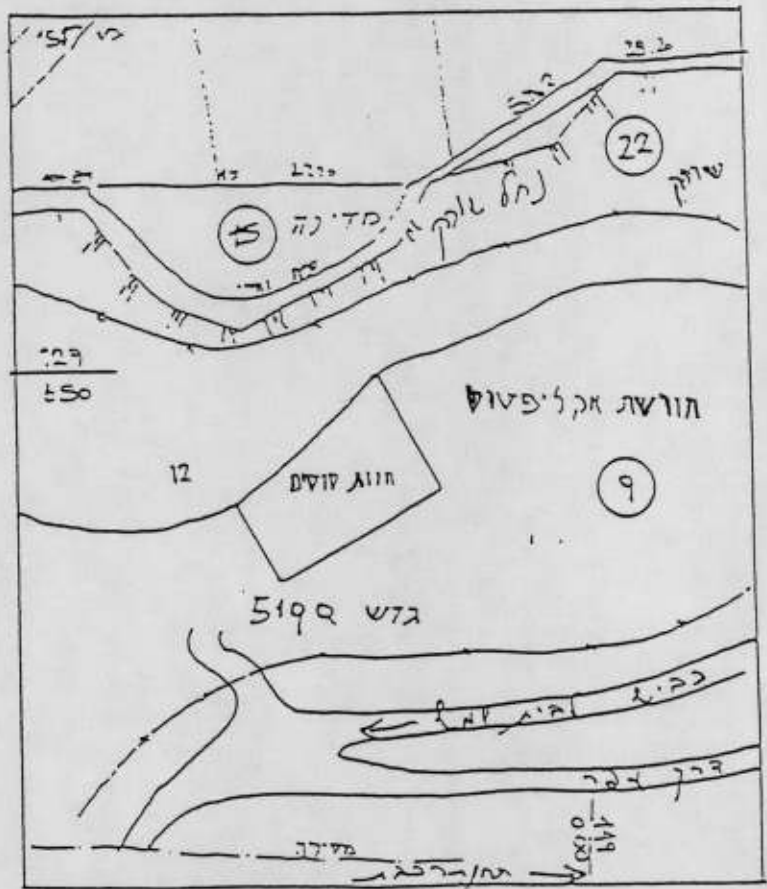
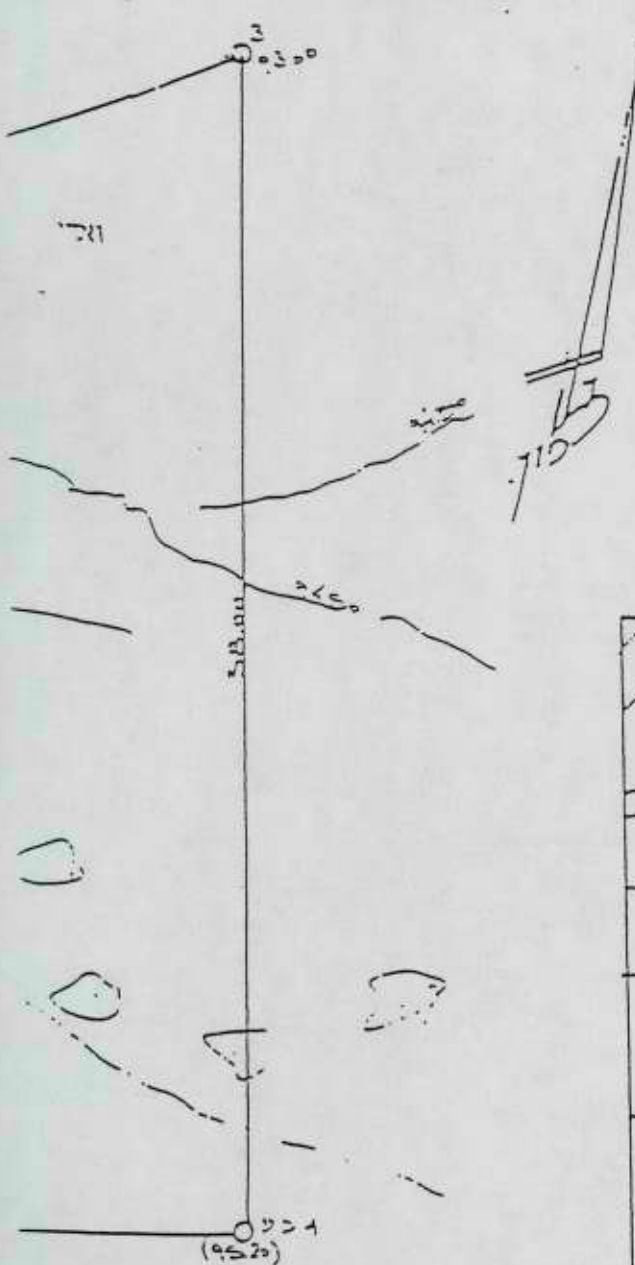
(1) לצורך מחסום הרכבת נעשה עיקול בכביש אשר גורם לנהגים להאט את נסיעתם בהתקרבתם למסילה.

מפה מס' 2.1: תרשים הסביבה

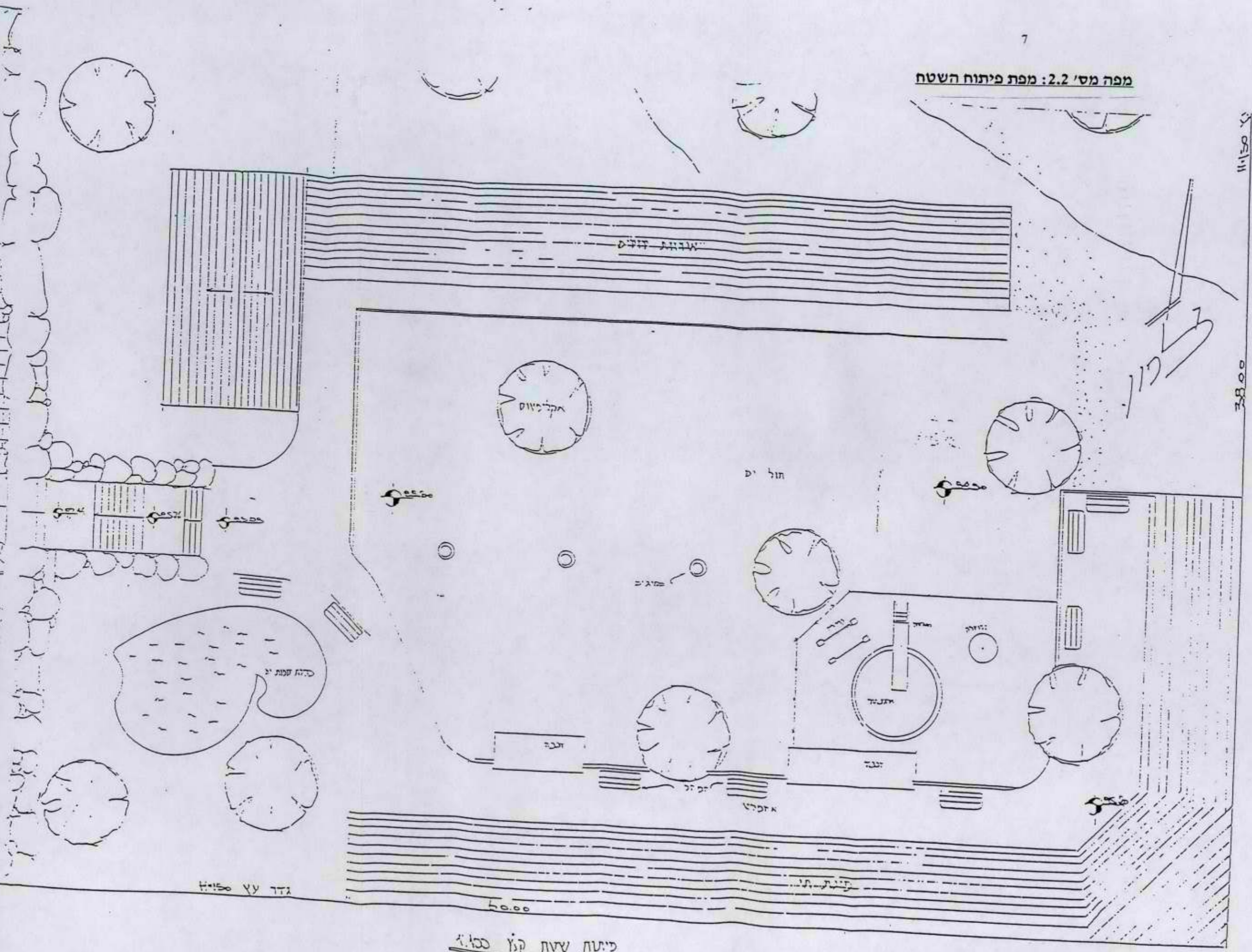
בית עזחע (הר טוב)
 גוש סדום חלקה: 9 (חלק)
 (לחודש ליד תחנת גד לשעבר)
 הוכן עכוד: יעקב עזחעי

השטח 2000 מ"ר

תרשים המעבה 1:2500

מפה מס' 2.2: מפת פיתוח השטח

100.00
100.00

גדר עץ 150.00

50.00

פינת שטח קנץ כס"ג

במערב השטח, בגובה 3-4 מטר מעל האורות, נמצא מבנה המסעדה, קרוב לכניסה לחווה.

במזרח המסעדה מצוי מבנה שרותים דו-תאי. המטבח בצפון המסעדה ושטח החניה, משותף לסועדים ולאורחי החווה, נמצא ממערב למסעדה.

החל מינואר 95, מפעיל ומנהל את החווה יענקל'ה סחראי אשר לו נסיון רב בהפעלת מתקני נופש ותיירות (מרכז הנופש בנס-הרים - נמצא בהפעלתו). ביוזמתו הוחל בשילוב המקום במסגרת התיירותית האזורית והארצית:

- א. החווה הצטרפה לעמותת התיירות במרחב יואב-יהודה.
- ב. החווה פירסמה את האתר במדריך מסווג אזורית וארצית לתיירות וקייט (הפרסום יצא בחוברות הקרובות לשנת 95).
- ג. החווה עורכת פרסומים מקומיים בבית שמש ובעתון אינדקס המקומי.
- ד. מסעדת החווה מתפתחת כמקום בילוי מקומי בערבים המשלב ערבי שירה פעמיים בשבוע: ביום שישי-כללי ובימי שלישי לשירי ארץ ישראל.
- ה. במוצאי שבת המקום משמש כדיסקו - פאב לצעירים.
- ו. קשרי המפעיל עם מארגני טיולים ונופש מתחילים להניב ביקורי אוטובוסים עם מטיילים ישראלים ונוער ובהמשך גם תיירים.
- ז. שתוף פעולה צפוי עם מרכז הנופש בנס-הרים (שגם הוא בנהול יענקל'ה סחראי): הנופשים יבואו לבקור בחווה, לרכיבה על סוסים ולפעילויות שתתווספה עם הזמן.
- ח. מסעדת החווה משמשת היום עובדי מוסדות ארציים הנמצאים באזור (ערוצי זהב).
- ט. בערבים הפנויים, משמשת המסעדה כ"גן אירועים" למפעלים ופרטיים הרוצים לערוך ערב סגור. כבר הוחל באופן מעשי בקיום ארועים מפעליים ושמחות משפחתיות. * בקיץ ניתן יהיה להרחיב את היקף המשתתפים בארועים כגון אלה על משטחי הדשא הצמודים למסעדה.
- י. חוות הסוסים מושכת מבקרים בסופי השבוע, לרכיבה וסיורים בסביבה, בחורף באביב ובסתיו.
- יא. הנהלת החווה מנהלת משא ומתן עם גורמים המנהלים קייטנות (כמו חב"ד) להבאת ילדים לבקור במקום לחצי-יום פעילות ובקור בהתאם לגיל הילדים. (לשיפור השרות - יובאו בקרוב כרכרות לסוסי הפוני).

* רשת אינטרקלאב הוטל בע"מ, קיימה 10 ארועים במקום.

יג. החווה מקימה מכלאה ליענים (2 זוגות) במסגרת פינת החי, לגיוון משק החי.

יד. מתוכננת הרחבת פעילויות הנופש והקייט במקום לאחר אשור הפרוגרמה וחתימת חוזה לטווח ארוך עם מנהל המקרקעין.

המצאי

כפי שצויין לעיל הפעלת החווה מתחזקת תודות לתגבור כמות הסוסים ל-12 וכן הוספת בע"ח נוספים לפינת החי (קוף, יענים). במסגרת החווה מיועדים לבוא לבקור יומי ילדים ממוסד לילדים חריגים ברוגלית, ללימוד על החיות, לטיפול בבע"ח, ניקוי תאים, נקיון, חצר וגינון. בתמורה יקבלו אוכל ושתיה וכן אפשרות לרכיבה על סוסי פוני וכרכרות.

הפיתוח וההשקעות הנוספות שבמקום נבלמו מחוסר הסכם עם המנהל לטווח ארוך. הפרוגרמה התיירותית והתוכנית העיסקית הנלוות אליה שבהמשך, יציגו את עתיד המקום באורו המיוחד והאפשרויות הגלומות בו. היזם - המפעיל מתכוון לפעול לפי תכנית ההשקעות, כשתאושר התוכנית. ויארך הסכם החכירה.

פרק 3. הפרוגרמה התיירותית

הפרוגרמה התיירותית לחוות "שמשון ודלילה" מתבססת על מקומה המיוחד של החווה, בלב אזור תיירות, קייט ונופש, ליד כביש המוביל לאתרים רבים בסביבה הקרובה והרחוקה. יתרון נוסף למיקומה - בתוך הגבולות המוניציפליים של העיר בית שמש המתפתחת. מיקום זה נותן לה ענף אוכלוסיה לפעילויות קבועות כל השנה.

פעילות זו תלך ותגדל עם התרחבות העיר בתוכניות הקיימות, בקנה מידה גדול.

הפרוגרמה המוצעת כאן, מהווה תמצית התוכניות הקיימות בידי היזמים, וברובן כבר ננקטו פעולות כפי שצוין בפרק 2.

המסגרת הקיימת הפיזית כוללת:

1. חוות סוסים - עם 12 סוסים (+ 3 סוסי פוני).
2. פינת חי ומשחקה.
3. מסעדה - גן ארועים.

בתוך המסגרת הזאת יצקו היזמים תכנים מגוונים ותוכניות נוספות עוד בדרך. המסגרת כוללת פעילויות תיירותיות של נופש וקייט וכן מסגרות אחרות של בילוי ואטרקציות.

הפרוגרמה התיירותית הקיימת:

א. חוות סוסים:

- 1) מסגרת כללית שכרגע כוללת: סוסי רכיבה ו-3 סוסי פוני.
- 2) למסגרת זו תתוסף באופן טבעי - סככה לחמורים שימשו לטיולים באזור הקרוב.
- 3) וכן מאהל בדואי - שיכלול אטרקציה של גמלים וקפה.

ב. מסעדה וגן ארועים:

כבסיס למסגרת של פעילויות רבות ומגוונות:

- 1) מסעדה בשעות הצהרים ובערב (לרוכבים, ושרותי דרך למטיילים ונוסעים).
- 2) ערבי בילוי: פעמיים בשבוע שירה בציבור:

יום ג' - שירי ארץ ישראל. (מתקיים - לעיתים).

יום ו' - שירה בצבור - כללי (קיים).

ובמוצאי שבת - דיסקו לצעירים. (גם פעילות זו כבר קיימת וממוסדת).

3) גן ארועים - למסיבות משפחתיות, חברתיות ולעמותות.

פעילות זו מיועדת להיות במשך ארבע ערבים נוספים (וגם אחה"צ ובבוקר).

(פעילות זו החלה כבר בחודשים הראשונים (1995), ובאחרונה קוימו 10 ארועים של רשת אינטרקלאב הוטל).

4) מסעדה לעובדים בסביבה

תנופת הפיתוח של בית שמש מביאה לעיר והסביבה עובדי מפעלים רבים אשר מעוניינים לקבל שרותי מסעדה. היזם החל לספק ארוחות לעובדי "ערוצי זהב". יתכן ויהיה לזה המשך, כי המסעדה על אם הדרך.

ג. פינת החי - ומשחקה

פינת החי הקיימת משמשת כמקום בילוי לילדים בעת שהוריהם סועדים או רוכבים על סוסים. כמו כן משמשת כיחידה לפעילות עצמאית לילדי גנים ובתי-ספר, ביקורי קבוצות, פעילויות קיט וקייטנות בחופשות ואחרות. פעילויות אלו יורחבו עם הגברת שיתוף הפעולה עם עיריית בית-שמש. כיום יש מספר תוכניות לשיתוף פעולה מהיבטים חינוכיים, מסגרת לכלביה (5 כלובים), וכן הדרכה בטיפול בבעלי חיים לילדי מוסד בסביבה.

ד. אתרים ופעילויות (ראה מפה בפרק האחרון)

בסמוך לחווה ממוקמים 2 אתרים מרכזיים המושכים מטיילים ואשר ניתן לנצל את החווה כבסיס לבקורים באתרים - באשר היום אין להם בסיס כזה. (בנוסף לאתרים אחרים).

1. יער הנשיא - ודרך הפסלים

הקרן הקיימת יזמה מסלול של דרך-יער באורך של 8 ק"מ. בתוך היער ולאורך הדרך הוצבו 10 פסלים מרשימים, מעשה ידיהם של אמנים ישראליים. הפסלים עשויים מאבן דולומיט קשה שנחצבה בזנוח הסמוכה, ונושאה קשורים גם למקום: "שמשון" "הפטריה", "שומר היער" וכדומה.

במסגרת זו ישולבו אתרים נוספים הנמצאים במסלול זה ולידם: קבר "שמשון" קבר דן (בן-יעקב) תל-צרעה, וכן מצפים מרהיבים למערב, לערי החוף, ולדרום (עדולם) ולמזרח (הרי חברון וירושלים), כאשר לכל כיוון אתרים, הסטוריה תנכית וקרובה, ויעדים לטיול הבא.

2. תל - בית שמש הקדומה

תל בית שמש נמצא ממערב לדרך בית שמש - צומת האלה בקצה שלוחה של גבעה הצופה אל מערכת עמקים פוריים. מיחסים לעיר היסטוריה קדומה מתקופת הברונזה. העיר מוזכרת גם בתנ"ך בכיבוש יהושע ובתקופת ההתנחלות היתה לעיר כהנים. בתחילת המאה החלו בחפירות התל, ונחשפו שרידים מתקופת המשנה והתלמוד, ומן התקופה הביזנטית ועוד. המקום גם שימש מוצב של הצבא המצרי במלחמת השחרור. המוצב נכבש "במבצע-הר" (18-19.10.48) ע"י גדוד 4 של הפלמ"ח (והכפרים הסמוכים עין שמש ואבו מיזאר). יש להניח שבעתיד יחשף התל בחפירות נוספות, יוסדר ויהיה אטרקציה למטיילים ומבקרים.

3. אתרים נוספים

באזור הסמוך נמצאים אתרים נוספים למבקרים, ואשר ניתן לכוונם ממרכז מידע שיוקם בחווה, בימי חופש, וכמסגרת קבע. האתרים דיר ראפאת (מנזר ובית ספר) ובית ג'אמל (מנזר ובית-ספר) נמצאים גם הם בסביבה. בדרומה של בית שמש יורדת הדרך לעמק האלה לפארקים מתפתחים, מיצפים ועוד אתרים תיירותיים. תנועה רבה מתנהלת בכביש בימי חול בין ירושלים וחמי יואב.

ה. קוי פעולה מוצעים

שנת הפעילות הראשונה - צריכה להיות שנת ההתפתחות המהירה והחווה צריכה לעלות על מפת התיירות והנופש האזורית והארצית. בשנה זו מושקעים מאמצים רבים לפרסום ושיווק וכן התקשרויות לטווח ארוך עם מארגני טיולים, חברות מוסדות וגופים. יש לדאוג שאנשים, מפעלים ומוסדות שיבואו פעם אחת באקראי, יתרשמו לטובה, יקבלו שרות טוב, יהנו לכל תקופת שהותם ויקבלו תיאבון לבוא שנית ושלישית.

הבסיס לכל הפעולה מחייב תכנון שנתי ותוכניות רב-שנתיות. אנו נציין כאן את קוי הפיתוח הנראים כרגע ל- 5 שנים. אך כמו כל תוכנית מהווה גם תוכנית זו תוכנית מטרה שאליה יש לשאוף אך גם ניתן לערוך בה תיקונים ושינויים לפי הזדמנויות שונות שיהיו במשך השנים. כמו כן עשויות להיות התפתחויות בלתי צפויות שיכולות לפתוח פתח להזדמנויות עסקיות נוספות.

תפקיד היזם, והמפעיל להרגיש ולהבין את האוירה בארץ ובאזור ולדאוג להשתלב במסכת המתפתחת והגדלה של תיירות לארץ.

צעד חיובי וגדול נעשה בחווה ע"י מינוי מנהל מקצועי הידוע באזור כמפעיל ויזם של מתקני נופש. (בנס הרים ובבית שמש והסביבה). אפשרויות נוספות גלומות בשיתוף פעולה של החווה עם הפארק בנס הרים כאשר לנס הרים יש כבר הסכמים וקשרים עם קבוצות בתי ספר, ומפעילי טיולים. לפעילות הקיימת ניתן להוסיף ביקור בחווה.

לחווה דרוש כרגע צעד משלים מצד מנהל מקרקעי ישראל: חוזה חכירה לטווח ארוך. אישור מקווה זה יגיע, אנו תקווה, עם המלצת משרד התיירות אשר יכיר בחווה כפרוייקט תיירותי בעל פעולות נופש ופנאי מיוחדים: רכיבה על סוסים, פינת חי (כולל גדרת יענים), ואטרקציות תיירותיות לילדים ונוער.

בנקודה זו נציין שבטיטת תוכנית האב לפיתוח התיירות ביערות שהוכן ע"י משרד התיירות בשיתוף עם הקרן הקיימת לישראל מוצע לפתח באזור יער הנשיא חוות רכיבה בהיקף של 15 סוסים, "לפעולות של לימוד, תרגול וטיולי רכיבה באזור".

כמו כן מוצע בתכנית האב לפתח באזור מסעדה + מזנון עם מרפסת מוצלת.

מאחר והחווה נמצאת בקרבה רבה ליער הנשיא, וכמו כן החווה ליד ובתוך שלוחת יער קטנה ליד נחל שורק, הרי שטבעי שהחווה תשמש כמוקד הפיתוח התיירותי של "יער הנשיא". וכן יכולה לשמש החווה כתחנת מידע של עמותת התיירות האזורית יואב-יהודה, לאפשרויות התיירות ביער, (קק"ל) ובאתרים באזור.

פרק 4. התכנית התפעולית

במסגרת התוכנית הוגדרו 13 פעילויות עסקיות בחווה אשר יש להם מדדים כלכליים ואשר תורמים לתוכנית העסקית. מקצתן כבר פעילות (6) וחלקן יופעלו במהלך שנה זו, או יופעלו משנת 1996 ואילך לפי התפתחויות המקום והביקושים הצפויים. להלן בלוח 4-1, פרוט הפעילויות, מחירם הממוצע בתוכנית, והעלויות הקנויות הישירות של הפעילות. (ללא מע"מ).

לוח 4.1: מחירים ועלויות של פעילויות (בש"ח) (ללא מע"מ)

מס' פעילות	הפעילות	מחיר יחידה	עלות עבודה	עלות חומרים	עלויות אחרות
1	רכיבה על סוס	50	10	5	5
2	קורס רכיבה	500	200	50	25
3	ארוחה ממוצעת	30	2	10	2
4	פעילות ערב	20	2	5	5
5	ארוע מפעלי (קטן)	1,500	150	500	100
6	טיול חמורים	10	2	2	0
7	טיול טרקטורון	100	20	20	5
8	טיולי גיפים	150	20	20	10
9	משחקה + פוני + פינת חי	10	2	2	0
10	יום כיף ילדים	25	5	5	0
11	ארועי גן (גדול)	2,500	250	800	200
12	מזנון + תחנת מידע	5	1	2	0
13	ארוחות לעובדי מפעלים	17	0	6	3

4.1 פעילויות קיימות והיקפן

כיום קיימת פעילות ב- 4 תחומים :

1. רכיבה על סוס - (והמחיר הוא לשעה רכיבה)
2. פעילות ערב - (והמחיר הוא לכניסה ומשקה ראשון - בערבי השירה והדיסקו)
3. ארוחה ממוצעת - הזמנה של לקוח בצהריים (או בערב).
4. ארוע מפעלי - המחיר כולל את כל הארוע כיחידה (מחיר ממוצע).

בלוח 4.2 המצורף מוצגת התוכנית הכמותית והכספית החזויה של המכירות לכל פעילות, בשנת 1995. כאשר הנתונים מוצגים בנפרד לכל חצי שנה והחצי הראשון הוא ביצוע למעשה, בחוה.

החל מאפריל 95 (חופשת הפסח) גדל מספר הארועים המפעליים בתוך המבנה (חורף) וכן יוחל בארועי קיץ בגן בו יכולים להסב יותר אנשים. מזנון ותחנת מידע יופעלו בתקופת החופש בעודד עמותת התיירות האזורית "יואב-יהודה".

לוח 4.2: תוכנית מכירות - כמות (יחידות) (שנה ראשונה)

סכום באלפי ש"ח

מס' פעילויות	סכום בש"ח (באלפים)			כמות			
	7 - 12	1 - 6	סה"כ	ביצוע	אומדן	סה"כ	
	1995	1995	1995	1 - 6	7 - 12	בשנת	
	1995	1995	1995	1995	1995	1995	
1	20	10	10	390	180	210	רכיבה על סוס
2	--	--	--	0			קורס רכיבה
3	104	65	39	3,500	2,200	1,300	ארוחה ממוצעת
4	82	44	38	4,100	2,200	1,900	פעילות ערב
5	60	37	23	40	25	15	אירוע מפעלי (קטן)
6				0	---	---	טיול חמורים
7				0	---	---	טיול טרקטורון
8				0	---	---	טיולי ג'יפים
9	5	4	1	470	400	70	משחקיה+פוני+פינת חי
10	5	5	---	200	200	---	יום כיף ילדים
11	17	17	---	7	7	---	ארוע גן (גדול)
12	1	1	---	150	150	---	מזנון+תחנת מידע
13	4	3	1	210	180	30	ארוחות לעובדי מפעלים
	298	186	112				סה"כ שנתי

החל מחודש יולי מתוכנן להפעיל משחקה ופינת חי לגיל הרך, וכן תוכנית ימי-כיף לילדים ונוער. (לקייטנות וקבוצות). תחזית זאת מבוססת גם על התחלת קשרים עם מפעילי תיירות להבאת אוטובוסים עם מטיילים ותיירים למקום לארוחות או קניות במזנון.

הסה"כ השנתי צופה גידול של כ - 50% לעומת מחצית ראשונה של השנה ויגיע לכ- 300 אלף ש"ח.

יש אפשרות שפעילויות נוספות תתקיימנה השנה במידה ויהיה ביקוש ע"פ הרשמה (כמו למשל קורס רכיבה).

לפעילות זו אין צורך בהשקעות נוספות (מלבד תוספת בפרסום) והיא עשויה להניב תוצאות יפות בעונת הקיץ ואולי אף בסתו.

הנתונים של 6 חודשים ראשונים הם לפי ביצוע בפועל שהיה בחווה. אפריל היתה עליה העליה הניכרת שהיתה באפריל קשורה בחג-הפסח, וארועים בגן הארועים.

בחודש מאי החלו סידרת ארועים של קאנטרי קלאב אשר הדגימו פעילות אפשרית באמצע השבוע מקוים שיהיה לכך המשך.

4.2 תוכנית השקעות

כל התוכניות מבוססות על כך שהחווה תוכל לערוך את תוכניותיה לטווח ארוך ולהשקיע בשיפורים של החווה. תוזה לטווח ארוך חשוב כדי שהיזמים יוכלו לשפץ ולהרחיב את השירותים, למזג את המסעדה לקיץ ולהשקיע לפי תוכנית ההשקעות המצורפת בשיפור הכניסה, החניה והגינון. בהיקף של כ-90 אלף ש"ח - בשנה ראשונה (ראה לוח 4.3, השקעות בציוד ומבנים בש"ח).

לוח 4.3: השקעות בציוד ומבנים (ש"ח) - 1995 - 1998

1998	1997	1996	1995	פרטי ההשקעה / השנה
0	0	0	20,000	שרותים הרוחבה ושיפוץ
0	0	0	15,000	מזוג אויר מסעדה
0	0	0	10,000	גינון ופיתוח
0	15,000	15,000	20,000	שיפור כניסה וחניה
30,000	30,000	15,000	15,000	משחקה לילדים
0	0	10,000	10,000	כרכרות לסוסי פוני
0	0	5,000		חמורים
20,000	20,000	20,000	0	טרקטורונים
0	0	60,000	0	גיפים
0	0	10,000	0	סוסים
50,000	65,000	135,000	90,000	סה"כ השקעות

4.3 עלויות תפעוליות

בלוח 4.1 הוצגו גם העלויות הקנויות הישירות של החווה שהם קנויות מגורם חוץ, כמו מזון, אמנים, שרותים, כוח אדם משתנה.

בנוסף לכך כוללת המסגרת התפעולית של החווה : גם הוצאות קבועות לכל פעילות כלכלית, וכן עובדים הנמצאים בחלקם על בסיס קבוע ובחלקם על בסיס פעילות מסוימת. כמו כן מוצגים בהוצאות התפעוליות - 8% הוצאות משתנות המושפעים מהמכירות והכוללים תשלומי עמלות לסוכנים ואחרים כפי שמקובל בענף.

מוקדי הפעילות והרווח הם ארבעה : (ראה פרוגרמה)

- א. חוות הסוסים.
- ב. מסעדה וגן ארועים
- ג. פינת החי ומשחקה
- ד. נופש וקייט.

בתחזית רווח והפסד המפורטת בלוח 4.6 מוצגים סיכומי העלויות של כל מוקד פעילות עלויות קבועות, משתנות ועלויות עובדים.

הרווח הגולמי הצפוי בשנת 1995, מגיע ל- 37%, והרווח התפעולי ל- 25%.

בהיות העסק בידי בעלים של מספר עסקים נכללו עלויות ניהול חלקיות של היזם והמפעיל.

לוח 4.4 : תחזית רווח והפסד (בש"ח, משנת 1995 - 1999)

1999	1998	1997	1996	1995	
841,750	722,500	614,000	541,000	298,020	מכירות
413,650	355,750	303,775	267,000	150,970	עלות ישירה
104,088	93,325	85,500	80,890	32,501	חומר גלם ועקיפות
45,717	45,717	39,717	32,717	4,465	פחת
563,455	494,792	428,992	380,607	187,936	סה"כ עלות מכר
278,295	227,708	185,008	160,393	110,084	רווח גולמי
15,618	14,425	13,340	12,610	10,180	חוות סוסים
37,418	36,225	35,140	34,410	15,815	מסעדה וגן ארועים
1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	פינת החי ומשחקה
22,100	22,100	20,700	19,500	6,200	נופש וקייט
8,418	7,225	6,140	5,410	2,293	שונות
84,753	81,175	76,520	73,130	35,689	הוצאות לפועל
193,543	146,533	108,488	87,263	74,395	רווח תפעולי
635	1,110	1,570	2,017	572	הוצאות מימון
0	0	0	0	0	הכנסות מימון
192,908	145,423	106,918	85,246	73,823	רווח לפני מס
0	0	0	0	0	מס
192,908	145,423	106,918	85,246	73,823	רווח נקי
604,318	411,410	265,987	159,069	73,823	רווח נקי מצטבר
33	32	30	30	37	% רווח גולמי
23	20	18	16	25	% רווח תפעולי
23	20	17	16	25	% רווח לפני מס
23	20	17	16	25	% רווח נקי

הגידול הצפוי בהכנסות משנת 1996 ואילך (80%) נובע מגידול בפעילויות הקיימות בשעור של 33%, וכן תוספת הכנסות מפיעלויות נוספות הצפויות (מרכז סיורים + תחנת מידע + מזנון).
החל משנת 1997 הוערך גידול מתון יותר של 13% - 17%. לעומת זאת ירד הרווח התפעולי, כי רוב הפעילויות הנוספות יתופעלו על-ידי אחרים (כנראה).

פרק 5. ניתוח רגישות ונקודת איזון כלכלית

5.1 נקודת איזון

בלוח 5.1 מוצגות נקודות האיזון של השנה הראשונה ושל 5 השנים. נקודת האיזון בשנה ראשונה נמצאת בשיעור של 40% מתוכנית המכירות. בהיקף מכירות שנתי של 119,000 ש"ח בשנה ראשונה יש כיסוי להוצאות הקבועות, והרווח התפעולי אפס.

בתוכנית החמש שנתית, נקודת האיזון בהיקף מכירות של 53% מהסה"כ הכללי דהיינו כ- 1.5 מיליון ש"ח ב- 5 שנים. או במילים אחרות החווה צריכה להגיע לממוצע שנתי של כ- 300 אלף ש"ח מכירות כדי להתאזן בהוצאות הקבועות והתפעוליות.

משמעות הדבר שהעסק יכול להחזיק מעמד בעיתות משבר במידה ויהיו ירידות בהיקף העסקים מסיבות כל שהן.

לוח 5.1 א': נקודת איזון - שנה ראשונה

רווח תפעולי (ש"ח)	הוצאות משתנות (ש"ח)	הוצאות קבועות (ש"ח)	מכירות (ש"ח)	כמות %
(37,529)	17,366	49,965	29,802	10%
(25,093)	34,732	49,965	59,604	20%
(12,657)	52,098	49,965	89,406	30%
(221)	69,464	49,965	119,208	40%
נקודת האיזון				40%
12,215	86,830	49,965	149,010	50%
24,651	104,196	49,965	178,812	60%
37,087	121,562	49,965	208,614	70%
49,523	138,928	49,965	238,416	80%
61,959	156,294	49,965	268,218	90%
74,395	173,660	49,965	298,020	100%
86,831	191,026	49,965	327,822	110%

לוח 5.1 ב': נקודת איזון - חמש שנתית

רווח תפעולי (ש"ח)	הוצאות משתנות (ש"ח)	הוצאות קבועות (ש"ח)	מכירות (ש"ח)	כמות %
(547,085)	173,137	675,674	301,727	10%
(418,495)	346,275	675,674	603,454	20%
(289,905)	519,412	675,674	905,181	30%
(161,316)	692,550	675,674	1,206,908	40%
(32,726)	865,687	675,674	1,508,635	50%
נקודת האיזון				53%
95,863	1,038,825	675,674	1,810,362	60%
224,453	1,211,962	675,674	2,112,089	70%
353,042	1,385,100	675,674	2,413,816	80%
481,632	1,558,237	675,674	2,715,543	90%
610,221	1,731,375	675,674	3,017,270	100%
738,811	1,904,512	675,674	3,318,997	110%

5.2 בדיקות רגישות

בבדיקת רגישות נבחנים שינויים בפרמטרים העיקריים של התוכנית והשפעתם על התוצאות העסקיות של התוכנית.

הפרמטר הראשון החשוב בכל עסק הוא מחירי המוצרים או הפעילויות או השרותים לציבור. בבדיקת רגישות המחירים נמצא שגם בשינוי של 20% - במחירי המוצרים נמצא העסק באיזון תפעולי חיובי (ורוח נקי של כ - 8%) בניתוח החמש שנתי נמצא שגם בשינוי מחירים של 20% - יש לעסק רווח נקי חיובי אך נמוך (ראה לוח 6.2 א' ובי').

הפרמטר השני שנבדק: רגישות לכמויות הנמכרות של הפעילויות. כאן נמצא שהעסק פחות רגיש ושינויים של עד 40% מהיקף המכירות עדיין מותיר רווח תפעולי בידי היזמים.

הפרמטר השלישי שנבדק: רגישות לעלויות התפעול כאן נמצא שעלויות התפעול החזויות אינן מהוות בעיה במקרה של שינויים בהם החווה יכולה "לספוג" שינויים של עד +50% בעלויות התפעול.

לוח 5.2 א': ניתוח רגישות (מחירים, שנה ראשונה)

% שינוי	הכנסות (ש"ח)	רווח נקי (ש"ח)	רווח נקי (%)	רווח תפעולי (ש"ח)	יתרת בנק (ש"ח)
-20%	238,416	18,757	7.9%	19,329	32,929
-10%	268,218	46,290	17.3%	46,862	60,072
0%	298,020	73,823	24.8%	74,395	87,215
10%	327,822	101,356	30.9%	101,928	114,357
20%	357,624	128,889	36.0%	129,461	141,500

לוח 5.2 ב': ניתוח רגישות (מחירים, כל השנים)

% שינוי	הכנסות (ש"ח)	רווח נקי (ש"ח)	רווח נקי (%)	רווח תפעולי (ש"ח)	יתרת בנק (ש"ח)
-20%	2,413,816	23,109	1.0%	54,813	-35,426
-10%	2,715,543	326,614	12.0%	332,517	267,052
0%	3,017,270	604,318	20.0%	610,221	543,728
10%	3,318,997	882,022	26.6%	887,925	820,405
20%	3,620,724	1,159,726	32.0%	1,165,629	1,097,081

לוח 5.2 ג': ניתוח רגישות (כמויות, שנה ראשונה)

% שינוי	הכנסות (ש"ח)	רווח נקי (ש"ח)	רווח נקי (%)	רווח תפעולי (ש"ח)	יתרת בנק (ש"ח)
-50%	149,010	11,642	7.8%	12,215	20,184
-25%	223,515	42,733	19.1%	43,305	53,700
0%	298,020	73,823	24.8%	74,395	87,215
25%	372,525	104,913	28.2%	105,485	120,730
50%	447,030	136,003	30.4%	136,757	154,245

לוח 5.2 ד': ניתוח רגישות (כמויות, כל השנים)

% שינוי	הכנסות (ש"ח)	רווח נקי (ש"ח)	רווח נקי (%)	רווח תפעולי (ש"ח)	יתרת בנק (ש"ח)
-40%	1,810,362	70,914	3.9%	95,863	3,106
-20%	2,413,816	347,139	14.4%	353,042	282,940
0%	3,017,270	604,318	20.0%	610,221	543,728
20%	3,620,724	861,497	23.8%	867,400	804,517
40%	4,224,178	1,118,676	26.5%	1,124,580	1,065,305

לוח 5.2 ה': ניתוח רגישות (עלויות, שנה ראשונה)

% שינוי	הכנסות (ש"ח)	רווח נקי (ש"ח)	רווח נקי (%)	רווח תפעולי (ש"ח)	יתרת בנק (ש"ח)
-50%	298,020	149,308	50.1%	149,880	155,898
-25%	298,020	111,565	37.4%	112,137	121,557
0%	298,020	73,823	24.8%	74,395	87,215
25%	298,020	36,080	12.1%	36,652	52,873
50%	298,020	-1,662	-0.6%	-1,090	18,531

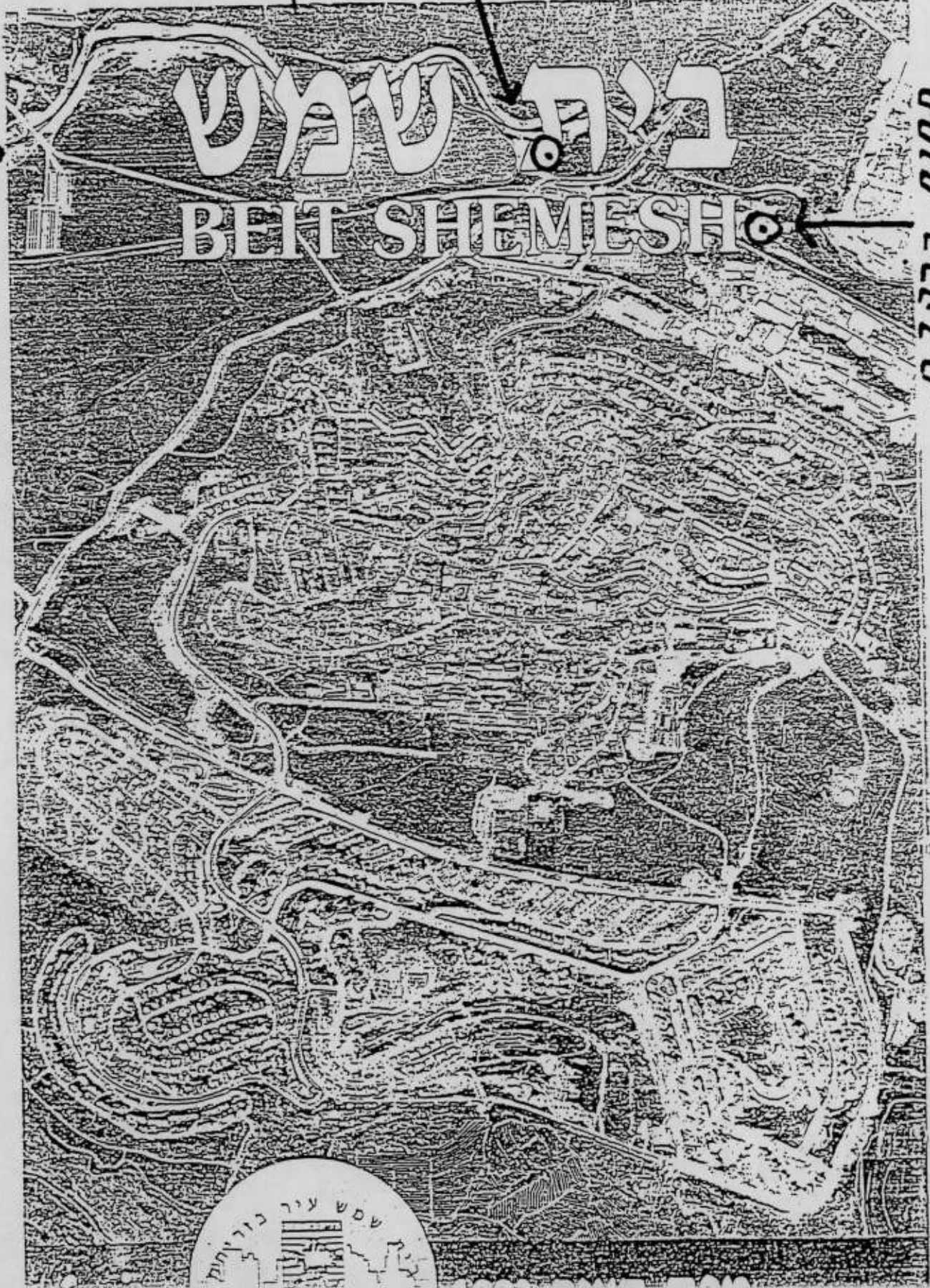
לוח 5.2 ו': ניתוח רגישות (עלויות, כל השנים)

% שינוי	הכנסות (ש"ח)	רווח נקי (ש"ח)	רווח נקי (%)	רווח תפעולי (ש"ח)	יתרת בנק (ש"ח)
-50%	3,017,270	1,349,890	44.7%	1,355,794	1,275,138
-25%	3,017,270	977,104	32.4%	983,008	909,433
0%	3,017,270	604,318	20.0%	610,221	543,728
25%	3,017,270	231,206	7.7%	237,435	177,697
50%	3,017,270	-208,098	-6.9%	-135,351	-254,525

חולל "שגסון ודליל" *

1035
1048

הגן

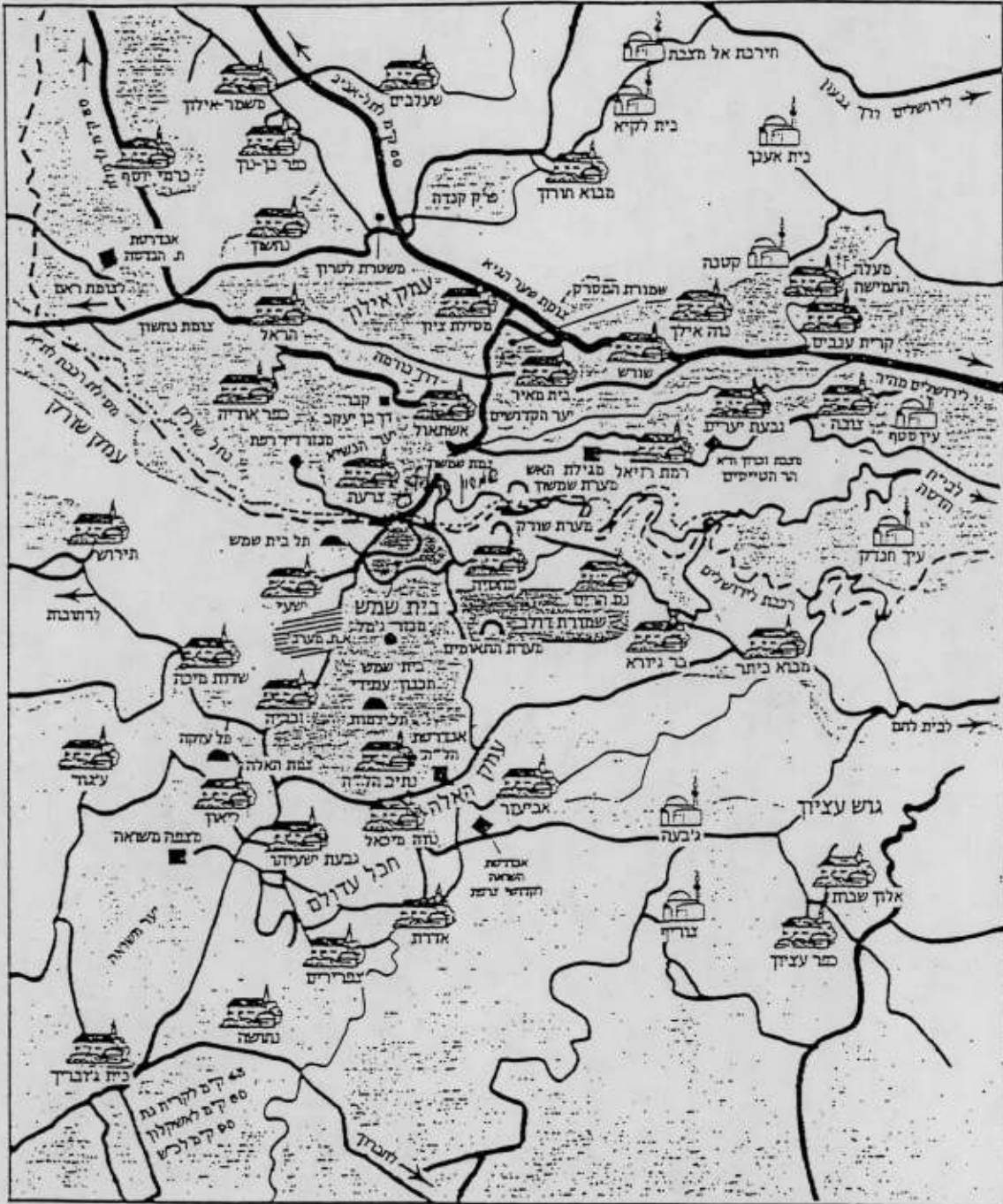

תחנת הרכבת

6.1. מפת בית שמש וסביבתה

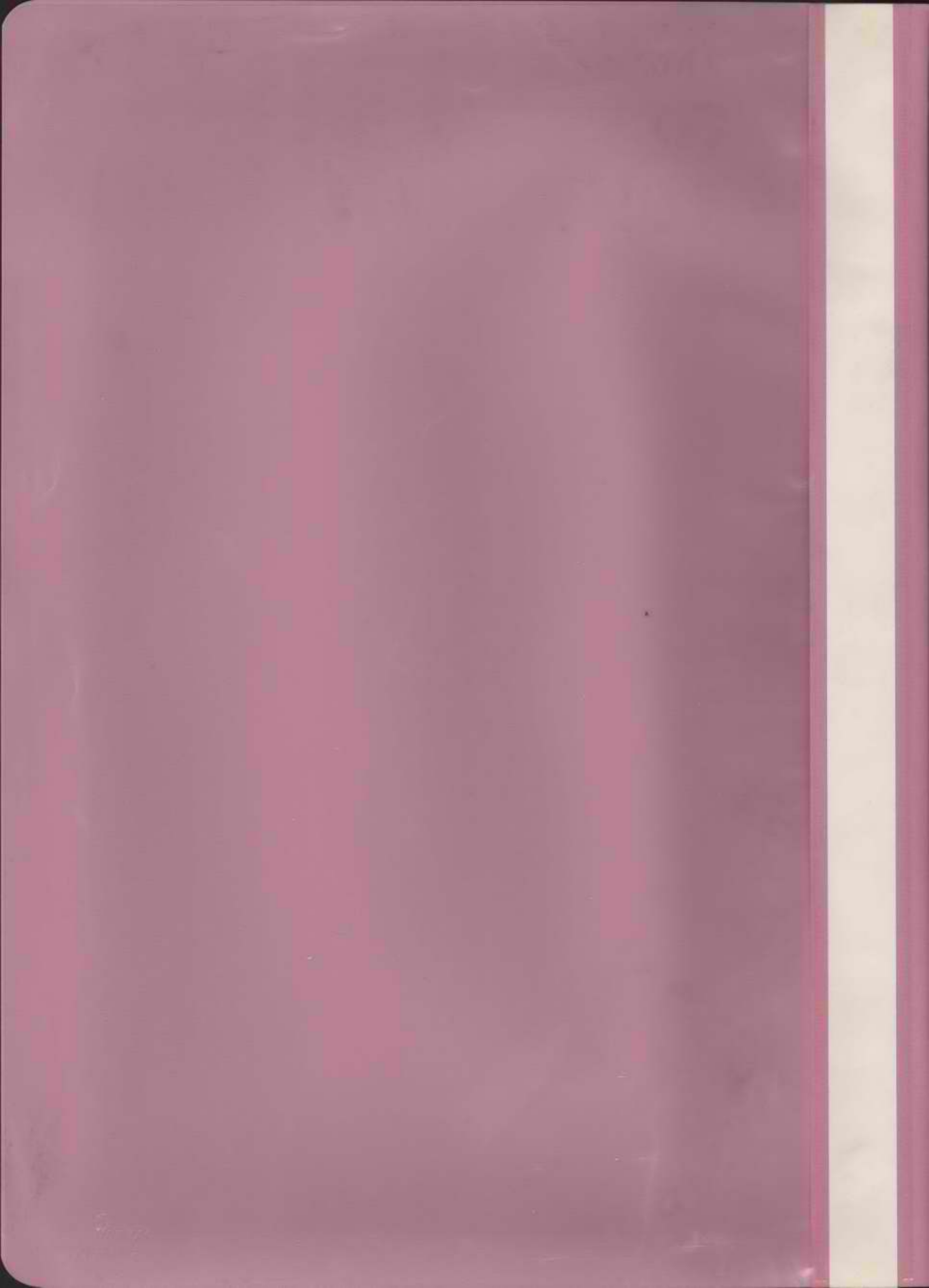
בית שמש וסביבתה

מרחקי דרך

45 ק"מ מחברון - 50 דקות נסיעה
 31 ק"מ מרחובות - 35 דקות נסיעה
 30 ק"מ מרמלה - 25 דקות נסיעה
 33 ק"מ מקרית נת-30 דקות נסיעה
 53 ק"מ מאשקלון - 60 דקות נסיעה

20 ק"מ מבית גוברין - 20 דקות נסיעה
 30 ק"מ מירושלים - 25 דקות נסיעה
 45 ק"מ מתל-אביב - 45 דקות נסיעה
 90 ק"מ מבאר-שבע - 70 דקות נסיעה
 110 ק"מ מחיפה - 90 דקות נסיעה

משרד התיירות

מדינת ישראל משרד התיירות
STATE OF ISRAEL MINISTRY OF TOURISM

משרד התיירות
לשכת השו"ת

נתקבל כס' 15/30

בתאריך 15/5/95

15/5/95

איזור ירושלים

ז' אייר תשנ"ה
7 במאי 1995

ת.95-49885

אל: מר שבתאי שי, משנה למנכ"ל

הנדון: הרובע היהודי

בהמשך לפגישה שהתקיימה אצל השר עם נציגי הרובע, ולאחר מיפגשים, שיחות וסיורים במקום, אני מצרפת בזאת ההמלצות לטיפול ברובע. במקביל רצ"ב מסמך שקבלתי לאחרונה ממינהלת הרובע כולל הערותי.

אני מציעה שנזמן את הגורמים הנוגעים בדבר כדי להגיע לסיכומים אופרטיביים.

ב ב ר כ ה

רמה בן ידידיה
ממונה מחוז ירושלים וים המלח

העתק: מר	אלי גונן	- מנכ"ל
מר ✓	עמית בן יהודה	- יועץ שר התיירות
מר	משה ריגל	- סמנכ"ל תכנון ופיתוח
גב'	אהובה גנור	- מנהלת אגף תפעול
מר	אבי ברוק	- יועץ תיירותי
גב'	חנה קורן	- ממונה על המסחר התיירותי
גב'	אתי סאסי	- ממונה על האירועים

13.4.59

הרובע היהודי בירושלים

=====

ה ק ד מ ה

הרובע היהודי, אחד מאתרי התיירות המרכזיים והייחודיים של ירושלים. מצויים בו אתרים קדושים והסטורים רבי חשיבות, ומוזיאונים פזורים בו לרוב. עקב המצב הבטחוני, מאז פרוץ האינתיפדה, סבל האיזור והתיירות בו משברים קשים.

מרבית התיירים שמגיעים לירושלים מגיעים לכותל אבל לא לרובע היהודי. גם הישראלים מדירים רגליהם מהרובע.

נשאלות השאלות: מדוע, מהן הבעיות העיקריות, ומה אפשר לעשות ע"מ לתת תנופה למקום.

כדי ללמד הנושא באופן רציני סיירנו בשטח וערכנו שיחות ומפגשים עם נציגי הרובע, העיריה ומשרדנו.

כיוון ששר התיירות רואה חשיבות רבה, במציאות העכשווית, לחזק את הרובע היהודי עלינו להתרכז במטרה העיקרית שהיא פיתוח ועידוד התיירות ברובע היהודי ולעבוד במונחים של תכנית לביצוע.

התכנית דורשת היבטים וגורמים רבים המעורבים בה. כדי שלא נפספס את העיקר עלינו להגדיר יעדים לטווח הקצר הבינוני ולטווח הארוך ולציין את הגורמים האמורים לטפל בהם.

עד לכתיבת מסמך זה לא הוגשה תכנית מוגדרת ומפורטת ע"י נציגי הרובע למרות בקשותינו החוזרות ונשנות. לפני מס' ימים קיבלנו מסמך מיו"ר המינהלת אליו מצורפת התייחסותינו.

יעדים לביצוע בטווח הקצר והבינוני

=====

1. אירועים ברובע

- 1.1 יריד קרדו - לקיים את יריד הקרדו פעמיים בשנה או לחלופין לתכנן אירוע מרכזי ייחודי שייצור הרושם המתאים לרובע.
- 1.2 אירועים אחרים - להעביר חלק מהאירועים שמפיק אגף לתרבות בעיריה ביחד עם משרד התיירות לאיזור הרובע היהודי. מדובר בחצרות ירושלים, הילולים וכד'.
- 1.3 3000 שנה להכרזת ירושלים כבירת ישראל - לנצל אירועי ה - 3000 להכנת תכנית מיוחדת ברובע .

אחריות ביצוע: משרד התיירות
עירית ירושלים ומינהלת ה - 3000 .
הרובע היהודי.

לו"ז ותקציב - טרם נקבע.

2. פיתוח המסחר ברובע היהודי

- 2.1 ארגון כנס סוחרים במתכונת דומה לכנס שהתקיים עם סוחרים מז' ירושלים במטרה להדגיש ולהסביר את הפוטנציאל של המסחר התיירותי שהינו חלק בלתי נפרד מהמוצר התיירותי: יש ללמד הסוחרים להסביר פנים לקהל הרב שמסתובב שם אבל אינו צורך כל כך גם בגלל בעיית מחירים ושעות פתיחה מוגבלות . יש לזכור שסוחרים בית לחם מהווים תחרות קשה. אפשר ללמד ולאמץ את אמנות המכירה שלהם.

3. סיור וימי עיון לפקידי קבלה ולמורי דרך

אחת הטענות הקשות של גורמי הרובע היא שפקידי קבלה בנתי מלון מזהירים האורחים לבל ילכו לרובע היהודי. מורי הדרך גם הם אינם מתלהבים מביקורים באיזור.
מסיבה זו מוצע לערוך סיורים וימי עיון לכל הגורמים הנוגעים בדבר.

אחריות ביצוע לסעיפים 2 + 3: משרד התיירות (מח' לקידום מסחר תיירותי, מחוז ירושלים, הכשרת כח אדם), התאחדות מלונות, הרובע והעיריה.

לו"ז ותקציב נקבעו חלקית.

4. מסלולים ומפות מיוחדות

אנו בונים מסלולים ומיפוי מיוחד לסיורים בירושלים כולל הרובע היהודי ביחד עם העיריה.
בחול המועד פסח קיימנו אתם סיורים רגליים לרובע, לקרדו, לניאה ולכותל, במשך 3 שעות כל יום, בעברית ובאנגלית.
500 מטיילים השתתפו ובכוונתנו ליזום סיורים נוספים.
אחריות ביצוע - מחוז ירושלים, עיריה: מח' תיירות ומח' לפרוייקטים מיוחדים.
לו"ז עד סוף שנת 1995. תקציב לסיורים נקבע.
תקציב למסלולים ומיפוי - באמצעות הועדה לתיאום פרוייקטים.

5. עמדה להפעלה עצמית - אינפוטור

עלות כ - \$ 25,000 .
עקב סגירת לשכות המידע שלנו מומלץ בהחלט להציב עמדת אינפוטור בנקודת מודיעין אותה יקימו גורמי הרובע .
התקציב יתחלק ביננו ובין הרובע, העיריה ויזמים .
יש לקחת בחשבון המקום בו יוצב, מבחינה בטיחותית ושעות הפעלה.
אחריות ביצוע: משרד התיירות יחידת מחשב + מחוז ירושלים , עירית ירושלים והרובע.
לוז ותקציב : טרם נקבע .

6. פנייה לכל גורמי המשרד

מומלץ לצאת בהנחייה כוללת לכל האגפים והמחלקות במשרד, בארץ ובחו"ל, לתת הדגשים מיוחדים לרובע היהודי בכל הפעולות המתבצעות על ידם .
לדוגמה: בהכשרת כ"א - יותר סיורים והשתלמויות יזומות לרובע, הפעלת תכניות לימוד מיוחדות על הרובע וכו' .
מינהל שווק - שהרובע יופיע בכל מסע פרסום בארץ ובחו"ל, מתוך מגמה לחשוף כמה שיותר את הרובע היהודי ולתת לו מקסימום מיילג' .
כדאי לשקול פנייה לגורמי הענף. כל זה כמובן תלוי במטרות ויעדי המשרד כפי שנקבעים ע"י ההנהלה.
אחריות ביצוע - משנה למנכ"ל.

להלן רשימת יעדים לביצוע בטווח ארוך

1. תשתיות פיזיות -

נושא זה נמצא באחריות החב' לפיתוח הרובע היהודי.

1.1 נגישות וחנייה - מטופל במסגרת תכנית אב לתחבורה - משרדנו הקצה לכך 100,000 ש"ח כאשר סכום דומה הוקצב ע"י העיריה. יש רעיון לנצל את חניון העיריה וחניון ממילא אשר נפתח בפסח האחרון והמציע 800 מקומות חניה לרכב פרטי ו - 28 מקומות לאוטובוסים, כמוקדים להסעות אל הכותל וממנו עם תחנות מספר לאורך המסלול האמור.

1.2 מן הראוי לציין כמו כן כי במסגרת התכניות הקיימות לפיתוח עמק המלך מדובר בהסדרת חנייה ל - 45 אוטובוסים בקטע המשתרע משער האשפות ועד לחניון בכניסה לשער ציון (כולל). כמות זו של חנייה בתוספת 19 מקומות אשר יוסדרו באיזור גת שמנים פותרים בעיית החניה באזור זה בשנים הקרובות.

אחריות הטיפול בנושא ע"י החב' לפיתוח מזרח ירושלים באמצעות הועדה לתיאום פרויקטים.

2. מוזיאונים ואתרים ברובע

קיים צורך דחוף לטפל בט"ו מוזיאונים ברובע ע"מ שיהיו אטרקטיביים יותר לתייר המבקר באיזור. ועדת היגוי לפיתוח התיירות בירושלים אישרה סיוע בגובה של 80,000 ש"ח לצורך הכנת התכנית לפיתוח ושיווק המוזיאונים ברובע ביחד עם אגף תרבות בעיריה והחב' לפיתוח הרובע.

אחריות ביצוע: משרד התיירות - חמ"ת אגף תרבות בעיריה, הרובע.

3. פרסום ושיווק הרובע היהודי

אם גורם כלשהו בעיר כה משגשגת אינו מצליח הדבר אומר דרשני. הבעיה כנראה נעוצה בחוסר בפרסום ושיווק שהוא הנושא החשוב ביותר לדעתנו.

שאלת המפתח היא איך לשווק את הרובע לתיירות פנים וחוף ?

כיום קיימת בעייה תדמיתית בטחונות בקרב הציבור. כדי לשנות התדמית צריכים קודם כל אנשי הרובע להקרין אופטימיות, בטחון ואמון במגע עם המבקרים במקום. עליהם לשכנע את הציבור שזהו מקום בטוח ונעים להסתובב בו ובנוסף עליהם לדאוג שהחנויות תפתחנה בשעות לא שגרתיות ולהציע מחירים יותר אטרקטיביים. גורמי הרובע צריכים להיות הגורם המוביל בעניין זה. לבוא עם משהו קונקרטי, עם תכנית שתבטא עקרונות, ביצוע ותקציב. המלצנו שיקחו איש שיווק רציני.

משרד התיירות

מדינת ישראל משרד התיירות
STATE OF ISRAEL MINISTRY OF TOURISM

יש לזכור שיותר מחצי תקציב השיווק של משרדנו הוא על ירושלים.
ירושלים מופיעה בכל מסע פרסום ובכל ההסכמים עם הסיטונאים.

משרד התיירות יסייע לרובע באמצעות צינורות השיווק שלנו : הפצת
חומר פרסומי בסמינרים בתערוכות וירידים (באמצעות לשכות התיירות
שלנו ברחבי העולם), סיור ואירוח אנשי תקשורת (רדיו, טלוויזיה
ועתונות).

אגב כמעט כל אורח המשרד מגיע לרובע היהודי כך שהרובע זוכה לחשיפה
בכל העולם ללא תמורה כספית.

הרובע צריך להפיק חומר תדמיתי.
אנחנו מפרסמים הרובע בכל הפירסומים של המשרד: בחוברות
אירועים, חוברת אזורית שלנו וכן בחוברות IN & ABOUT JERUSALEM,
MINIGUIDE - המופצים בקרב בתי המלון בעיר.

יתכן וצריך לתת לרובע פרופיל גבוה יותר בקמפיין של ירושלים
(באחריות אגף תיירות פנים).

ס י כ ו ם

בפגישות שבוצעו עם גורמי הרובע התרשמנו שהללו לא עשו עד היום
הרבה למען עצמם. יותר מזה הם אינם פועלים כגוף אחד. יש כנראה
פער עצום בין הרצונות והציפיות של גורמי המסחר באיזור ובין החב'
לשיקום הרובע כשכל גוף פועל מתוך מגמה אחרת, הדבר גורם למרידות
ותיסכול המופנים כלפי הרשויות.

אין תמה איפוא שרבים בענף מתייחסים בספקנות רבה לנושא כולו (אגף
תרבות בעיריה זועם בגלל חוב מאשתקד שלא כובד למרות הבטחות שניתנו
לכולנו שזה סגור).

עלינו אם כן לנקוט משנה זהירות במגענו אתם ולוודא שנעבוד מול גוף
אחד, יציב ועקבי בעל בסיס כלכלי.

איזור ירושלים

ט' אייר תשנ"ה
9 במאי 1995

ת.95-49920

אל: מר שבתאי שי, משנה למנכ"ל

הנדון: פרויקט לפיתוח הרובע היהודי כאתר תיירות

רצ"ב מסמך שהוכן ע"י מינהלת הרובע היהודי לעיונך.
להלן הערותי (לפי סדר הנושאים במסמך):

א. הקמת מסגרת מתאמת - הנושא הזה חזר ועלה מס' פעמים בפגישות אתם.
אמרנו להם חד משמעית שמשרד התיירות אינו יכול לתמוך בהקמת משרד או מסגרת מתאמת כלשהי.

ב. ג. קמפיין פירסום וחומר מקצועי
אולי במסגרת קמפיין ירושלים אשר באחריות אגף תיירות פנים.
לפני פרסום או הדפסת חומר מקצועי יש להגדיר המוצר ולשפרו.

ד. הפקת אירועים - ראה הערות בדו"ח.
יש להקצות לכך תקציב מיוחד עוד השנה.

ה. נקודת מודיעין - הצבת עמדת אינפורמטור כמצויין בדו"ח.

ו. הורדת ארנונה - לא מענייננו.

ז. שיפור חזיתות, תאורה, נקיון וכו' - הנושא בתחום האחריות של חברת הרובע.
אני מעבירה נייר זה להערות הנוגעים בדבר ומציעה שנתייחס ביחד להוצאות המפורטות במסמך.

ב ב ר כ ה

רמה בן ידידיה
ממונה מחוז ירושלים וים המלח

העתק: מר מ.ריגל - סמנכ"ל תכנון ופיתוח
מר א.ברוק - יועץ תיירותי
גב' א.גנור - מנהלת אגף תפעול

30.4.95

ירושלים

הרובע היהודי בשנים האחרונות - תיירות - מסחר.

סקירה כללית

מיקום הרובע היהודי בתוך החומות, דרכי הגישה הלא נוחות, מחסור חמור בחניה, המצב הבטחוני, חוסר בפעילות לעידוד תיירות פנים וחוץ ודאגה לרווחת התייר, אין כל פעילות הסברה והדרכה בקרב נותני השירותים לתייר ולא נעשתה כל פעולה לקידום והפיתוח הכללי תיירותי ברובע. סיבות אלה ונוספות הביאו למעשה לניתוקו של הרובע משאר חלקי ירושלים, כמעין מובלעת בשטח ערבי, שמסוכן ואין עניין לבקר בו. אזור מתחרד ומרוחק, עד כדי כך שבשנים האחרונות אין כל עניין לתושבי הארץ ואפילו לתושבי ירושלים לבקר, לטייל ולפעול ברובע.

מפעם לפעם נעשו מספר אירועים מצומצם וחובבני בשיתוף המתנ"ס ברובע, המתאימים ברמתם לפעילות שכונתית או בית ספרית, אך בהחלט אינם מתאימים לאתר בעל פוטנציאל תיירותי, כלכלי ולאומי כמו הרובע היהודי. אנו רואים את תפקיד המתנ"ס ויעודו לשרת את צרכי הילדים/קהילה. אין למסגרת המתנ"ס ולצוות עובדיו היכולת, הכישורים, הידע והאמצעים לעסוק בתחום הרחב של התיירות ברובע היהודי על היבטיו השונים.

תיכנון מוסדות המדינה לאחר מלחמת ששת הימים בהקמתו של הרובע, במיוחד בשל מיקומו ועברו ההסטורי ארכאולוגי, היה החזרת החיים היהודיים, תושבים ופעילות מסחרית מגוונת וכאתר תיירותי מרכזי. לשם כך הוקמה החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי, שבמשך השנים השקיעה מליונים רבים של דולרים לפיתוחם של אתרים ארכאולוגיים הסטוריים, של מגורים וכ-110 חנויות שמהם כ-10 חנויות עומדות לשרות התושבים, ושאר החנויות תוכננו וניבנו כעסק כלכלי לשירותם של התיירים והמבקרים האמורים להגיע לרובע.

המצב העגום כיום, של הרובע, כאמור לעיל, חנית הרכבים בתוך סמטאות הרובע והתחזוקה השוטפת הלא משיעת רצון, הביאו אותנו כ-150 בעלי עסקים למצוקה כלכלית קשה, ולצורך דחוף לפעול במישורים ובנושאים שונים כדי לשנות את ההתייחסות מעמדו ומצבו השלילי של הרובע, ובעיקר ואולי למרבה הצער, בעיני ירושלמים ותושבי הארץ האחרים.

אין ספק שבדרך נכונה ונימרצת, תקציב כספי מתאים ושיתוף פעולה, ניתן לבנות תדמית ואוירה של פעילות, הפיכת הרובע לאזור תיירותי, מגוון וחי שבו גרים תושבים ומתנהלת פעילות תיירותית, עסקית, פרטית ואחרת ברמה טובה - גבוהה של מסעדות, קיוסקים, פיצריות, חנויות תכשיטים מגוונות, חנויות מתנות, גלריות לאומנות ואמנות, סדנאות של ציירים, קרמיקאים, צורפים, מספר מוזאונים ומוסדות אחרים, ועל כל אלה האתרים הארכיאולוגיים וההסטוריים המקסימים, בעלי עניין רב, וברמה בינלאומית.

מהבחינה הלאומית כללית, לחיזוקו של הרובע, במיוחד היום, יש השלכות על מעמדה של ירושלים, ולחיבורו של הרובע היהודי מחדש לשאר חלקי העיר.

בסקירה כללית זו, אנו בעלי העסקים רוצים לתת תמונה על מצבו הקשה של הרובע, פעילות עסקית מתדרדרת, הזנחה סביבתית, הכעסים והתיסכולים הרבים המצטברים בתוכנו. אין ספק שאם לא תעשה פעילות מידית, שתעלה את התפיסה התיירותית עסקית על דרך אחרת, תוך זמן קצר, הפעילות התיירותית כלכלית תינזק עד שיהיה מאוחר לתקנה ולא נוכל לעמוד מנגד. לצערנו נצטרך לפעול גם בדרכים נוספות. מצורפת הצעת תכנית מעובדת לפיתוח התיירות ברובע.

בכבוד רב,
אבשלום יצחק
יו"ר ה"ר המינהלת.

נציגי המינהלת:

ג'ייסון פלד

אביר נשיא

מרק בראון

דב זקס

חיים שרם

אבשלום יצחק

רפי נחום

משה סיביליה

שלמה כהן

- להלן הצעת תכנית מעובדת לפיתוח תיירות פנים, תושבי הארץ ירושלים, תיירות חוץ, לטיול ביקור ופעילות ברובע היהודי על אתריו הארכיאולוגיים, הסטוריים, לאומיים, מוזיאונים והמסחר בתוך החומות ועל כל המשתמע מכך. הדרך שיש לפעול כדי להשיג יעד זה, היא לטפל בנושאים הבאים:
- א. הקמת מסגרת מתאמת בין כל הגורמים הפועלים ברובע.
 - ב. קאמפיין פרסום בכלי התקשורת.
 - ג. חומר מקצועי.
 - ד. הפקת אירועים.
 - ה. נקודת מודיעין.
 - ו. הורדת הארנונה.
 - ז. שיפור ואחידות חזיתות החנויות, תאורה, נקיון, בטחון, חניה.

תפקיד המסגרת המתאמת

1. לאבחן ולהגדיר דרכים לפיתוח התיירות והמסחר ברובע על הביטוי השונים.
2. לפתח תכניות בהתאם למטרות ולעדיפויות שיקבעו בשיתוף עם הגורמים השונים.
3. לקבוע תאריכי יעד לביצוע תכניות ומשימות.
4. תכנון לטווח ארוך.
5. גיוס משאבים ומקורות.
6. קישור ותיווך בין כל הגורמים בעלי העניין, והיזון חוזר ביניהם.

דרכי פעולה

1. קאמפיין פרסום - קאמפיין תקשורתי רחב - טלוויזיה, עיתונות ועוד.
2. חומר מקצועי - עריכת חומר כתוב על הרובע ואתריו מכל ההיבטים.
3. הפקת אירועים - עריכת אירועים ברצף לאורך כל השנה, קונצרטים, תערוכות, ירידים, אירועי ה-3000 ופיתוח מופעים אחרים.
4. נקודת מודיעין - יחולק חומר ומידע לתייר ברובע. נקודת הדרכה ויציאה לסיורים ברובע.
5. הורדת הארנונה - הנחות בארנונה לבעלי עסקים ברובע, לאור המצב הקשה הקיים - חנויות פתוחות עד 18.00, תיירות חוץ עונתית מצומצמת, תיירות פנים כמעט ואין.
6. שיפור חזיתות - אחידות בחזיתות החנויות, שילוט, סוככים, צבע, תאורה, נקיון, בטחון, חניה.
7. נושאים נוספים - כנס וסיור ברובע לפקידי קבלה, מורי דרך, משרדי נסיעות, עיתונות ועוד.

ריכוז הוצאות שנתי לפי יעד ההוצאה

100,000 ש"ח

מסגרת מתאמת

1. מנהל
2. שירותי משרד - החברה לפיתוח הרובע.

קאמפיין פרסום

1. קאמפיין בטלוויזיה - \$ 245,000 735,000 ש"ח
א. הפקת סרט על הרובע, ואתריו, של 30 שניות ו-10 שניות.
ב. הקרנת הסרט.
מצורפת הצעת מחיר של אולפני טלעד לחודשים יוני-יולי, הכוללת פריסת שידור.
2. קאמפיין עיתונות - 550,000 ש"ח - 466,000 ש"ח
א. חברת פירסום.
ב. פרסום בעיתון.
מצורפת הצעת מחיר של עיתון מעריב לחודשים יוני-יולי הכוללת פריסת פרסום.

150,000 ש"ח

חומר מקצועי

1. מדריך למסייר ברובע.
2. דפי מידע.
3. דפי הפעלה.
4. מפת אתרים ומסחר.

700,000 ש"ח

הפקת אירועים

1. ירידים - מרכיב ההוצאה כולל: הפקה, ניהול, פרסום.
2. חצרות - אמנים, מוסיקאים, תאורה, שילוט, עובדים.
3. קונצרטים - מערכת הגברה, יחסי ציבור, תיאומים, אביזרים ועוד.
4. מופעים אחרים.

150,000 ש"ח

נקודת מודיעין

1. מבנה קבוע או נייד - במקום מרכזי.
2. צוות עובדים - מפעיל, מדריכים.

400,000 ש"ח

שיפור החזיתות

1. שילוט
2. סוכך
3. צביעה
4. תאורה

2,700,000 ש"ח

סה"כ הוצאות שנתי

ריכוז הכנסות שנתי לפי גורמי מימון

משרד התיירות.

עיריית ירושלים.

החברה לפיתוח הרובע היהודי.

מינהלת מסחר ואמנות ברובע.

גורמים נוספים.

תכנון פיננסי

א. יפתח חשבון בנק לטובת המסגרת, אליו יוכנסו הכספים של:

משרד התיירות

עיריית ירושלים

החברה לפיתוח הרובע היהודי

המינהלת

גורמים נוספים

ב. הוצאת הכספים מחשבון זה להקמה ותיפעול פרויקט תעשה בחתימת מנהל

המסגרת, וגורם אחד או שניים נוסף מוסכם.

ג. הוצאות כספים לתיפעות שוטף של המסגרת, עד סכום X באישור מנהל המסגרת בלבד.

ד. נציגי בעלי העניין ימונו למעקב וייעוץ למסגרת המתאמת תיכנון הפרוייקטים, שיווק, ביצוע, כספים.

התפיסה בתיכנון הפיננסי למעקב על הוצאות הכספים הינה הכרחית, אך חשוב שלא יוצר סירבול בירוקרטי לתיפעול הפרוייקטים.

סיכום:

הרובע היהודי, מקום שהושקעו בו מליונים של דולרים, בפיתוחו כאתר תיירות, על אתריו ההסטוריים, הלאומיים והארכאולוגיים, זקוק היום יותר מתמיד, ליוזמות פיתוח ומשאבים כספיים ולחיזוק מעמדה של ירושלים. הפרוייקט על היבטיו השונים ומורכבותו יוכל לצאת לפועל ללא דיחוי אם כל הגורמים המעוניינים בפיתוח התיירות ברובע יפעלו בהקדם בשיתוף נכונות ותיקצוב כספי כנידרש, להפעלת התכנית.

אמשלום יצחק יו"ר
מינהלת הרובע היהודי
טלפון: 02-639649

תפוצה:

- משרד ראש הממשלה - ראש הממשלה.
- משרד התיירות - שר התיירות.
- משרד השיכון - שר השיכון.
- עיריית ירושלים - ראש העיר.
- החברה לפיתוח הרובע - דירקטוריון.
- קרן ירושלים - מנהל.

טלעד - אולפני ירושלים בע"מ

האולפנים והמשרד הראשי: בנין תיאטרון ירושלים, רח' מרכוס 20, ירושלים, פקס: 02-611451, טל: 02-692444
המען למכתבים: ת"ד 4111, ירושלים 91040

29.3.95
0-25

לכבוד
מר אבשלום יצחק
יו"ר מנהלת מרכז מסחר ואומנות
הרובע היהודי, ירושלים

שלום רב,

הנדון: הצעות תקציב לסרט פרסומת ושידור בערוץ 2

בהמשך לשיחתנו ולביקורך באולפני טלעד, להלן הצעתנו להפקת תשדיר לעידוד תיירות הפנים ברובע היהודי והקרנתו בערוץ 2.

1. סרט פרסומת, הכולל תסריט, בימוי, עריכה, קריינות, מוסיקה ואנימציה ממוחשבת באורך 30 שניות וגירסה קצרה יותר ממנו באורך של 10 שניות. סה"כ עלות - \$45,000

2. עבור שידורים בחודשים יולי אוגוסט 95 :

מחיר \$	אורך התשדיר	מס' תשדירים	משבצת זמן
10,000	30"	4	17:00-19:00
12,000	10"	10	
18,000	30"	4	19:00-20:00
22,500	10"	10	
48,000	30"	8	20:00-23:00
72,000	10"	24	
10,000	30"	4	23:00-00:00
7,500	10"	6	
\$200,500		70 תשדירים	סה"כ

3. 10 שידורי בונס על בסיס מקום פנוי בחודש ספטמבר 95 - חינם.

* סה"כ לתשלום עבור הפקה ו- 80 שידורים \$245,500.
תנאי התשלום יקבעו בנפרד.

* המחירים אינם כוללים מע"מ.

נשמח לעמוד לרשותכם במתן הסברים ופירוט ככל שנתבקש.

בברכה,

יורם בן יאיר
מנהל פרויקטים מיוחדים

העתקים:
עוזי פלד, מנכ"ל טלעד.
דני סיני, מנהל שיווק.

2 באפריל 1995
סימוכין : יב

לכבוד

מר אבשלום יצחק
יו"ר מנהלת מרכז מסחר אמנות ותיירות -
הרובע היהודי ירושלים

נ.נ.

הנדון : הצעה לפרסום "הרובע היהודי" בעתון מעריב

1. בפגישה שנערכה ביום 29/3/95, הצגתם בפנינו את תוכניתכם לביצוע פרסום תדמיתי לרובע היהודי בירושלים. העצתנו לכם לפרסם כדלקמן :

* שבעה עמודי פרוצס במוסף "סופשבוע" - יום ו'.

* חמישה עמודי פרוצס במוסף "מעריב היום" - יום חול.

במידה ותרכשו את כל חבילת הפרסום המוצעת, תזכו להנחות הבאות :

א. מוסף "סופשבוע" מיקום לפני האמצע : 23% הנחה מהמחירון התקף ביום הפרסום.

ב. מוסף "סופשבוע" מיקום אחרי האמצע : 35% הנחה מהמחירון התקף ביום הפרסום.

ג. מוסף "מעריב היום" מיקום לפני האמצע : 23% הנחה מהמחירון התקף ביום הפרסום.

ד. מוסף מעריב היום מיקום אחרי האמצע : 35% הנחה מהמחירון התקף ביום הפרסום.

2. ההנחות תקפות רק בתנאי שנפח הפרסום שירכש על ידכם כמפורט למעלה.

3. המחירים אינם כוללים את העלויות הכרוכות בהכנת המודעות. יהיה עליכם להעביר לנו "פילמים" מוכנים להדפסה.

4. עלות הפרסום של שבעה עמודי פרוצס ב"סופשבוע" + 5 עמודי פרוצס "במעריב היום", מיקום לפני האמצע ולאחר הנחה :
465,911 ש"ח + מע"מ. בכל מקרה, החיוב יעשה עפ"י המחירון התקף ביום הפרסום.

בברכה,

ירון בסקינד
מנהל סניף ירושלים

העתק : מר רוני קליינפלד - משנה למנכ"ל מעריב
מר איתן סגל - מנהל מח' מודעות

שבתי זכריה

יהודים ומוסדות יהודיים
ב"רחוב השלשלת"
בירושלים העתיקה

הוצאת צור-אוח, ירושלים

רחוב השלשלת

طريق باب السله

BAB EL - SILSILEH RD.

רחוב השלשלת 1916
משמאל למעלה – הסימטה המובילה לכותל המערבי

יהודים
ומוסדות יהודיים
ב"רחוב השלשלת"
בירושלים העתיקה

מאת
שבתי זכריה

הוצאת "צור-אות", ירושלים
ינואר 1995 - שבט תשנ"ה

הציור שעל העטיפה:
ירושלים - תחריט מאת אמן הולנדי ואן הוגנברג, משנת 1588

©

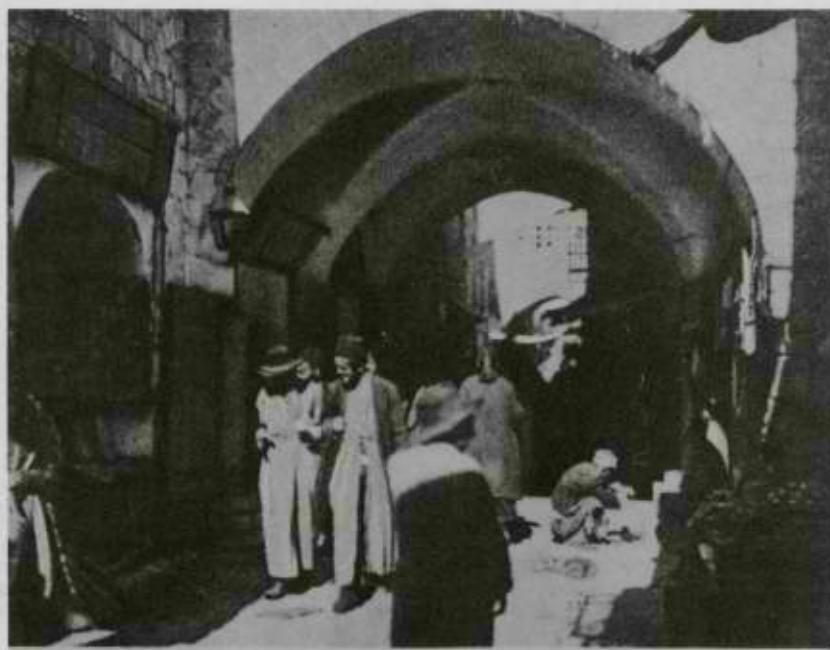
כל הזכויות שמורות למחבר
רח' פינסקר 22, ירושלים 92228

נדפס בדפוס צוד-אוח, ירושלים

מוקדש להורי **צבי ורבקה זכריה** ז"ל,
אנשי ירושלים
ולאחי **ראובן** הי"ד
שנפל בקרב על ירושלים, במלחמת השחרור
בשנת התש"ח-1948

"...ועדיין היו ישראל שרויים בין החומות דחוקים ולחוצים בחצרות קטנות ששכרו מן הערבים, וכל חצר וחצר מלאה דיוטאות, וכל דיוטא ודיוטא מלאה דיורים הרבה, ואין לכל בית חלונות, אלא יש בית שמקבל אורו דרך הארובה שבתקרה ויש בית שמקבל אורו דרך חור שבכותל ממעל למשקוף או דרך פתח פתוח לאויר החצר, ששם בוד המים ושם מכבסות הנשים את הכבסים... ועדיין היו יכולים ליקח בית בשק אורו, אבל כל אותם הימים לא היה אלא אחד בעיר שקנה בית לעצמו..."

ש. י. עגנון "תמול שלשום" עמ' 198

Jerusalem, Street in the old City

ירושלים, רחוב בעיר העתיקה

התוכן

	פתח דבר
9	
11	א. הגשר לאורך רחוב השלשלת
11	ב. מקור השם "שער השלשלת"
13	ג. החנויות האפילות...
14	ד. בתים בעלי מסורת עתיקה
14	ה. רחוב השלשלת כציר דרכים
16	ו. משפחות יהודים ב"דארג' אל תבונה"
18	ז. מגורי משפחת ילין ברחוב השלשלת
21	ח. יהושע ואיטה ילין מספרים על הבית
21	ט. משפחת המבורגר בחצר א. לוי ברחוב השלשלת
22	י. "גן ילדים" עברי ברחוב השלשלת
25	יא. חיים יהודיים ברחוב הכרי
	יב. משפחות יהודיות נוספות במורד רחוב השלשלת
27	ר' משה חזן, ר' זוויל שפיצר ור' שמעון אגסי
28	יג. מיפקד התושבים בעיר העתיקה
	יד. מיפקד היהודים האשכנזים של ה"מוכתרים",
31	ר' שמואל ורשבסקי ור' אלתר קוסובר
34	טו. מיפקד יהודים מבני עדות ספרד בעיר העתיקה
38	טז. השנים האחרונות למגורי יהודים באיזור
41	יז. חנויות יהודים ברח' השלשלת
41	יח. בעלי מלאכה יהודים ברחוב השלשלת
42	יט. בתי עסק של יהודים באיזור עד שנת תרצ"ו-1936
43	כ. בית התבשיל של נ. שטראוס ברחוב השלשלת
44	כא. הבת מזל נכון מספרת על אביה יוסף
47	כב. אנשי ירושלים מספרים על בית התבשיל
47	כג. כיצד נהיה יוסף נכון למנהל המוסד?
48	כד. משפחת ר' יונה פרידלנד ברח' השלשלת
53	כה. בית כנסת בבית שטראוס

53	כו. זכרונותיו של ר' אברהם איזון מהעיר העתיקה
54	כז. "שומר הכותל" בבית הכנסת של ר' נח
55	כח. נסיונות להרחבת סימטת ה"כותל"
59	כט. געגועים אל הכותל...
62	ל. סיכום

פתח דבר

חוברת זו בנושא: "יהודים ומוסדות יהודיים בעבר, ברחוב השלשלת, בירושלים העתיקה", הוא פרק מתוך מחקרי בנושא הישוב היהודי בדורות האחרונים, בירושלים העתיקה, באיזורים שמחוץ ל"רובע היהודי". במחקרי זה, אני עוסק מאז הימים ההיסטוריים הגדולים, של מלחמת "ששת הימים", עת שחזרנו להתהלך שוב ברובעי העיר העתיקה ובסימטאותיה הססגוניות. הנושא מקיף ומרתק, ויש בדברים משום גלוי עובדות היסטוריות בלתי מוכרות לציבור והוצאתם מתהום הנשיה.

מטרתי היא, לחשוף את הנוכחות היהודית בעבר בירושלים העתיקה, באיזורים הנידחים והבלתי מוכרים. להראות ולהוכיח כי יהודים התגוררו, לא רק ב"רובע היהודי" המוגבל, כפי שרבים בציבור חושבים, ובתוכם גם שלטונות ישראל, אלא בכל רחבי ירושלים ש"בין החומות".

מחקרי בנושא זה, מוסיף נדבך חדש להיסטוריה של הישוב היהודי בירושלים, בדורות האחרונים.

חלק ניכר מנושא מחקרי, פורסם מאז בכמה וכמה פרסומים. אך יש בידי פרקים נוספים על האיזורים השונים של העיר העתיקה, שטרם ראו אור.

תקותי היא, כי אצליח לכנס את כל החומר בנושא זה, ולהוציאו לאור בקובץ מקיף אחד, ואם אצליח אף בחלק ממשימתי — והיה זה שכרי. בכך נראה לי גם, כי מוכיחים אנו את שלמותה של ירושלים, מבחינה יהודית.

בריכוז החומר בנושא, רחוב השלשלת, וכתיבתו, הושקע עמל ומאמץ רב. נזקקתי לעיון בעשרות ספרים, געזרתי במסמכים רבים ובחומר תיעודי רב; ראינתי כמה וכמה מבני ירושלים וותיקיה. עבור כמה מהם היו אלו סיפורי חוויותיהם האישיות, מחייהם בעבר בעיר העתיקה.

בחוברת רוכזו מירב הצילומים הרלוונטיים — ישנים וגם חדשים. כן נכללו בה מספר מסמכים המלבנים את הנושא, ומרחיבים את היריעה.

בסיכום דברי, אני מודה לכל אלה שסייעו בידי בקשר לנושא זה, וביניהם: לגב' מזל נבון (ליננברג), ולאחיה ה' ויקטור נבון — בני יוסף נבון — שמסרו לי מידע וחומר תיעודי, המתיחס לבית התבשיל, שניהל אביהם באיזור רחוב

השלשלת. כמו כן מודה אני לה"ה: ראובן פרידמן, אפרים לוי, זאב ברטוב, יהודה קינצלינגר ולר' אברהם אייזן, שכל אחד בדרכו הוסיף לי מידיעותיו לגבי האיזור הנ"ל. לגב' צילה כץ, שסייעה בעריכת החומר, ואחרונים חביבים — תודה ללשכת "ירושלים" של אירגון "בני ברית", עבור הסיוע בהוצאה לאור של החוברת, ולדפוס "צור אות", על הבאתו לדפוס של החומר. כולם יבואו על הברכה.

ש. זכריה

ירושלים, כסלו תשנ"ה - נובמבר 1994

רחוב השלשלת - האיזור המסחרי בסיום ה"חנויות האפילות". הצלם אנדרווד - סוף המאה ה־19

א. הגשר לאורך רחוב השלשלת

רחוב המסחר המרכזי בירושלים העתיקה, הוא "רחוב דוד" שתחילתו ב"רחבת שער יפו", חוצה את העיר לכוח השווקים העתיקים, ומגיע לצומת רחוב היהודים מימין, ו"שוק הצורפים" משמאל, ושם מסתיים. בעבר היה נקרא רחוב דוד, בשם — רחוב ה"בטרק". מצומת זה, של רחוב היהודים ו"שוק הצורפים", מתחיל "רחוב השלשלת" הפונה מזרחה, ומסתיים ב"שער השלשלת", בערבית — "באב אל סלסלה" — אחד משערי החומה המערבית של "הר הבית", והרחוב נקרא ע"ש שער זה.

רחוב דוד, והמשכו רחוב השלשלת, מצויים בתוואי רחוב הרחוב המרכזי של העיר העתיקה, מתקופת הרומאים, והיה נקרא בפיהם — "דקומנוס". לשער יש למעשה שני חלקים. הפתח הצפוני המכונה — "שער השלום", והרומי — "שער השלשלת". השער נקרא גם "באב אל מחכמה" ע"ש בית המשפט המוסלמי — "המחכמה", שניצב לימינו. בתקופת "בית ראשון", נקרא "שער השלשלת" בשם: "שער-שלכת", ובימי "בית שני" — שער קיפונוס. המסורת היא, כי בשער זה שדו הכהנים במשמרותיהם בימי קדם, כנאמר בספר דברי הימים:

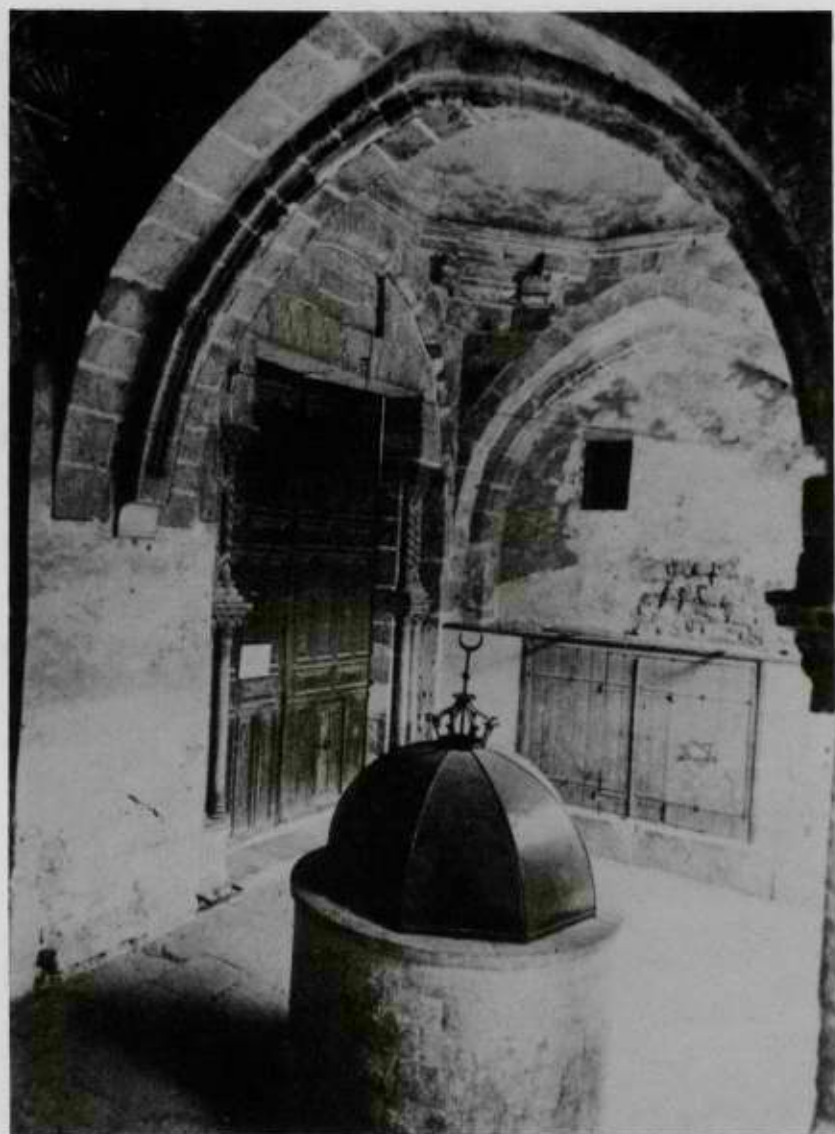
"למערב עם שער שלכת במסילה העולה,
משמר לעומת משמר." (דברי הימים א', כו, טז)

"רחוב השלשלת" בנוי מעל גשר עתיק שהולך בזמן "בית שני" ל"הר הבית". הגשר עבר מעל קשתות עתיקות, וביניהם הקשת המכונה בימינו — "קשת וילסון", והדרך שמשה את הכהנים והלויים ככניסה למקדש. לאורך תוואי הרחוב עברה אף ה"חומה הראשונה", שבנה אותה המלך הורדוס. שרידי חומה זו נתגלו בחפירות הארכיאולוגיות, שבוצעו בשנת 1970, בין רחוב היהודים ורחוב השלשלת.

ב. מקור השם "שער השלשלת"

איש ירושלים, יצחק שפירא, בספרו "ירושלים העתיקה"¹, מספר אגדה על

1 יצחק שפירא: ירושלים — העיר העתיקה, הוצ' הספרים הא"י, תש"ח עמ' 52.

שער השלשלת בימינו

מקור השם — "שער השלשלת". הוא טוען כי השם מיוסד על המסורת הנפרצה בין הערבים, כי במקום זה היה שער גם בבית המקדש, שבנה המלך שלמה. בתלמוד מסופר, כי בשער היתה תלויה שרשרת לנוקקים לשבועה בבית הדין. והיה אם נגע בה בעל הדין שנשבע למרמה — היה מת; אך לבסוף נתבטל המנהג, כיוון שנמצא רמאי שנתן לתובע את חבילתו לאחוזו בה עד אשר יתנסה בשרשרת. בחבילה זו היה טמון הכסף שלוה, והנתבע נשבע שהחזיר למלווה את המעות, וככה ניצל בערמה במרמה ממות. בתלמוד נקראה ערמה זו בשם: "קניא דרבא" (גדרים כ"ה א')².

מענין הדבר, כי עד היום תלויה שרשרת בקמרון שעל יד השער. בימי הביניים קראו לשער השלשלת בשם: "באב א־סכינה" — "שער השכינה" — כי לפי המסורת, התפללו היהודים במקום זה, אל מקום השכינה.

ג. ה"חנניות האפילות"...

רחוב השלשלת — מהצומת של "רחוב היהודים" ו"שוק הצורפים" — מקומר לכל ארכו, בכון מזרח, וכ־30 חנויות מקומרות תחתיו. לפיכך החנויות במקום זה הן אפילות. חנויות אלה, הן המאפינות את הרחוב הצבעוני הזה. באידיש נהגו היהודים האשכנזים לקרוא לחנויות אלה בשם — "דיא פינסטערע קלייטן". הסופר ואיש החינוך ישעיהו פרס בספרו "מאה שנה בירושלים"³, כותב על ה"חנויות החשוכות", כי היהודים, נהגו לקנות בהן, את כל מצרכיהם. הרחוב ברובו הגדול הוא כיום איזור מסחרי. כבר בצומת נמצאות ה"חנויות החשוכות", ולאחר מכן, לאורך הרחוב, בירידה מזרחה, צמודות החנויות אחת לשניה, והן מגיעות עד לסימטה המובילה ל"כותל המערבי". יש פה מעין "כל-בר" גדול: חנויות מכולת, פירות וירקות, חנויות בשר, וכן חנויות לממכר חפצי חן לתיירים.

החלק השני והתחתון של הרחוב, החל מסימטת ה"כותל המערבי" ועד ל"שער השלשלת" במזרח, הוא יותר סולידי. מרוכזים בו כמה וכמה בנינים מתקופת שלטון הממלוכים, מן המאות ה־13 וה־14, ששמשו כ"מדרסות" (בתי מדרש ללימוד האיסלם) ו"מבני קבר", וכן קיימים באיזור בתים נוספים מהמאה ה־14. בין ה"חנויות החשוכות", נמצאת בצד שמאל כניסה לאתר קדום, הוא — "חאן

2 ראה גם המדריך של ק. ברק — באנגלית, 1912, עמ' 57.

3 ישעיהו פרס: "מאה שנה בירושלים", הוצ' ר. מס, 1964, עמ' 30.

אל סולטאן. ה"חאן" (מקום חניה) הוא מתקופת הממלוכים, ולו שני חלקים עיקריים. בכניסה נמצא אולם השוק ובו מספר חנויות. פנימה יותר, צפונה, נמצאת חצר רחבה ובה קיימים מבני החניה. בזמן הממלוכים קראו לאתר: "מחסן הסוחרים". בשלהי שלטונם, הפכו התורקים, את ה"חאן", לבית סוחר ארעי.

ד. בתים בעלי מסורת עתיקה

אם דברנו על תקופת הממלוכים, נציין כי לגבי אחד הבתים מתקופה זו, קיימת מסורת יהודית קדומה ומענינת. המדובר בבית שכניסתו מפוארת, וכינויו: "תורבה כילאניה". הבית עומד בסוף הקטע המסחרי של הרחוב, מול הסימטה המובילה ל"כותל המערבי".

לפנים בישראל, בימי "בית שני" ובתקופת המשנה והתלמוד, היו מקדשים את החודש העברי, על פי עדות ראייה של עדים, שהיו מעידים שראו את הירח בחידושו. ביה"ד שלפניו העידו, היה מתאסף בבית מיוחד, בו שמעו את העדים, והיו מחליטים על "קידוש החודש". בית זה נקרא במשנה: "בית יעזק". המסורת המספרת, דור מפי דור, כי בבית האמור ברחוב השלשלת, העומד לא רחוק מ"מקום המקדש", היה פעם "בית יעזק".

וכך מסופר במשנה במסכת "ראש השנה":

"חצר גדולה היתה בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסים ובית דין בודקין אותם שם, וסעודות גדולות עושים להם, בשביל שיהיו רגילים לבא." (מסכת ראש השנה, פרק ב' משנה ה')

ה. רחוב השלשלת כציר דרכים

עתה השאלה היא, האם אכן ברחוב השלשלת, ברחוב אוריינטלי וחשוך זה, התגוררו בעבר יהודים? שהרי כיום, נראה הרחוב כרחוב נכרי בעיקרו. הסופר יצחק שפירא בספרו על ירושלים העתיקה כותב:

"דרכו של יהודי ל"כותל" היתה מקדמת דנא דרך רחוב השלשלת. זכה הרחוב הזה לשלושה דרכים: ל"הר הבית" (בכוון מזרח) ל"כותל המערבי" (לצד ימין) ול"רחוב חברון" על ישיבותיו ובתי כנסיותיו, ונקרא על שם שער השלשלת שבקצהו"⁴.

4 יצחק שפירא: ירושלים – העיר העתיקה, עמ' 52.

צומת רחוב היהודים ו"שוק הצורפים" בימינו. ימינה הפניה לרחוב השלשלת

שפירא בהזכירו את "רחוב חברון", מתכוון לרחוב "מעלה חלדיה", הנמצא צפונה, והוא מקביל לרחוב השלשלת. ברחוב זה היה בעבר ישוב יהודי נרחב. המעבר לרחוב חלדיה, הוא דרך הרחוב הנקרא כיום — "רחוב הכרי". תחילתו של רחוב זה, הוא ב"רחוב השלשלת" ופניו צפונה לעבר החצר היהודית ובית הכנסת של "כולל רייסיך". אך מלבד אלה, התקיימו בעבר ברחוב חלדיה, ישיבות ובתי כנסת, וביניהם: ישיבת "חיי עולם", בית ה"כולל" והת"ת של בני ה"עדה המוגרבית", וחצר — "כולל גליציה", בה היה קיים בית הכנסת ששמש את עדת החסידים, ושמו היה: "ציון המצוינת".

רחוב השלשלת הוא למעשה הגבול הצפוני של הרובע היהודי. מאז 1967, שיפצו הרשויות את הבתים הישנים ברובע היהודי, ובנו בתים חדשים עד קו זה. מעבר לרחוב השלשלת נשאר האיזור כמעט כפי שהיה כל השנים מאז 1967. במשך המאה ה-19 ועד שנות ה-30 של המאה ה-20, שמש רחוב השלשלת, כציר מרכזי בדרך אל ה"כותל המערבי" ולאזור הישוב היהודי — ברובע המוסלמי. בגלל קרבת האזור ל"כותל המערבי" ול"הר הבית", התגוררו בסביבתו, עשרות משפחות יהודיות.

ו. משפחות יהודים ב"דראג' אל תבונה"

בתחילת הרחוב, באיזור ה"חניות החשוכות", מול "חאן אל סולטן", מתחילה סימטה מדורגת העולה בעקלתון דרומה, לכון ה"רובע היהודי".

סימטה זו נקראת היום — רחוב "פלוגת הכותל". בערבית נקראה הסימטה: "דראג' אל תאבונה", דהיינו — "מדרגות התנור", ואת כיוון שבסימטה פעלה בעבר מאפייה של פיתות ר"בייגאלאך" (כעכים).

בן ירושלים, אליהו מינץ ספר לי, כי משפחת אביו — אברהם יצחק מינץ — ומשפחות יהודיות נוספות, גרו משך שנים, ב"סימטת התנור". נזכיר בהקשר זה, את משפחת ד"ר א. מגרזו שהתגוררה כאן. אליהו מינץ גם הזכיר את "בית הברד", שהתקיים כאן ליד סימטה זו. בבית ברד זה, רתמו בעלי המקום גמל שהיו מכסים את עיניו, עת שהיה מסובב את גלגל האבן לשם סחיטת זיתים לשמן.

אברהם י. מינץ נולד בתחילת המאה בעיר העתיקה. הוא ואביו יהודה ואחיו יקותיאל, עבדו כבוני מצבות על "הר הזיתים". תקופה מסויימת שמש האב אברהם מינץ, כגבאי ביהכנ"ס ה"חורבה". כאשר עברה המשפחה לגור מ"חורץ לחומות", בשכונת "בית ישראל", המשיך מינץ לצאת מדי יום למלאכת הקודש

רחוב השלשלת – 1994. מימין הבית מזמן הממלוכים – "תורבה כילניה".
לפי המסורת היה כאן "בית יעזק", מזמן המשנה. ממול בית ממלוכי – "טשטמוריה"

על ההר, כשהוא רכוב על חמורו. בשנת תרצ"ט-1939, כאשר היה על ההר, הוא נורה ונהרג מן המארב על ידי ערבים. עובדה קשה זו, היא אכן המאפינת את המצב באיזור, באותם ימים.

ז. מגורי משפחת ילין ברחוב השלשלת

מפרטים נוספים שנביא להלן, מתברר, כי למרות התנאים הקשים בהם היו נתונים התושבים היהודים, התקיימו באיזור זה, חיים יהודיים במלוא מובן המלה. אחת המשפחות היהודיות שהתישבו ב"רחוב השלשלת" היתה המשפחה המפורסמת — משפחת יהושע ילין, אביו של העסקן המפורסם ואיש החינוך — דוד ילין.

בספר "קורות משפחה אחת" של הגב' רבקה אלפר,⁵ מספרת המחברת בהרחבה, את סיפורה של משפחת ילין בירושלים. הדברים נמסרו מפי הגב' רחל ילין (דנין) — בתו של יהושע ילין. בקטע מסויים של הספר, מתייחסת רחל ילין לאחיה דוד, הוא דוד ילין, שהגיע בשנת תרל"ז-1877, לגיל "בר מצוה". האח עסוק היה בהכנת "דרשת הבר מצוה", וגב' רחל ילין מתארת את המאורע:

"זכורה לי יפה אותה חגיגה ואני בת חמש. גרנו ברחוב "באב אל סלסלה", הוא "שער השלשלת" שבעיר העתיקה. היה זה רחוב צר שאור דמדומים עמד בו תדיר, כי קרני השמש כמעט ולא פקדוהו. מן הרחוב עולים בכמה מדרגות לבית, עוברים מבוא מקורה, אפל כמין כוך ארוך, ובאים אל החצר המרוצפת המוקפת גדר אבנים גבוהה, רשות ניבדלת לעצמה ובאמצעותה בור מים. מהחצר עולים שוב במדרגות לקומה העליונה, לדירתנו, וממנה פתח לגג הבית השני. בבית זה, בחדר גדול, נערכה החגיגה.."

חצרו של יהושע ילין, היתה קיימת ברחוב השלשלת, בפינת רחוב הכרי. הבית הוא גדול מימדים, וקיים עד היום. בפתח כל הבתים, שבכוון רחוב השלשלת, יש מספרים, ומספרי הבנין של יהושע ילין הם 31-37. בעבר הכניסה לבית היתה דרך מעבר צר, היוצא מרח' השלשלת בכוון צפון — בין המספרים 29 ו-31. מעניין כי גם כיום כשבאים למקום, רואים את סימני החצר והסביבה, כפי שפורטו לעיל בספרה של ר. אלפר. במשקופי כמה מהפתחים בחצר רואים עד היום, שקעים של מזוזות, המוכיחים כי אכן יהודים גרו כאן בעבר. החצר בה גרה

5 ר. אלפר: "קורות משפחה אחת" — הוצ' ניומן, תשכ"ז, ירושלים עמ' 44.

משפחת ילין בירושלים – שנת תרמ"ז – 1887.
 יושבים: במרכז – יהושע ילין, לימינו, רעיתו; לשמאלו, בתו רחל,
 מאחוריה עומד בעלה – יחזקאל דנין. יושבת, קיצונית משמאל – איטה ילין –
 ומאחוריה עומד בעלה – דוד ילין, נושא את הילדה בידיו.

משפחת י. ילין היתה בחזקת יהודי בשם, אברהם לוי, וקראו לה: "חצר חזקת אברהם לוי".

בהמשך הספר, מובאים תאורים מענינים על ההווי של אותם ימים בעיר העתיקה. מסופר על ההכנות לחגיגת ה"בר-מצוה", הדרשה של האח, ולאחר מכן ה"קידוש" בשבת כנהוג מימים ימימה בירושלים. לביתם הגיעו מתפללים מבית-הכנסת של המשפחה, ומבתי-מדרש אחרים. וזה סיפורה של גב' רחל ילין כפי שמובא בספרה של אלפר:

כולם לבושים קפוטות משי שחורות או עשויות פסים, חגורים אבנטים ומיגבעות שטוחות שעירות או תרבושים, הכל כפי נוהג הקלווי, ארץ המוצא והעדה. כולם בני תורה, שכן תורתם אומנותם... אחי (דוד ילין) לבוש קפטן חדש של משי ותרבוש חדש לראשו, עמד חיזור ונירגש בראש המסובים ופתח בדרשה בקול רונן של נער מתבגר... הכל היטו אוזן לרעיון היפה... והמילים שהיה מבטא צלולות, בהברה ספרדית נכונה, היו כמנגינה ערבה לאוזן. הוגש הכיבוד היין העתיק שעוד סבי ז'ל, שם אותו למשמרת ביום שנולד אבי, לשתותו בשמחות משפחה... (עמ' 45).

רחוב הכרי בעיר העתיקה – 1994. הרחוב מוביל מאחור השלשלת לכיוון רח' מעליה
חלדיה" – רחוב "חברון" בעבר. בסיום סימטה זו מגיעים לחצר וביהכנ"ס של "כולל
רייסן". בתחילת הסימטה מצד שמאל בית א. לוי.

ח. יהושע ואיטה ילין מספרים על הבית

יהושע ילין, אבי רחל, בספרו "זכרונות לבן ירושלים"⁶ כותב גם כן על ביתם ברחוב זה. תחילה הוא מספר כי הוא הגיע לירושלים כילד עם אביו — דוד טביא — מן העיר לומז'ה שבפולין עוד בשנת תקצ"ד — 1834. הם התישבו באיזור "באב חוטא" שבצפון מזרח העיר העתיקה. לאחר מכן, הם עברו לרחוב היהודים. כעבור 14 שנה, החלו להגיע לירושלים יהודים מחברון ולהתיישב בחלק הצפוני של העיר, ברחוב "חרת אל ואד", כיום — רחוב הגיא. מאז נשאר שם הרחוב הזה, בפי האשכנזים "רחוב החברונים". אז מכר דוד טביא (האבא) את חוקתו שברחוב היהודים ושכר בשותפות עם הסוחר — בן ציון ליאון — בית אחד גדול ורחב ידיים, סמוך לרחוב העמק, וקבלו מבית דין של הספרדים "שטר חוקה" כפי החוק והתקנה.

גם הגב' איטה ילין, אשת דוד ילין, בספר זכרונותיה "לצאצאי"⁷, מספרת, כיצד הכירה את ארוסה — דוד. פעם אחת בחג הסוכות, הלכה עם ידידתה לבקר בבית הוריו בעיר העתיקה, אשר ברחוב "שער השלשלת", בדרך אל הכותל המערבי. בספר היא מוסרת על החצר, פרטים דומים לאלה שסופרו על ידי גיסתה לעתיד — רחל. תמונת החצר היא לנגד עיניה. היא מספרת כי מן הרחוב עולים במדרגות, עוברים מבוא מקורה חשוך. אח"כ עוברים על פני מטבח משותף... ובאים אל החצר אשר באמצעה מתנשא פי הבור של החצר. היא מוסיפה, כי ליד אחד מקירותיה של החצר יש גפן אדרת המטפסת ועולה... ומכסה שם בצלה את המעבר אל החדר הקיצון.

ט. משפחת המבורגר בחצר א. לוי ברחוב השלשלת

מדברים שנביא להלן, מסתבר, כי עוד משפחה יהודית גרה בחצר זו והסיפור הוא כדלקמן:

ר' חיים המבורגר, בנו של נתן נטע המבורגר, מייסד "בנק המבורגר" בעיר העתיקה, בספרו "שלשה עולמות"⁸, כותב כי משפחתם, גרה תחילה ב"בתי מחסה" שברובע היהודי. לאחר מכן, בתחילת שנות ה'80 של המאה ה'19, כאשר

6 יהושע ילין: "זכרונות לבן ירושלים", תרפ"ד, עמ' 7.

7 איטה ילין: "לצאצאי", הוצ' ר. מס, תשל"ט, עמ' 98.

8 חיים המבורגר: "שלשה עולמות", תרצ"ט, חלק ב' עמ' צא.

דירתם נעשתה צרה עליהם, שכר להם האב, שתי דירות גדולות, בחצר "חזקת אברהם בר' אשר לוי" ... בפנינת רחוב חברון (הכוונה לרח' הכרי) ורחוב ה"כותל המערבי" (השלשלת), הוא תחילת הרחוב שהולכים לבית המדרש "רייסיך". מוסיף המחבר, בחצר העליונה, דרו רבי יהושע ילין, ובחצר התחתונה — ההורים — המבורגר, וכן רבי אברהם "בעל החזקה", ורק הסבא, ר' משה המבורגר נשאר לדור בבתי מחסה.

ועוד פרטים על החצר:

ידידנו הותיק, בן ירושלים, ראובן פרידמן, סיפר לי כי בבית לוי העומד כאמור בפנינת רח' הכרי, התגורר בקומתו העליונה, עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, יהודי בשם ר' יוסף הלוי, שכנויו היה ר' יוסף שרייבר, ע"ש מלאכתו, כמורה לכתיבה. ר' יוסף היה אביו של יצחק לוי, סוחר הבגדים המפורסם, ובעל חנות הבגדים לשעבר ב"בנין העמודים" שברחוב יפו בירושלים. על שמו של ר' יוסף זה, קרויה עד היום שכונת בני העדה הכורדית — "זכרון יוסף", הנמצאת באיזור "מחנה יהודה".

הסיבה לשם זה היא כדלקמן:

מלבד עסוקו של יצחק לוי כסוחר, שמש גם כמתווך קרקעות. כך למשל, הוא שטיפל וסייע ברכישת הקרקעות עליהם נבנתה לימים שכונת "רחביה". י. לוי הוא שתווך גם ברכישת הקרקע עליה נבנתה שכונת "זכרון יוסף". ותנאי הוא התנה עם בוני השכונה, כי ידאג להשגת הקרקע, אם יקראו את השכונה על שם אביו ר' יוסף, וכך היה — והתנאי קויים.

במפקד של היהודים האשכנזים, תושבי העיר העתיקה, בתקופת התורקים, שערך ה"מוכתר" אלתר ורשבסקי בשנת 1905, רשום כי באיזור ה"סלסלה" גר ר' יוסף בן דוד לעווי — "כותב".⁹

י. "גן ילדים" עברי ברחוב השלשלת

עתה מגיעים אנו לתחילת המאה ה-20, והתחולל חידוש נוסף ומעניין באיזור. הפעם הסיפור קשור ל"לשכת ירושלים" של מסדר "בני ברית". לשכה זו נוסדה בשנת תרמ"ח-1888, ע"י משכילי ירושלים, ביניהם א. בן יהודה, א.מ. לונץ, דוד ילין ועוד. משנותיה הראשונות, עסקה הלשכה בפעילות ציבורית ענפה

9 על המיפקדים שנערכו בזמן התורקים ראה להלן פרקים יד ו-טו.

בית אברהם לוי מכיוון רחוב הכרי בימינו. בדירה שמעל המרפסת, בקומה העליונה,
דוה גר ר' יוסף לוי - "כותב" - שרייבר בלע"ז

צילום מתחילת המאה. בצד שמאל יושב ר' יוסף לוי - שרייבר, לשמאלו עומד בנו -
יצחק לוי, ועל ידו רעיתו, צ'יפה. בצד ימין יושבת אשת ר' יוסף לוי.
הצילום נמסר ע"י ראובן פרידמן, שקיבלו מאת משה לוי - נינו של ר' יוסף לוי.

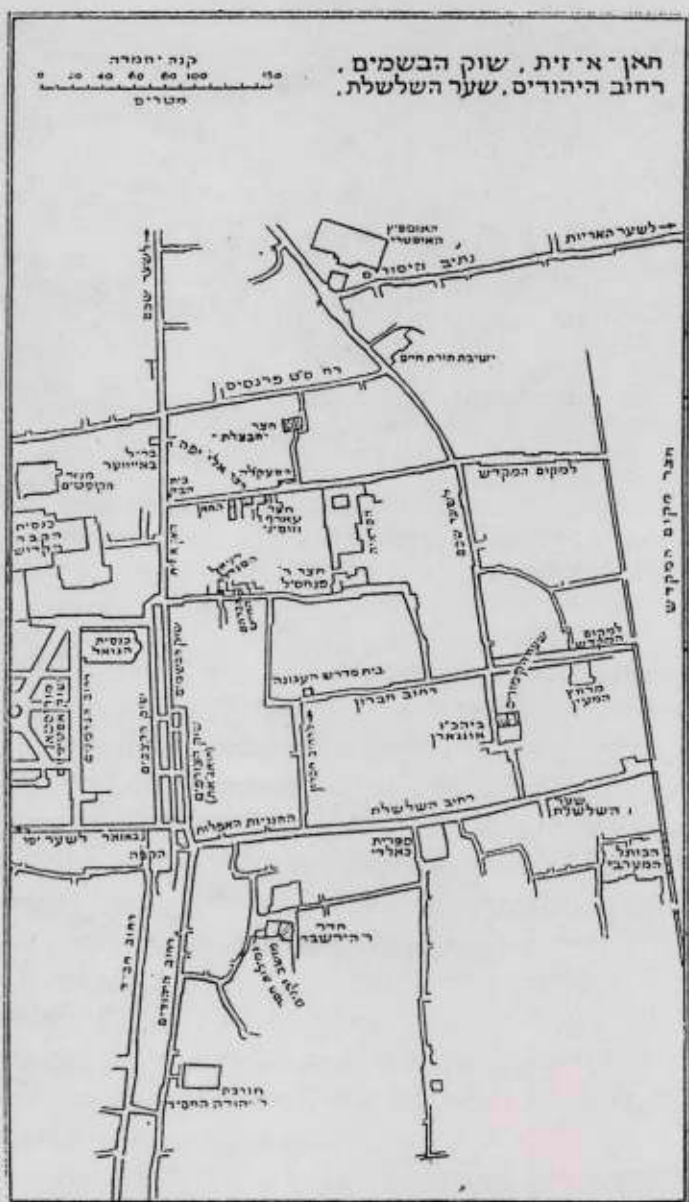
גן הילדים העברי הראשון בירושלים מייסודה של "בני ברית" – 1903.
 מימין הגגנת גיסקין, משמאל הגב' גולדשמיד, במרכז שרה ילין – אחות דוד ילין – הגגנת.
 ע"י בית הרצברג – ברח' הרב קוק כיום

ובפעילויות פילנטרופיות שונות. בין היתר רכשה הלשכה בשנות ה-80 של המאה ה-19, אדמות בכפר מוצא, ע"י ירושלים, ודאגה ליישוב משפחות יהודיות במקום. ביניהן נמנתה גם משפחת יהושע ילין. בתחילת המאה ייסדה הלשכה בירושלים, את ספריית "בני ברית" המפורסמת. בכרוניקות של "לשכת ירושלים", מסופר כי בשנת 1903 ייסדה לשכת ירושלים, באיזור רחוב החבשים, את "גן הילדים" העברי הראשון בירושלים. ובהמשך, בספר יובל המאה של הלשכה¹⁰, משנת 1988, מסופר, כי בשנים 1904-1905, פתחה הלשכה, עוד שני גנים. האחד ברחוב יפו והשני.. "בעיר העתיקה סמוך לבית המדרש של אנשי רייסקין, ברחוב היורד אל "חרם א'שריף".. (הר הבית). בשלשת הגנים ביחד למדו בשנת 1906 – 561 ילדים וילדות.

יש להניח כי דוד ילין, שכאמור גר בחצר זו, והיה ממיסדי "לשכת ירושלים", הוא שטיפל בהשגת המקום עבור הגן בחצר, והיה זה, כנראה, גן הילדים הראשון בעיר העתיקה.

ואכן – לא יאומן כי יסופר, כי בימים ההם, באיזור חשוך ומיוחד זה, בעיר העתיקה, היתה קיימת פעילות חינוכית יהודית כמפורט לעיל.

10 ספר "ירושלים" של "בני ברית" בעריכת י. אלפסי 1988, עמ' 127.

תרשים של האיזור בעיר העתיקה, מתוך ספרו של השופט גד פרומקין: "דרך שופט בירושלים" - שנות ה-20. במרכז - רחוב השלשלת, הזנזיות האפילות, "שער השלשלת". מרחוב השלשלת יוצא הרחוב "רחוב הכרז" המוביל צפונה לרחוב מעלה חלדיה - בעבר "רחוב חברון".

יא. חיים יהודיים ברחוב הכרי

אם הזכרנו את רחוב הכרי ואת בית לוי העומד בפינת רחוב זה, נביא את דבריו המעניינים של יליד האיזור — יהודה מוטס, שספר לנו על חיי היהודים ברחוב הכרי בעיר העתיקה, בשנות ה-20. ואלה דבריו:

"בירידה ברחוב השלשלת בדרך לכותל המערבי, ישנו רחוב הפונה שמאלה, ברחוב זה נולדתי להורי שגרו בחצר ששכניו ערבים. החיים היו טובים וחיינו אתם בשלום. בקצה הרחוב היה בית כנסת ליטאי של פרושים בנוסח הגר"א — ביכנ"ס רייסיק, ולידו מתחת לכיפה קמורה חשוכה נמצאה חנות לטחינת קפה של חיה בלומקה. שם התאספו מתפללי בית הכנסת לאחר תפילת ערבית והשעור בגמרא, ישבו על שרפרפים לטעום מהקפה השחור והטרי, ובין שתיה לשתיה נהגו לספר זה לזה מעשיות פוליטיות, שהיו ושלא היו, ובאותה שעה שחקו הילדים היהודים והערבים במחבואים על גבי ה"חקורה" — שהוא שדה מעל לחנויות הערבים..."

יב. משפחות יהודיות נוספות במורד רחוב השלשלת ר' משה חזן ר' זויל שפיצר ור' שמעון אגסי

ועל משפחות יהודיות נוספות בהמשך רחוב השלשלת. בירידה מזרחה ברחוב השלשלת, בשמאל הרחוב, גרה משפחה יהודית נוספת עוד מראשית המאה. המדובר בר' משה לרמן, שבירושלים קראו לו "ר' משה חזן", כי אכן חזן ונעים זמירות היה האיש. ר' "משה חזן" היה בעבר החזן הראשי של בית הכנסת החסידי ע"ש ר' ניסן בק, בעיר העתיקה. כן שמש ר' משה, כמלמד בת"ת של ישיבת "חיי עולם", בעת שמוסד זה שכן בסמוך ב"רובע המוסלמי", ברחוב "מעלה חלדיה". לביתו של ר' משה, נכנסו דרך המעבר הצר שליד החנות מס' 67. ועל כך ספר לי בנו של ר' משה, אברהם אלעזר לרמן ז"ל, שנולד בחצר זו. כבר הזכרנו את "בית יעקב", שהוא בנין ממלוכי הניצב ממול הסימטה, המוליכה ל"כותל". ובהקשר זה נספר על מגורי משפחה יהודית נוספת קרוב לאותו בית. מותיקי ירושלים נודע לנו, כי בדירה מעל הקימור הגדול שלפני הבנין

הממלוכי האמור, שחלונותיה פונים מזרחה לעבר סימטת ה"כותל", היתה גרה משפחת העסקן הירושלמי המפורסם, ר' שמואל זויל שפיצר. זאת לפני שהוא עבר לגור ל"בתי נייטין" שעל יד שכ' "מאה שערים".

ר' שמואל זויל, ידוע היה כאיש צנוע ונאמן, היה "ממונה" על כמה "בתי כוללים" בירושלים וכינו אותו ה"גמ"חניק", בגלל עסקנותו הרבה בעניני קופות גמ"ח.

ומשפחה שלישית במורד רח' השלשלת:

בסימטת ה"כותל" עצמה, היתה גרה, בשנות ה-20, משפחת הרב שמעון אגסי, שהיה מתלמידיו המובהקים של הרב א.י. קוק וצ"ל. ר' ש. אגסי היה בזמנו ממוסדי אירגון "ההגנה" בעיר העתיקה. בנו נחום, הוא שספר לנו על המסורת לגבי "בית יעקב" באיזור.

יג. מיפקד התושבים בעיר העתיקה

עתה אחרי שפרטנו על המשפחות היהודיות שגרו באיזור, ועל העובדות הקשורות בכך, מבקש אני להצביע על מסמך היסטורי חשוב, המעיד על גודלו של הישוב היהודי בעיר העתיקה, וכן מספר המשפחות היהודיות שגרו באיזור רחוב השלשלת. המקור הוא רשמי, של השלטונות התורקיים.

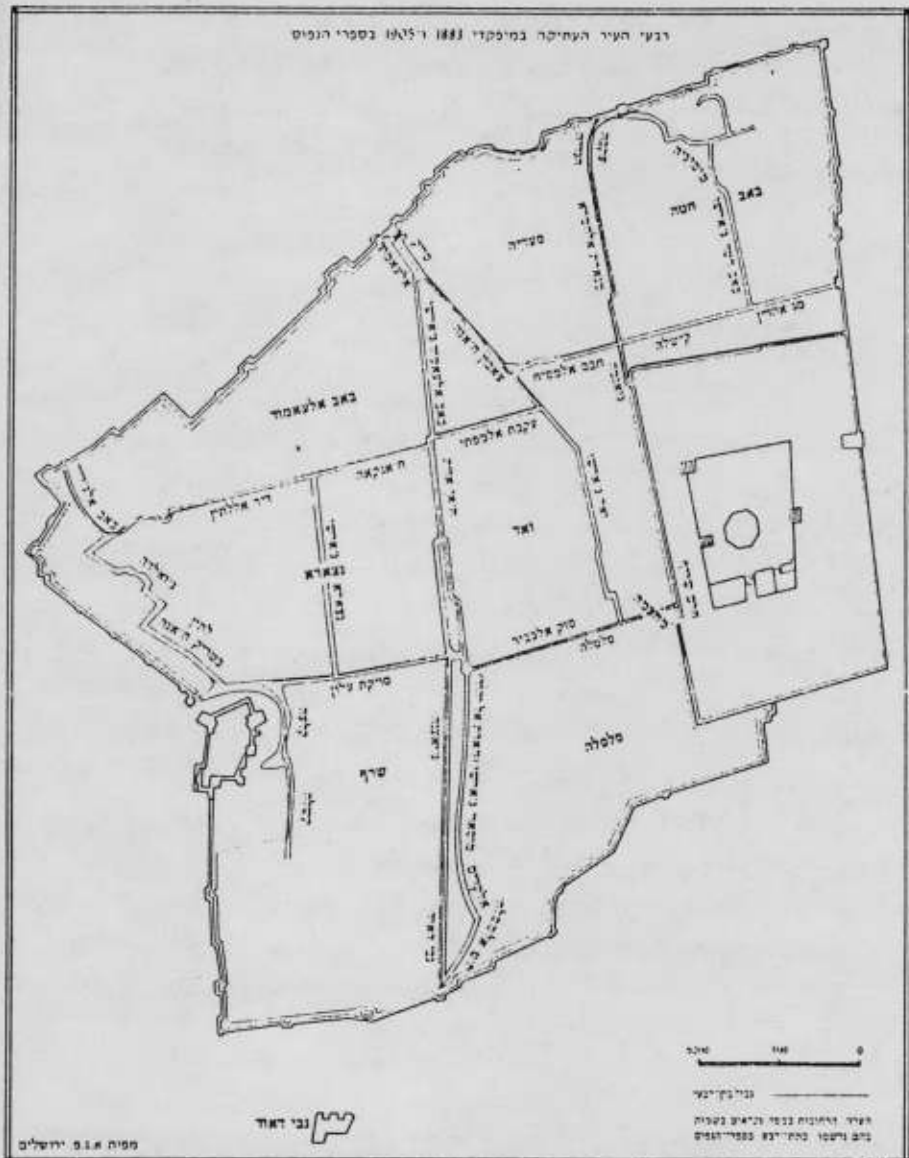
כ-12 שנה לפני סיום שלטונם בארץ, בשנת 1905, ערכו התורקים מפקד של התושבים בארץ. המפקד היה של נתיניהם, ונעשה עפ"י תעודות הלידה של המתקדים, שנקראו בתורקית "נפוס" (מהמלה נפש).

הרישומים של ה"מפקד" נמצאים בגנוך המדינה. לגבי ירושלים העתיקה, המפקד נערך עפ"י הרובעים, העדות, וראשי בית אב. שמות הרובעים במסמך, הם כפי שהיו שגורים בפי הערבים.

אני מסתמך בנידון על מאמר מאת החוקר ארנון אדר, שפורסם על ידו ברבעון "קתדרה" לתולדות א"י, מס' 6. במאמר זה פירט אדר, דברים בקשר למיפקד זה, והסבריו מלווים בטבלאות ותרשימים¹¹.

בעיר העתיקה, כלל המיפקד את התושבים היהודים, שגרו בשכונות הצפוניות של העיר, ברובעים: "ווארד", "באב חוטא", "סלסלה" (איזור השלשלת), וכן את הרובע היהודי, שחלקו המערבי היה נקרא — רובע "שרף".

11 ארנון אדר: "מפקדי האוכלוסיה בירושלים בשלהי התקופה העות'מאנית", "קתדרה", רבעון לידעית א"י בהוצ' יד בן צבי, מס' 6, טבת תשל"ח, עמ' 95.

רובעי העיר העתיקה במיפוקי התורקים של השנים 1883 ו-1905.
 מתוך מאמרו של ארנון אדר – "קתדרה" מס' 6

הנקודה החשובה לעניננו היא כי לפי הרישומים לגבי איזור השלשלת המכונה במיפקד — "סלסלה" — התגוררו באיזור זה, בשנת המיפקד, בס"ה 1259 משפחות, מהן 711 משפחות יהודיות, ובהן: 400 משפחות ספרדיות, 229 משפחות אשכנזיות, ו-82 משפחות מהעדה המוגרבית.

אך כאן יש להדגיש, כי איזור "סלסלה" במפקד זה, כלל גם את חלקו המזרחי של הרובע היהודי, ואת השכונה המוגרבית-המוסלמית ליד ה"כותל המערבי", וזה משנה כמוכן את המצב. אך מכאן מגיעים אנו למסקנות מענינות ביחס למספר המשפחות היהודיות, שהתגוררו במקום.

יד. מיפקד היהודים האשכנזים של ה"מוכתרים", ר' שמואל ורשבסקי ור' אלתר קוסובר

בנקודה זו נציין פרט חשוב לגבי מיפקד היהודים. יש להדגיש, כי לגבי רישום היהודים בירושלים, נסתייעו השלטונות התורקיים ב"מוכתרים" (ממונים) היהודים שבשכונות. הם אשר למעשה ביצעו רישומים אלה בעיר, כולל מנין היהודים בעיר העתיקה. את המיפקד של היהודים הספרדים, בצעו הממונים מטעם "ועד העדה הספרדית", והמיפקד של היהודים האשכנזים בעיר העתיקה, ערכו "מוכתרי" העדה — ר' שמואל מרדכי ורשבסקי ור' אלתר קוסובר. בארכיון ההיסטורי העירוני של ירושלים, נמצא אכן העתק מצולם של המיפקד של ורשבסקי, ממנו ניתן להגיע למסקנות מענינות בנושא שלנו ונתרכז בעיקר בו. שמואל מרדכי ורשבסקי (1837-1929) שמש כ"מוכתר" לעדת האשכנזים בירושלים במשך 50 שנה. הוא היה איש קשר ושתדלן עבור הציבור, אצל ראשי השלטון התורכי בירושלים. נהגו לקרוא לו בירושלים — "ר' אלתר מוכתר". בעריכת החומר של המיפקד לשנת 1905, סייע לו בנו — טודרוס ורשבסקי. משפחת ורשבסקי ידועים כמלונאים בירושלים¹².

מעיון ברישומים של המוכתר ר' אלתר ורשבסקי ניתן ללמוד כמה וכמה פרטים מענינים וחשובים. ראשית, ניתן לציין כי המיפקד מכיל פרוט של 229 משפחות של יהודים אשכנזים, ברובע "סלסלה", ואת כפי שצויין לעיל במאמרו של א.

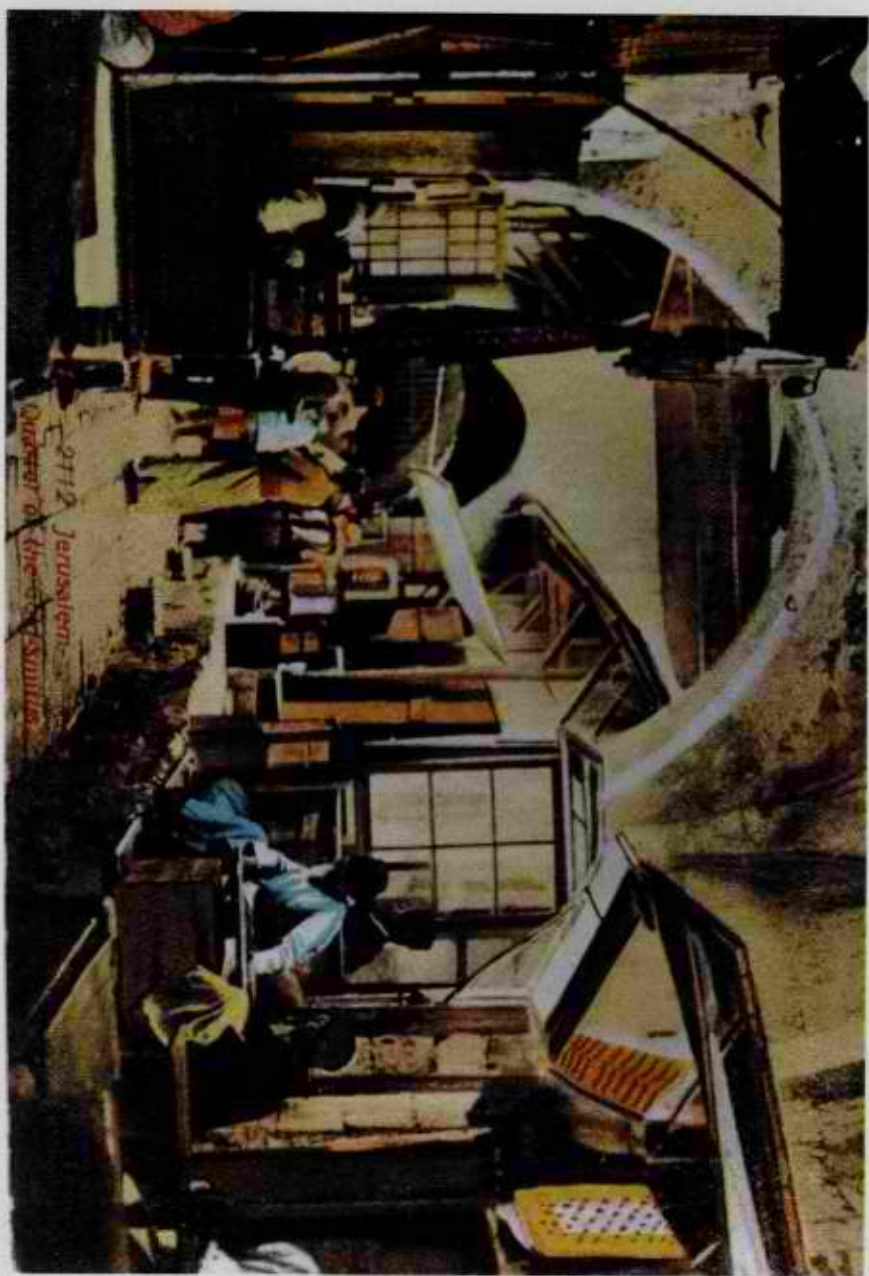
12 ראה רשימתו של מנחם לוי: "בעיית זיהוין של שכונות ירושלים", "קתדרה" לידעת א"י, בהוצ' יד בן צבי מס' 15, עמ' 195, ותשובת א. ארנון שם, וראה החוברת שלנו "בתי מלון ומלונאים ותיקים של ירושלים", הוצא לאור ע"י האגודה עמ"י, אלול תשמ"ה-ספטמבר 1985.

151	הגף	הגז " "	291
151	לבוש ישיבת ישי	הזו ירחיו	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
151	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191

151	הגף	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191
"	לבוש ישיבת ישי	הזו " "	191

הגף

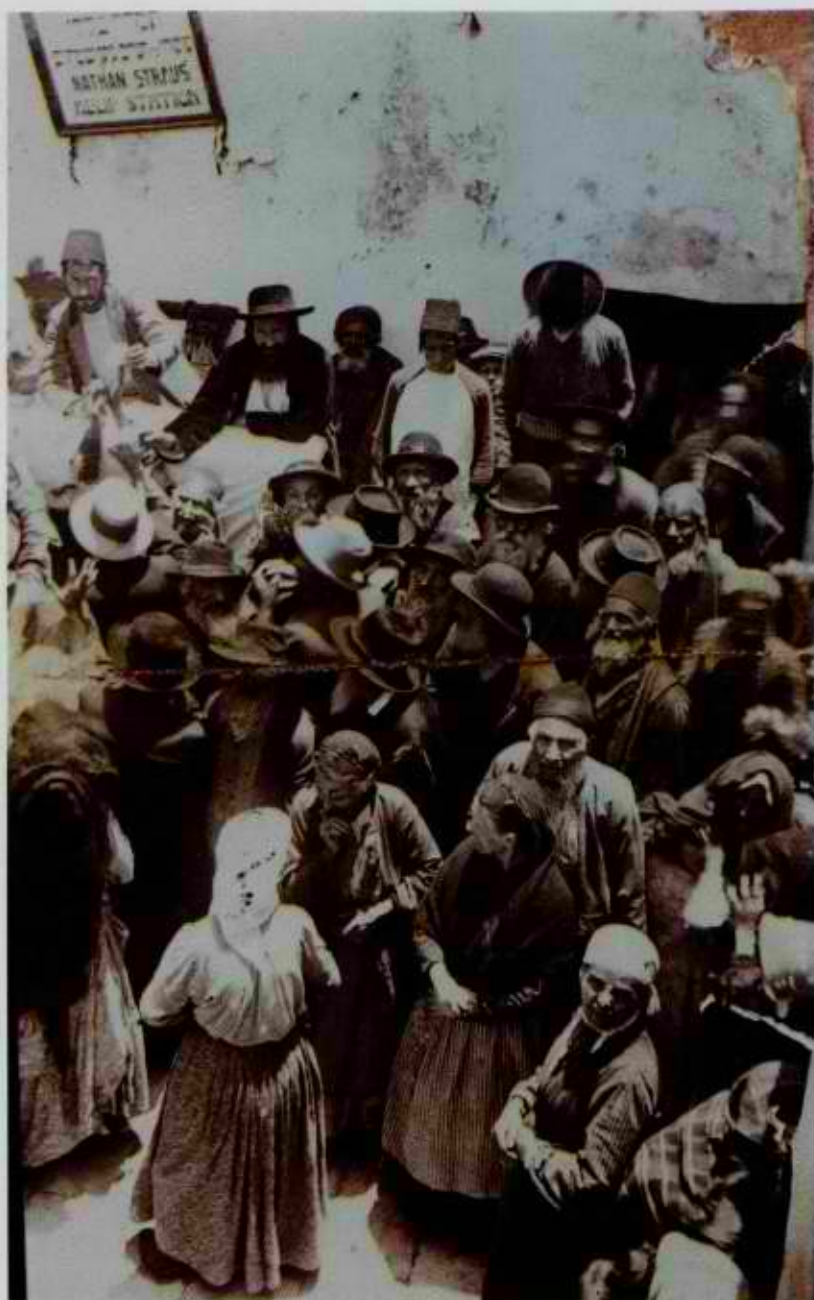
הזו

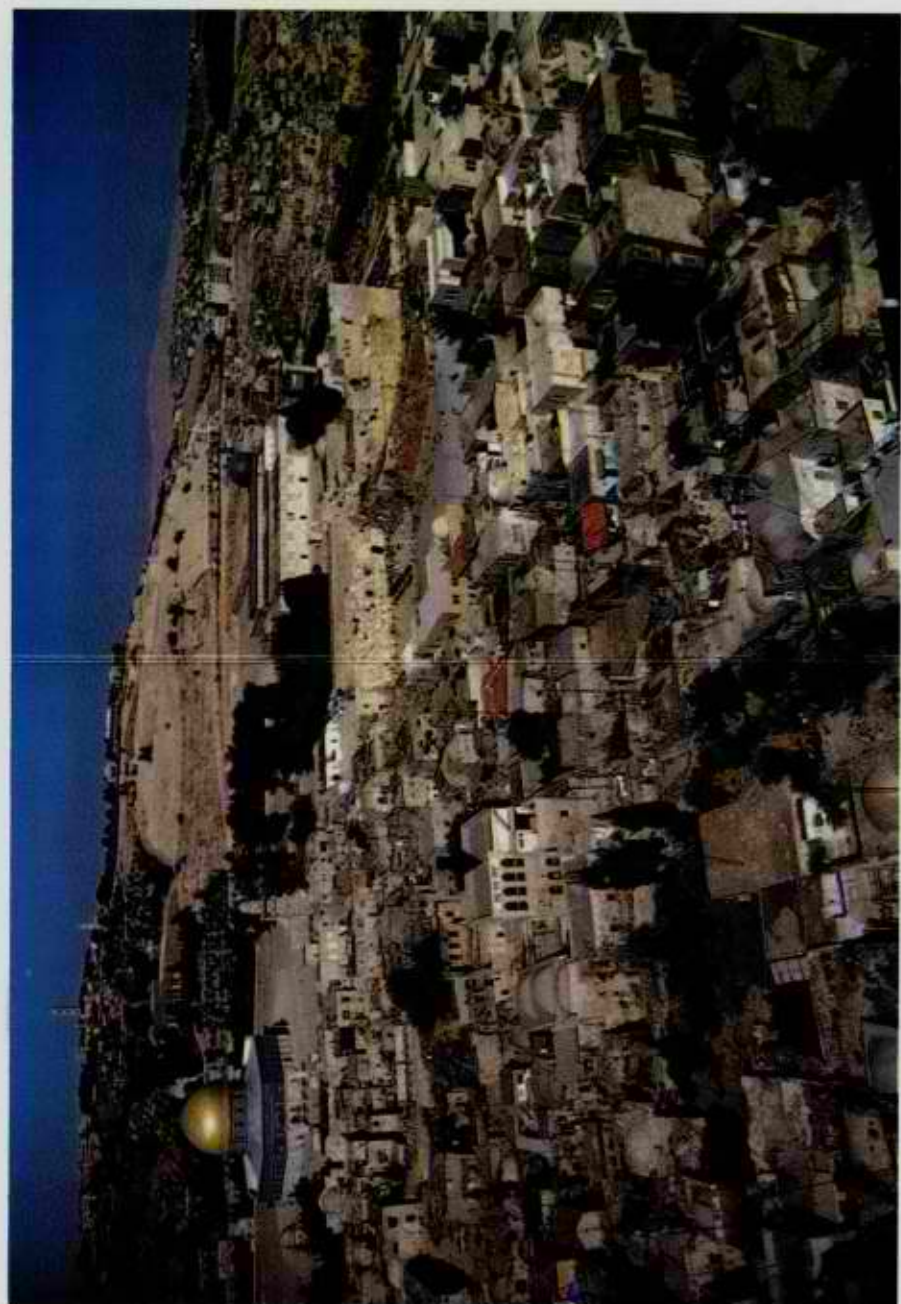
"שוק האזורים" בעיר העתיקה בשנת 2012

החצרות האפלות

יהודים מבני ערות ספרד ואשכנז, בחצר בית התבשיל של שטראוס בעיר העתיקה, ממתינים כרי לקבל "פתקאות" לארוחות. מחלק הפתקאות, למעלה בצד שמאל עם התרבוש - יוסף נבון. תחילת שנות ה-20.

MORIA

מגן רידיה

שתייכים ויחזיקו ארצי־ישראלים סדיני ספרותי ואינפורמציוני

<p>סדר הבריחה</p> <p>1. יום יום 10 שעות</p> <p>2. יום יום 10 שעות</p> <p>3. יום יום 10 שעות</p> <p>4. יום יום 10 שעות</p> <p>5. יום יום 10 שעות</p> <p>6. יום יום 10 שעות</p> <p>7. יום יום 10 שעות</p> <p>8. יום יום 10 שעות</p> <p>9. יום יום 10 שעות</p> <p>10. יום יום 10 שעות</p>	<p>אגף הרישום</p> <p>1. יום יום 10 שעות</p> <p>2. יום יום 10 שעות</p> <p>3. יום יום 10 שעות</p> <p>4. יום יום 10 שעות</p> <p>5. יום יום 10 שעות</p> <p>6. יום יום 10 שעות</p> <p>7. יום יום 10 שעות</p> <p>8. יום יום 10 שעות</p> <p>9. יום יום 10 שעות</p> <p>10. יום יום 10 שעות</p>	<p>המרכז</p> <p>1. יום יום 10 שעות</p> <p>2. יום יום 10 שעות</p> <p>3. יום יום 10 שעות</p> <p>4. יום יום 10 שעות</p> <p>5. יום יום 10 שעות</p> <p>6. יום יום 10 שעות</p> <p>7. יום יום 10 שעות</p> <p>8. יום יום 10 שעות</p> <p>9. יום יום 10 שעות</p> <p>10. יום יום 10 שעות</p>
---	---	--

מגן רידיה, ירושלים, תל אביב, חיפה, נהר צהרן, תל אביב

המועצה

אלה הצעירים צריכים לעמוד להספקת שחיות סדר לאחרי החתום שנת 1911 :

25 חיים יצחק בן יצחק יוקבסאנר	26 חיים יצחק בן יצחק יוקבסאנר	27 אברהם בן דוד כהן	28 אברהם בן דוד כהן	29 אברהם בן דוד כהן	30 אברהם בן דוד כהן	31 אברהם בן דוד כהן	32 אברהם בן דוד כהן	33 אברהם בן דוד כהן	34 אברהם בן דוד כהן	35 אברהם בן דוד כהן	36 אברהם בן דוד כהן	37 אברהם בן דוד כהן	38 אברהם בן דוד כהן	39 אברהם בן דוד כהן	40 אברהם בן דוד כהן	41 אברהם בן דוד כהן	42 אברהם בן דוד כהן	43 אברהם בן דוד כהן	44 אברהם בן דוד כהן	45 אברהם בן דוד כהן	46 אברהם בן דוד כהן	47 אברהם בן דוד כהן	48 אברהם בן דוד כהן	49 אברהם בן דוד כהן	50 אברהם בן דוד כהן	51 אברהם בן דוד כהן	52 אברהם בן דוד כהן	53 אברהם בן דוד כהן	54 אברהם בן דוד כהן	55 אברהם בן דוד כהן	56 אברהם בן דוד כהן	57 אברהם בן דוד כהן	58 אברהם בן דוד כהן	59 אברהם בן דוד כהן	60 אברהם בן דוד כהן	61 אברהם בן דוד כהן	62 אברהם בן דוד כהן	63 אברהם בן דוד כהן	64 אברהם בן דוד כהן	65 אברהם בן דוד כהן	66 אברהם בן דוד כהן	67 אברהם בן דוד כהן	68 אברהם בן דוד כהן	69 אברהם בן דוד כהן	70 אברהם בן דוד כהן	71 אברהם בן דוד כהן	72 אברהם בן דוד כהן	73 אברהם בן דוד כהן	74 אברהם בן דוד כהן	75 אברהם בן דוד כהן	76 אברהם בן דוד כהן	77 אברהם בן דוד כהן	78 אברהם בן דוד כהן	79 אברהם בן דוד כהן	80 אברהם בן דוד כהן	81 אברהם בן דוד כהן	82 אברהם בן דוד כהן	83 אברהם בן דוד כהן	84 אברהם בן דוד כהן	85 אברהם בן דוד כהן	86 אברהם בן דוד כהן	87 אברהם בן דוד כהן	88 אברהם בן דוד כהן	89 אברהם בן דוד כהן	90 אברהם בן דוד כהן	91 אברהם בן דוד כהן	92 אברהם בן דוד כהן	93 אברהם בן דוד כהן	94 אברהם בן דוד כהן	95 אברהם בן דוד כהן	96 אברהם בן דוד כהן	97 אברהם בן דוד כהן	98 אברהם בן דוד כהן	99 אברהם בן דוד כהן	100 אברהם בן דוד כהן

צעירים בני עדת האשכנזים נקראים להתייצב לצבא התורכי בעיתון הירושלמי "מוריה" מיום י"ז טבת תרע"ה - 3 בינואר 1915. (המועצה פירשו משרד הגיוס). שכונות מגוריהם רשומות בהודעה, ביניהם שכ' שער יפו, יהודיא ועוד. חלק נכבד מהנקראים גרים כנאמר, באזור "סילסילא". הזמן הוא תקופת מלחמת העולם הראשונה. ההודעה חתומה ע"י מוכתרי עדת האשכנזים. (בסיוע ראובן פירמן)

אדר. המיפקד נערך לפי ראשי משפחות. סך כל נפשות היהודים האשכנזים הרשומים באיזור ה"סלסלה", הוא כ-800. ליד כל שם נרשמה שנת הולדתו של האיש המתפקד, לפי שנת ה"היג'רה" (השנה הערבית).

לסיכום — פרטים אלה נותנים לנו תמונה מעניינת על גדלו הניכר של הישוב היהודי באיזור קשה זה, של רחוב השלשלת וסביבתו. להלן נביא שמות, של כמה מהמשפחות המפורסמות בירושלים, הרשומות במיפקד זה, באזור "סלסלה":

- א. הצדיק ר' בן ציון בר' הרש מיכל שפירא, עם חמשה בני משפחתו.
- ב. החכם דוד שלמה בן אליעזר בידרמן, עם שנים עשר בני משפחתו, והוא האדמו"ר המפורסם, ר' דוד'ל מלעלוב.
- ג. ר' מיכל טיקרצ'ינסקי, ראש ישיבת "עץ חיים" ברובע היהודי, ואשתו חיה.
- ד. ר' הלל משל גלבשטיין, אחד הפעילים החשובים בעבר, למען "רחבת הכותל" ושבעה בני משפחתו¹³.
- ה. ר' שמחה וינוגרד, ראש ישיבת "תורת חיים", ברחוב הגיא וששה בני משפחתו.

ו. חלונה בן יהודה בר דנברג ועוד ששה בני משפחתו. וכאן יש לציין, כי למשל ר' בן ציון שפירא אשר נמנה במיפקד, עם בני משפחתו, גר בשכ' "בתי מחסה", במערב הרובע היהודי. לעומת זאת הרב שמחה וינוגרד, הנזכר — ראש ישיבת "תורת חיים", ובני משפחתו, גרו בחצר הישיבה הנמצאת ברחוב הגיא, צפונה לרחוב השלשלת. וה' ח. דנברג ומשפחתו, שנמנו לעיל, גרו ברחוב הידוע כיום — כרחוב "משגב לוך" — ע"י רח' השלשלת, וזאת כפי שנמסר לנו ע"י נכדו — רפאל דנברג.

טו. מיפקד יהודים מבני עדות ספרד בעיר העתיקה

עתה — אחרי שפרטנו העובדות לגבי מיפקד היהודים האשכנזים בירושלים, מצאנו מקור מקביל ודומה לגבי מנין היהודים, בני העדה הספרדית, בתקופה הרלוונטית.

האיש שביצע את הרישומים של בני עדת הספרדים, ועדות המזרח האחרות,

13 ראה על פעולותיו של ר' הלל מעשיל גלבשטיין בירושלים, להלן בפרק על הנסיונות להרחבת סימטת הכותל.

ספרים	ספרים	כנס	ספרים	ספרים	כנס
287		דגן נחום	296	17	ספרים ז' עשר לידו
299		דגן יצחק	286	14	שטל עשר עשר
7 245	ספר	משה לוי	289	15	נביל שולן ז' עשר
290		ז' לידו יבין לזכרון	293	16	לדן דן סבני קלדין
297		עשר שבע ז' שטל לידו	274	17	עלד נחשו ז' שטל
290		השטל נחשו ז' שטל	281	18	ליט לזעוו ז' נביל
280		יבין עולה ז' שטל	262	19	שטל ינויה ז' יד
277		שטל ל' דן סבני	283	20	עלד יד ז' שטל לזכרון
301		דגן נחום	294	21	שטל לזכרון ז' עשר
287		שטל יבין ז' שטל	287	22	עלד לזכרון ז' לזכרון
264		ל' יבין ז' שטל יוסף	292	24	לזכרון לזכרון ז' עשר
276	"	לזכרון ז' לזכרון	287	25	לזכרון עשר
301		שטל נחום ז' שטל	280	26	שטל ז' עשר לזכרון עשר
273		שטל לזכרון ז' שטל יבין	263	27	לזכרון שטל ז' לזכרון
301		שטל לזכרון ז' שטל לזכרון	291	28	לזכרון לזכרון ז' שטל עולה
284		שטל לזכרון ז' שטל	290	30	שטל עולה ז' יוסף
258		לזכרון לזכרון ז' שטל	282	31	יעקב ז' נחום ז' יוסף
287		שטל ז' שטל לזכרון	290	32	לזכרון לזכרון ז' לזכרון
287		לזכרון לזכרון ז' שטל			

עמוד מתוך פנקס המפקד של בני עדת הספרדים באיוור "סנסילה" - 1905. הכין את הרשימות - ר' יעקב מ. הלוי, ממונה מטעם "ועד עדת הספרדים". בצד ימין המקצועות "סבל", "סנדלר", "קצב" וכו'

ההנהלה

עתון יומי

שנת ה'תרע"ב. יום חמישי 29-1912

אלה שמות הצעירים הנקראים לצבא! שנולדו בש' 1308 ומחויבים לבוא
 הם בעצמם להשראה ביום ב' + סיון תרע"ב בשעה 2: מזדקקת בדיוק, אל
 המועינה השניה ולהביא הנפוס שלהם ושל אביהם עמהם וכל מי שיש
 לו איזה מענה יוכל למעון עתה רב ל יהיו מהצועקים ואינם נענים.
 הצעירים שאינם נמצאים פה על אחד מקרוביו לבא במקומו.

שם	מס	שם	מס	שם	מס	שם	מס
אביאל	25	אברהם	25	אברהם	26	בסתר	26
אביאל	70	אברהם	70	אברהם	31	יעקב	31
האלבא	15	אברהם	15	אברהם	55	אברהם	55
אביאל	34	אברהם	34	אברהם	70	נחום	70
אביאל	64	אברהם	64	אברהם	82	הגון	82
אביאל	74	אברהם	74	אברהם	131	יצחק	131
אביאל	109	אברהם	109	אברהם	1	אברהם	1
אביאל	133	אברהם	133	אברהם	33	בסתר	33
אביאל	176	אברהם	176	אברהם	38	משה	38
אביאל	45	אברהם	45	אברהם	40	יעקב	40
אביאל	49	אברהם	49	אברהם	61	אברהם	61
אביאל	81	אברהם	81	אברהם	67	שלמה	67
אביאל	48	אברהם	48	אברהם	2	יעקב	2
אביאל	74	אברהם	74	אברהם	7	אברהם	7
אביאל	87	אברהם	87	אברהם	12	יעקב	12
אביאל	90	אברהם	90	אברהם	20	רובין	20
אביאל	143	אברהם	143	אברהם	9	יחזקאל	9
אביאל	214	אברהם	214	אברהם	73	אברהם	73
אביאל	223	אברהם	223	אברהם	103	אברהם	103
אביאל	262	אברהם	262	אברהם	17	אברהם	17
אביאל	283	אברהם	283	אברהם	4	נחום	4
אביאל	332	אברהם	332	אברהם	20	רובין	20
אביאל	397	אברהם	397	אברהם	37	יעקב	37
אביאל	350	אברהם	350	אברהם	47	הגון	47
אביאל	362	אברהם	362	אברהם	50	משה	50
אביאל	367	אברהם	367	אברהם	2	אברהם	2
אביאל	382	אברהם	382	אברהם	6	בסתר	6
אביאל	37	אברהם	37	אברהם	11	משה	11
אביאל	41	אברהם	41	אברהם	21	משה	21
אביאל	51	אברהם	51	אברהם	13	משה	13
אביאל	68	אברהם	68	אברהם	23	משה	23
אביאל	136	אברהם	136	אברהם	40	משה	40
אביאל	186	אברהם	186	אברהם	46	אברהם	46

צילום הודעה שפורסמה ע"ז מוכתרי העדה בעתון הירושלמי "החרות" מיום כ"ח אייר תרע"ב -
 1912 בו נקראים צעירים יהודים, מבני העדה הספרדית בירושלים, להתייחס לצבא התורקי.
 ברשימה כוללים רבים הגרים באזור - "סיניסלי" - השלשלת. שנת 1308 שצוינה ברשימה, היא
 שנת ההגירה, המקבילה לשנת 1891.

בתקופת התורקים, הוא ר' יעקב מרדכי הלוי, ששמש כמוזכר "ועדת כוללות עדת הספרדים" בירושלים, משנת 1880 עד שנת 1917. ספרי הרישום של י. מ. הלוי, עברו מדור לדור, עד הגיעם לנכד — הוא ר' אשר הלוי.

היתה לנו הזכות לעיין בספרי הרישומים. מתברר כי אכן אלה הרישומים ששמשו מקור למיפקד התורקי של שנת 1905.

רישומיו של הלוי, כתובים בכתב יד הנקרא — "חצי קולמוס", הדומה לכתב רש"י. הרישום נעשה על פי הרובעים בעיר העתיקה והחדשה, מקביל למיפקד של היהודים האשכנזים. הרישום נעשה לפי בתי אב, וצוינו בהם שנות הלידה של המתפקדים¹⁴.

מעניין הוא, כי איזור רחוב השלשלת, נקרא בפי יעקב מ. הלוי — "סניסלי". (ראה צילום דף מהמפקד).

מעיון ברישומים של בני העדה הספרדית, מתברר כי יש גם פה התאמה עם פרסומי מיפקד התורקים, כפי שנמסרו במאמרו של א. ארנון הנ"ל. באיזור "סניסלי" — השלשלת, הכולל כאמור חלק מהרובע היהודי, רשומות 335 משפחות ספרדיות, וכן 79 משפחות בני העדה המוגרבית. אך יתר על כן, ברישומים אלה של י. מ. הלוי, יש תוספת נכבדה של משפחות באיזור ה"סלסלה", שלהערכתנו לא נכללו בפירוט שנמסר ע"י א. אדר במאמרו הנ"ל. המדובר ב־389 משפחות יהודיות הנקראים "יבנג'ים", (מהמלה יוונים), והכוונה ליהודים יוצאי מדינות הבלקן; יון, תורקיה ויוגוסלביה.

הממונה י. מ. הלוי, רשם גם את מקצועם של ראשי המשפחות. מתברר כי בני עדות ספרד, ברובם היו בעלי מלאכה. בחלקם גם רשומים במקצוע "חכם", והיינו רב. בין בעלי המלאכה רשומים: סבלים, אופים, חייטים, סנדלרים, הנקראים בשם הערבי — "קונדרג'י"; קצבים, ופחחים הנקראים ברישום — "טינקג'י".

להלן נביא מספר שמות, מהמשפחות הספרדיות המפורסמות שבירושלים, הרשומות בספרי המיפקד של הלוי, באיזור "סניסלי":

1. יצחק גיניאו ובני ביתו — מייסדי יקב בעיר העתיקה וסוחרי משקאות.
2. דוד סורנגה ובנו שלמה — מיסדי השכונה הספרדית "אהל משה" — רשום "חכם".
3. מורנו דסה — משפחת קצבים בירושלים.

14 יש לציין כי ספרי מיפקד אלה של היהודים הספרדים, שהוכנו ע"י מרדכי הלוי נמצאים בידי איש ירושלים, מר אפרים לוי, העוסק בחקר היישוב הישן. הוא אשר איפשר לנו, באדיבותו לעיין בפניקסים, והוסיף גם את ההסברים בנידון.

4. משפ' ניסים חביליו — אבי משפחת חביליו, המפורסמים כמיסדי תעשית הממתקים בירושלים.
5. נסים פרנס — ידועים כבעלי חלקות קבורה ב"הר הזיתים".
6. יעקב מאראש — אנשי מסחר בירושלים.

טז. השנים האחרונות למגורי יהודים באיזור

עתה השאלה הניצבת היא, עד לאיזו שנה התקיימה הנוכחות היהודית באיזור השלשלת? התשובה היא, כי הישוב היהודי באיזור, החזיק מעמד לפחות עד פרעות תרצ"ו-1936. בשנת תרצ"ו פרצו פרעות מצד הערבים כנגד הישוב היהודי בארץ. המאורעות נמשכו כ-3 שנים עד שנת תרצ"ט-1939. אלה היו שנות דמים. בעיר העתיקה החל הישוב היהודי להתדלדל. המאורעות נתנו אותותיהם בעיקר באיזורים שמחוץ לרובע היהודי. שנת 1936, היא השנה הקריטית בנושא קיומו של הישוב היהודי באיזורים המיוחדים האלה, בירושלים ש"בין החומות", כולל איזור רחוב השלשלת.

אנו מביאים עדות של איש ירושלים לגבי הנוכחות היהודית באיזור ה"סלסלה".

ידידי ה' יהודה קינצלינגר, יליד העיר העתיקה סיפר לי על המשפחות היהודיות שהתגוררו באיזור רחוב השלשלת עד שנת תרצ"ו-1936. כן מסר לי פרטים על בתי העסק של היהודים באיזור. ביחס לבתי העסק נפרט הדברים בפרק הרלוונטי. אך להלן רשימת המשפחות שגרו ב"באב אל סלסלה" עד הפרעות:

משפ' ר' אורי המבורגר	
" שלמה פריימן	"
" בעריש סגל	"
" מאיר גרוס	"
" יעקב קורנהייזר	"
" דוד וינשטוק	"
" חיים יוסף גוטשטיין	"
" מרדכי חולודנקו	"

רדוב השלשלת 1916

סמל העסק של משפחת ג'ניאר - בעלי היקב וסוחריו המשקאות

סנדלר יהודי בעיר העתיקה, שנות ה-20. הסנדלר - יעקב קדוש - יהודי מוגרבי. לידו הקליונט, ערבי מתושבי המקום. כל זמן שלא תקנו נעליו, הוא יחף...

יז. חנויות יהודים ברח' השלשלת

בסיימנו בהרחבה הפרקים על מגורי יהודים באיזור, נציין ונדגיש כי באיזור מיוחד זה של רחוב השלשלת, היו גם כמה וכמה בעלי חנויות יהודים, ובעלי מלאכה ניהלו כאן את עסקיהם הקטנים. לא קלים היו חייהם של סוחרים ובעלי מלאכה זעירים אלה, במקום.

המדפיס הירושלמי המפורסם, ר' יודא אהרן ווייס, בספרו "בשעריך ירושלים"¹⁵, כותב על יהודי בשם ר' יחזקאל ליליינטל, שהיתה לו בשנות ה-80 של המאה ה-17 חנות ירקות, ברחוב השלשלת. יחזקאל ליליינטל היה אדם ירא שמים, ישר ונאמן על הבריות, והוא שהיה מספק לרב מבריסק – ר' יל. דיסקין – פירות וירקות, כי נאמן היה עליו ביותר, בנוגע לתרומות ומעשרות. בהערה מוסיף י. א. ווייס, בקשר לנאמנותו של הירקן על הרב מבריסק, כי הרב משה בלוי, בספרו "בשעריך ירושלים" מספר גם כן, כי בעיר העתיקה ברחוב השלשלת, בין מוכרי הירקות, נמצא יהודי אחד, מוכר ירקות, בשם ר' יחזקאל ליליינטל. הוא היה חבוש "פעס ערבי" (כובע תורקי) והיה מנהל משאו ומתנו עם שכניו הערבים.

יח. בעלי מלאכה יהודים ברחוב השלשלת

מקור חשוב לנושא בעלי המלאכה באיזור, הם כתביו של סופר הפולקלור הספרדי הירושלמי – יעקב יהושע. במאמר על "בעלי מלאכה" יהודים בעיר העתיקה, מספר י. יהושע על החייטים, הפחחים, והסנדלרים בעיר העתיקה, בשנות ה-20.

י. יהושע מספר כי בתקופת ילדותו, תפסו הסנדלרים מעמד מיוחד בחיי הילדים, והוא כותב את הקטע המעניין דלהלן:

"...מה גדולה היתה שמחתנו כאשר סרו אל בתינו, שבועיים שלשה לפני חג הפסח, הסנדלרים חיים נחמיאס, מאיסי, ואלעזר יושע שחנויותיהם עמדו ב"באב אל סילסלה", ולקחו "מיזוראס" (מידות) לבני הבית לשם הכנת נעליים חדשות"¹⁶.

15 יהודה אהרן ווייס: "בשעריך ירושלים", תשל"ט, עמ' 74.

16 יעקב יהושע: "ילדות בירושלים הישנה" הוצ' ר. מס, כרך ב', עמ' 176.

בהמשך הוא כותב:

"גאים היינו בנעלינו אלה שנעלנו בימי חג ומועד בלבד. תכופות הן השמיעו קולות חריקה בלכתנו — דבר שהוסיף להן ולנו הדר ויופי שכן הכל היו מסתכלים אחרינו..."

בחיבור אחר, על שכונת "ימין משה"¹⁷, מספר י. יהושע, בהתרגשות רבה על סנדלר באיזור השלשלת. מדבריו יכולים אנו גם ללמוד על המצב הקשה בו חיו אז רבים מיהודי ירושלים.

בשכונת, "משכנות שאננים", הסמוכה ל"ימין משה", התגורר סנדלר יהודי בשם: טיו מושון, שעלה לארץ מהעיר בוסניה, וקראו לו לפיכך "הבושניאק". איש זה היה גבוה קומה, אך עני מרוד,

"והיה מטליא נעליים, ובית המלאכה שלו עמד סמוך לשער השלשלת שבעיר העתיקה..."

בכל יום חמישי, לאחר שמושון נעל את חנותו, היה סובב בשווקים כדי לזכות בירקות, מידיהן של הפלחיות הערביות, שישבו בצדי השוק ומכרו לו בזול הזול לפני שובן לכפריהן.

בשנות ה-30 כאשר החלו היהודים לנטוש את בתיהם ועסקיהם, בא הקץ לישוב היהודי באיזור זה. אך מסתבר כי מדברים שבכתב נובע כי עד שנת 1932, החזיקו בעלי מלאכה יהודים, חנויות באיזור זה. במדריך השימושי "כל ארץ ישראל" לשנת תרצ"ב-1932, מוזכרים המחברים שני סנדלרים יהודים ופחח אחד שניהלו את עסקיהם ברחוב השלשלת. ולהלן שמותיהם:

וגמן י. סנדלר — רחוב השלשלת
כהן אפרים יוסף סנדלר — רחוב השלשלת
עזרי א. — פחח רח' השלשלת.

יט. בתי עסק של יהודים באיזור עד שנת תרצ"ו-1936

עתה מביאים אנו העובדות על בתי עסק באיזור עד לסיום קיומו של הישוב היהודי כאן. איש ירושלים, יהודה קינצלינגר, שהזכרנוהו לעיל, אשר פירט ומנה, את המשפחות היהודיות שהתגוררו במקום עד פרעות שנת 1936, מסר רשימה

17 יעקב יהושע: "ילדות בירושלים הישנה", כרך ד' עמ' 168.

ארוכה של בעלי העסק היהודים שניהלו עסקיהם ברחוב השלשלת עד השנה
האמורה.

ולהלן פירוט השמות ומהות עסקיהם:

חנוונים ובעלי מלאכה:

יעקב שוסטר — סנדלר

מרדכי אללוף — מכלת

בכור ג'ניאו — בעלי יקב בעיר העתיקה ומוכרי משקאות

מר בייגל

בן־הרוש — מכלת

משה ליפשיץ — מכונאי

עמרם אבושדיד — פתח

משה שיטריה

חלפנים יהודים:

חיאל גולדברג

צוקרמן

צבאן

פריינד¹⁸

כ. בית התבשיל של נ. שטראוס ברחוב השלשלת

אך לא רק מגורי יהודים, וכמה בעלי מלאכה ובעלי חנויות התקיימו באיזור.
היתה כאן באזור רחוב השלשלת, גם פעילות פילנטרופית יהודית חשובה ביותר,
לכל הסביבה. ולפנינו סיפור מרתק ומרגש.
הנדבן היהודי המפורסם, נתן שטראוס מארצות הברית, (1848–1931), ראה

18 עתה בסימנו הפרקים על מגורים ובתי עסק של יהודים באיזור, נספר על חידוש הקיים
במקום. ברחוב השלשלת גרות מאז 1989, 2 משפחות יהודיות — משפ' הרבנים סולובייצ'יק
וגרבה. כן נמצאות באיזור, 2 חנויות המתנהלות ע"י צעירים מאנשי האגודה — "עשרת
כהנים". אגודה זו עוסקת מזה מספר שנים, בשיפוץ ואיכלוס בתי יהודים בעיר העתיקה,
באיזורים שמחוץ לרובע היהודי. הדירות והחנויות נרכשו ע"י החברה לשיקום הרובע
היהודי, מאת תושבים ערבים, חו מסרה אותם לניהולה של האגודה הנ"ל. תנות אחת
משמשת למכירת דברי מאפה ושתיה, והשניה, למכירת מכשירי כתיבה. ואכן היהודים
היהודים בימינו לעיר העתיקה, בדרךם ל"כחול", רוכשים מצרכים בחנויות אלה.

ברחוב זה הקרוב למקום המקדש, אזור חשוב, ורכש בו בשנת תר"ע (1910) בית. הבית נמצא במרחק כ-100 מטר מערבה מבנין ה"מחכמה" ו"שער השלשלת". חלונותיו הדרומיים, פונים לעבר רחבת ה"כותל המערבי". כניסה שניה לבית, היתה מצפון — מרחוב השלשלת.

השופט גד פרומקין בספרו "דרך שופט בירושלים", כותב כי היתה לו יד ברכישת הבית עבור נתן שטראוס, ולדבריו בקנין זה נעשה הצעד הראשון לתכנית גדולה שתכליתה היתה לפתוח פסג' רחב ידיים, אשר יוליך ישר אל רחבת ה"כותל המערבי". בכך לדבריו, יהיו פטורים ממבוכה השבילים שהיה הכרח לעבור בהם כדי להגיע ל"כותל"¹⁹.

בשנת תרע"ב (1912) ייסד נתן שטראוס בבית זה "בית תמחוי" בו היו מחלקים ארוחות חמות לעניי ירושלים. מוסד זה השביע רעבים רבים מדלת הישוב. את "בית התמחוי" ניהל איש ירושלים — ר' יוסף נבון, אביו של נשיא המדינה לשעבר מר יצחק נבון. במקום חולקו ארוחות חמות חינם, לכל דורש — יהודים וערבים כאחד. מסופר, כי היו ימים ובפינת חסד יהודית זו — ברחוב השלשלת, בין השווקים העתיקים והמקומרים של העיר העתיקה, חולקו כ-1600 ארוחות ליום. ר' יוסף נבון, ניהל את הבית בסדר מופתי משך 22 שנות קיומו, מ-1912 עד 1934.

בחוברת המידע "כל ירושלים" לשנת 1921, במדור על בתי התבשיל ש"ליד ועד הסיוע" בירושלים, צויין גם בית התבשיל על שם נתן שטראוס בעיר העתיקה, ע"י הר הבית.

הכניסה לתמחוי היתה כאמור מצפון, מכון רחוב השלשלת. מעל הכניסה לבית זה, קבוע עד היום סמל "מגן דוד", הקיים כאן מאז שנרכש הבית בידי נ. שטראוס.

כא. הבת מזל נבון מספרת על אביה יוסף

נציין כאן, כי הגב' מזל נבון (לינברג), בתו של ר' יוסף נבון, ואחות הנשיא לשעבר יצחק נבון, מסרה לנו כמה עובדות בענין בית התבשיל, שניהל אביה. ברשותה נמצאים עד היום מסמכים מעניינים הקשורים למוסד חסד זה. בין היתר נוהל בבית התבשיל, "ספר אורחים", בו רשמו המבקרים והאורחים מהארץ ומחו"ל התרשומותיהם מהמקום. ספר זה נמצא בידיה של גב' נבון, וקבלנו ממנה עותקים ממספר התרשומות שבספר.

19 גד פרומקין: "דרך שופט בירושלים", הוצ' דביר ת"א תשט"ו, עמ' 31.

בית התמחדי ע"ש נתן שטר"אום בעיר העתיקה, חלקת מרק, במרכז התמונה, היהודי עם הזקן הקטן השמם ולבוש עגבה
הוא יוסף נבון — המפקח בבית התמחדי. ירושלים, פברואר 1921

המטבח בבית התבשיל של נ. שטראוס בעיר העתיקה

צילום משנות ה־20. יושבים – השני בצד שמאל, האיש המבוגר עם הזקן והמקל – הנרבן המפורסם נתן שטראוס. בשורת העומדים, השני משמאל, עם השפם והתרבוש – יוסף נבון – המפקח בבית התבשיל של שטראוס. (באדיבותו של ויקטור נבון)

ברשימה בשפה האנגלית מ־27 לאוקטובר 1927 נאמר בספר האורחים:
"אנו שמחים לראות את התוצאות של עבודת ה' נתן שטראוס בירושלים,
וכית התבשיל הנקי למזון, בניהולו של ה' יוסף נבון, כמנהל. יהיו פעולות
כאלה לנצח. חתומים: הא' והגב' ח. גורטון, מונטקלאיר, ניו-יורק, ארה"ב."

כב. אנשי ירושלים מספרים על בית התבשיל

להלן, אנו מביאים, את סיפורם של זקני ירושלים הזוכרים את בית התבשיל,
ובו טעמו גם מתבשיליו.

איש ירושלים ה' רפאל מלכה, ספר לנו באחד הסיורים באיזור, כי בילדותו,
גרה משפחתו באיזור הרובע המוסלמי שבעיר העתיקה, ברחוב "שער המשגיח".
בשנות מלחמת העולם הראשונה, שהיו שנים קשות ביותר, כשהרעב שרר בעיר,
היה רפאל כילד, מגיע למקום חסד זה, ומקבל מדי פעם צלחת מרק חם, כדי
לשבור את רעבונו. היהודים הספרדים היו קוראים לבית התמחוי — "בית אל
שורבה", שפירושו — "בית המרק".

ירושלמי אחר — משה פסי, ספר לנו גם על מגורי משפחתו באיזור, והוסיף
דברים על בית התמחוי. עוד בשנת 1924 כילד הוא הגיע עם אביו מתורקיה.
תחילה גרה המשפחה, ברובע היהודי. לאחר מכן פתח אביו חנות בגדים ע"י
המרחץ "חמאם אל עין" ברחוב הגיא. הוא היה הולך לבית התמחוי ברחוב
השלשלת, ושם היה מקבל מרק — "שורבה", ובשבת בבוקר היה מקבל, חמין. פסי
מוסיף... "היינו מלקקים את האצבעות מהאוכל... כי היה טעים מאד, זה היה קרוב
ל"כותל המערבי... והיו נותנים גם לחם הביתה".

כג. כיצד נהיה יוסף נבון למנהל המוסד?

איש ירושלים, הסופר יעקב יהושע ז"ל, בספרו: "ילדות בירושלים הישנה"²⁰,
מספר כיצד מונה יוסף נבון כמנהל ה"תמחוי".

בתחילה היה נבון עובד מן השורה במוסד. פעם ביקר הנרבן נתן שטראוס
בירושלים וסר לראות כיצד מתנהלים העניינים בבית התמחוי שהוא יסד. עם
כניסתו של נ. שטראוס לחצר הבית, סבור היה יוסף נבון, שלפניו עני מעניי

20 יעקב יהושע: "ילדות בירושלים הישנה", חלק רביעי, עמ' 108.

ירושלים, שהבושה והגאווה מונעים ממנו לגשת לדלפק ההגשה, ולקבל את מנתו. י. נבון בא לקראתו, ופינה לו מקום בין יתר הסועדים ושם לפניו את ארוחתו.

משראה זאת הנדיב, שיבח את התנהגותו ויחסו של יוסף נבון כלפי כל אדם, ומינה אותו לאחראי על התמחוי.

בספר הזכרון הירושלמי של נחום דב פריימן משנת 1913, בפרק על "בתי חסד" בעיר נמסר כדלקמן:

"תמחוי — מיסודו של הנדיב נתן שטרואיס, נוסד תרע"ב ע"י הנדיב המצויין מר נתן שטרואיס. התקציב: 18,000 פר', 300 עניים אשכנזים וספרדים אוכלים בכל יום תבשיל חם ומבריא. בליל שבת אוכלים 20 עניים וביום שבת — 120 עניים. המאכלים מבושמים ומבריאים, החדרים וכלי האכילה נקיים בתכלית הנקיין"²¹.

כד. משפחת ר' יונה פרידלנד ברח' השלשלת

עתה, בטרם שנספר מה עלה בגורלו של הבית בו התקיים בית התבשיל של נ. שטראוס, נספר על משפחה יהודית נוספת שנודע לנו עליה כי שכנה ברח' השלשלת, סמוך לבית התבשיל, והיה זה בשנים המוקדמות של המאה ה-19.

בספר "בני יונה" שנכתב ע"י אברהם ליוואי, מסופר על תולדות משפחת ר' יונה פרידלנד שעלה ארצה עוד בשנת תרי"ט-1859, עם משפחתו המכובדת, הסבא הבנים והנכדים, שלשה דורות, מהעיר רויצה שברוסיה הלבנה, והתיישב בירושלים. ר' יונה היה אבי המשפחות המפורסמות בארץ: מן, ליוואי ופרידלנד. א. ליוואי המחבר, הוא הדור הרביעי לר' יונה פרידלנד, והספר מכיל סיפור תולדות המשפחה, משך 100 שנה, משנת 1859 עד 1959.

מסופר כי בעלות המשפחה ירושלימה, ימים מספר אחרי בואם לארץ, היתה האכסניה הראשונה שלהם בבית ר' מרדכי גד, שבחצר ה"כולל" בעיר העתיקה, במעלה רחוב "אור החיים" כיום.

ובהמשך מספר המחבר, "אחרי ימים מספר שכרו להם דירה מרווחה מתאימה לצרכיהם על יד ה"מזכמה" — בית המשפט המוסלמי, הקרוב לכותל המערבי, סמוך ל"שער השלשלת". בדירה זו הסתדרו והכינו אותה עבור המשפחה המורחבת" (עמ' 32).

21 נ. ד. פריימן: ספר הזכרון הירושלמי 1913, עמ' 28.

רחוב השלשלת – הכניסה לבית התבשיל של נתן שטראוס.
מעל המשקוף – "מגן דוד", עוד מזמן קיומו של בית התבשיל.

"כרטיס הביקור" של יוסף נבון

THE NATHAN STRAUS INSTITUTIONS IN JERUSALEM.

From Consul

W. A. Graybrook

Jerusalem, Palestine, October 2nd., 1915.

At the beginning of the year 1912, Mr. Nathan Straus of New York accompanied by his wife, came to Palestine and after having studied the conditions in Jerusalem decided to create here three institutions which for some time have been in operation: A Soup Kitchen, Work Rooms and a Health Bureau.

I.

Report on Nathan Straus' work in Palestine, prepared by the U. S. Consul in Jerusalem.

דיווח מעניין מיום 2.10.1915 מאת הקונסול האמריקאי בירושלים, אוטיס גלייזברוק, על פעילותו של האזרח האמריקאי נתן שטראוס בירושלים בשלשה מישורים – פתיחת בית תבשיל, חדרים לעבודה, ומשרד לבריאות הציבור. הקונסול גלייזברוק סייע מאד לישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם הראשונה.

(בסיוע זאב ברטוב)

Oct. 27, 1927.

We are delighted to see the results of Mr. Nathan Straus' work in Jerusalem and the clean food & kitchens that are provided under Mr. Joseph Navon as manager & Long may the work live.

Mr & Mrs. Ches. E. Gorton.
(U.S.A.) Montclair, N.J.

אני כראש קודם רמלו תרמו
אנחנו ה"ח" ע"מ זה עקודי הלק וק"ב
י"ב כעצמנו וק"ב ב"מנו (המחזיקים) ס"ב
ס"ב ארזים. ארזים. ארזים. ארזים. ארזים.
ק"ב ארזים. יע"מ כ"ה ב"מנו
ק"ב ארזים. יע"מ כ"ה ב"מנו
ק"ב ארזים. יע"מ כ"ה ב"מנו

קטעים מ"ספר האורחים" שבבית התבשיל של נ. שטראוס
משנת תרפ"ח - המדברים על התרשמות המבקרים מהמקום

דף מתוך "ספר האורחים" מבית התבשיל של נ. שטראוס

בית שטראוס מכיוון רחבת הכותל – 1987. בבית שוכן כיום
"כולל האידרה". ע"י המעקה – המחבר

ר' יונה פרידלנד וכל בני המשפחה, בהזג בניו, ר' משה ליב (רמ"ל) ור' דוד (הר"ד), לא חיו מכספי ה"חלוקה", אלא מעמל כפיהם. מסופר כי הם הצטיינו בכשרון המעשה ואהבת המלאכה היתה טבועה בעצם חכונתם מטבעם, וזאת נוסף למעלותיהם הרוחניות ומדותיהם הנעלות. בין היתר הקימו בני המשפחה בירושלים, טחנות קמח – תחילה בעיר העתיקה, ולאחר מכן בעיר החדשה. כן היו קשורים בני המשפחה בעבודות הקשורות לבניה.

המפורסם מבני המשפחה בתולדות ירושלים, הוא ר' יעקב מן – דור שלישי, היה מבוני ירושלים. ר' יעקב, שממנו מתחיל שם המשפחה – מן (1846–1909), היה מעורב בבנין של כמה משכונות ירושלים וביניהן, שכ' "אבן ישראל", "משכנות", "בתי ויטנברג", וכן כמה מהבנינים המפוארים בשעתם: בית החולים "שערי צדק", ובית הספר "למל".

אחריו יש להזכיר, את ר' חיים מן (1868–1944), מהדור הרביעי של המשפחה. ר' חיים היה ראש המלמדים בישיבת "עץ חיים" בירושלים, ושימש בהוראה 55 שנה, והשאיר אלפי תלמידים, מהם גדולי תורה²².

22 ראה בספר "בני יונת" מאת א. ליוואי, בהוצ' המשפחה, עמ' 55, 60, 89, 90, 189.

כה. בית כנסת בבית שטראוס

חשוב לציין, כי בשנות ה-30 הראשונות בא הקץ לפעילות התמחוי בבית נ. שטראוס. במקום נוסד בית כנסת שהתפללו בו היהודים, באי "הכותל המערבי". בבית כנסת זה נתאפשר לקיים סדרי תפילה תקינים, דהיינו קריאה בתורה, ותפילות מוסף. היה זה כאשר השלטונות הבריטיים אסרו את הקריאה בתורה ע"י ה"כותל", מחמת המתח בין היהודים והערבים.

איש ירושלים, הרב מרדכי הכהן, במאמרו על "בתי כנסיות בירושלים העתיקה", כותב כי היו זמנים שאף הביאו לכותל המערבי "ארון קודש" וספרי תורה לקרוא בהם קריאות היום. אך ברוב העיתים ושעבוד הזמנים לא הורשו להביאם לשם. על כן היו מתפללים ליד ה"כותל", שוכרים בתים וקוראים קריאת התורה בבתים ששכרו גם בחצרות אשר בסימטאות הסמוכות לכותל. כך אכן היה לגבי "בית שטראוס"²³.

מספר שנים אחרי מלחמת "ששת הימים", ייסדו בבית שטראוס, "כולל" בשם "האידרה", ללימוד תורת הנגלה והנסתר. היוזם העיקרי לייסוד המוסד, היה הרה"ג ר' שלמה גורן זצ"ל, וה"כולל" נקרא על שמו. הכניסה למוסד, היא מכיוון רחבת ה"כותל".

כו. זכרונותיו של ר' אברהם אייזן מהעיר העתיקה

על ביהכ"ס ב"בית שטראוס", שמעתי לאחרונה, דברים מאד מרטיטים מפי יהודי בשם ר' אברהם אייזן, מילידי ותושבי העיר העתיקה.

משפחת אייזן גרה בחצר ר' מנדל ראנד שברחוב הגיא ע"י ה"חניוית", לא רחוק מרחוב השלשלת.

תוך כדי סיור בסביבה סיפר ר' אברהם על החיים באיזור, ועל המשפחות היהודיות שגרו בסביבה. במיוחד מסובים היו דבריו, על התקופה הקשה של פרעות תרפ"ט-1929.

בהצביעו על בית שטראוס מכון "רחבת הכותל", אמר:

"בבנין הזה, בעל הדלת העגולה היה בית כנסת. כיום הדלת העגולה היא

23 ספר "בית הכנסת" בהוצ' משרד הדתות – תש"י, עמ' שמ"ב.

הכניסה הראשית ל"כולל האידרא". בית הכנסת נוסד אחרי הפרעות של שנת תרפ"ט. באותה שנה, בתפילת שחרית של יום הכיפורים, בא קצין בריטי בשם דאף, עם קבוצת שוטרים בריטיים, ובאמצע תפילות יום כיפור, הרס את המחיצה שהעמידו בכותל המערבי בין הגברים לנשים. לאחר האירוע הזה הוקמה ועדה בריטית שדנה בנושאים הנוגעים ל"כותל". היא החליטה על איסור העמדת במה בשטח הרחבה, כדי לאפשר קריאת התורה, וכן אסרה הצבת מחיצה. הועדה גם אסרה "תקיעת שופר" במקום. מאז נהגו להתפלל בבנין שהיום משמש כ"כולל האידרא". קראו שם בתורה בשבתות ו"בימים טובים" בתפילת הבוקר וגם ב"מנחה". קראו לביהכנ"ס "ר' נח"ס שול", דהיינו ביהכנ"ס של ר' נח, כי היה זה יהודי ליטאי, בשם נח, ששימש כגבאי ושמש ביהכנ"ס. לאחר שהוא נפטר, מינו את הרב אורנשטיין לרב ה"כותל" ורב ביהכנ"ס.

והוסיף ר' אברהם אייזן... יהודים היו נוהגים לבא מאיזור "מאה שערים" לעיר העתיקה, דרך שער שכס. לבית היו 2 כניסות: אחת מרח' השלשלת, סמוך לבית התמחוי, והשניה היא דרך הדלת העגולה בעלת המשקוף, הפונה לרחבת הכותל. בשבתות ו"בימים טובים", עת היו מתפללים בדרך קבע ליד הכותל המערבי, היו נכנסים לביהכנ"ס, דרך דלת זו שבכוון רחבת הכותל. לאחר מכן שבו ל"כותל" לתפילת מוסף. בשבתות, בתפילת "מנחה" היו נכנסים לביהכנ"ס דרך הדלת שברחוב השלשלת. קוראים שם בתורה, ופונים לכותל לתפילת "שמונה עשרה", של "מנחה" ו"מעריב".

העתונאי רב גניחובסקי בסיפורי ירושלים שלו, כותב על הקצין הבריטי דוגלס דף. לדבריו הוא היה הגורם הישיר ל"מאורעות הכותל", שקדמו למאורעות תרפ"ט-1929. קצין זה הוא שפרץ בראש כמה שוטרים בריטיים, ביום הכיפורים של אותה שנה, בעיצומה של תפילת היום הקדוש, אל תוך קהל המתפללים שעמד ברחבה שלפני הכותל המערבי, וסילק ממנה, בשם ה"סטטוס קוו", את מחיצת הכבד שהפרידה בין המתפללים והמתפללות. הבריטים טענו כי ה"סטטוס קוו", מי 1922 קובע ש"אסור לקבוע על יד הכותל שום דבר המחובר אל הקרקע"²⁴.

24 רב גניחובסקי "סיפורים ירושלמיים" הוצ' כרטא 1993, עמ' 146.

כז. "שומר הכותל" בבית הכנסת של ר' נח

להשלמת הנושא, נציין כי בדברי המבוא של איש ירושלים שמואל אבן אור, לספר "יומן הכותל" של אביו — הרב יצחק א. אורנשטיין ז"ל — הוא מספר, כי מאז ההחלטה על הקמת המדינה ביום ט"ז כסלו תש"ח, (29.11.47), לא יכול היה אביו, לרדת ל"כותל", בתפקידו כרב מפקח ליד הכותל. הוא מוסיף כי מהדברים הרשומים בכתב ידו, ביומנו האישי של האב, שנמצא לאחר מותו, למדים על המשך התענינותו בכותל, ובשמירת הרהיטים ו"ספרי התורה" שנשארו ב"חצר שטראוס". ביומן מצוין בצער, כי אין עורכים "קידוש" בשבת ליד הכותל, כלומר בחדרו הנמצא בחצר שטראוס, ואין מתפללים שם יותר²⁵.
כך היה במשך 19 שנה, למן כסלו תש"ח, עד שהגיעו הימים הגדולים של תקופת מלחמת "ששת הימים"...

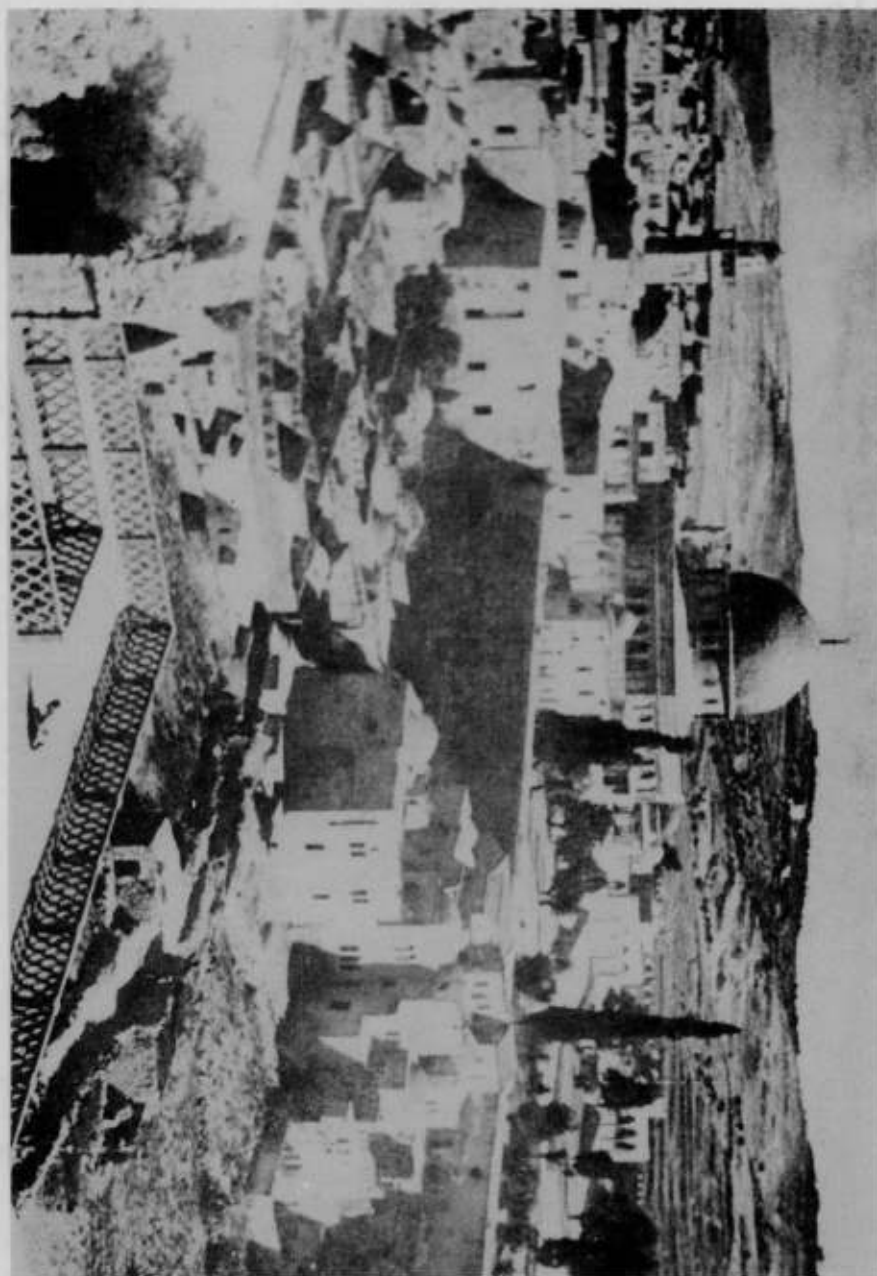
כח. נסיונות להרחבת סימטת ה"כותל"

השופט ג. פרומקין בדברים שהבאנו לעיל, אשר כתבם בתחילת המאה, בטא מעין דברי נבואה, ורמז לעתיד, לגבי רחבת הכותל. הוא כתב, כי הודות לרכישת בית שטראוס, תוצר אפשרות של פתיחת רחבה רחבת ידיים, על יד ה"כותל המערבי". אך דבר זה לא קרה אז, אלא רק לאחר מלחמת "ששת הימים". סימטת הכותל נקראת בפי הערבים — "סימטת הבוראק", על פי המסורת המוסלמית על בואו של מוחמד להר הבית.

כפי שנפרט, היו בעבר, מספר נסיונות מצד יהודים, לרכוש את שטח שכונת המוגרבים שע"י סימטת הכותל על מנת להרחיב את הסימטה, ולמנוע את הפרעות התושבים הערבים לתפילה.

א. בשנת תרמ"ז (1887) בקש הברון אדמונד בנימין רוטשילד לרכוש חצר שליד הכותל המערבי. ההצעה עלתה בדעתו כאשר לאחר תפלתו ליד הכותל המערבי, ראה את המראה העלוב של הסביבה. בלבו גמלה אז ההחלטה לתרום סכום של מליון פרנק צרפתי, כדי לגאול את הסביבה מידי נכרים²⁶, אך יוזמתו נכשלה.

25 הרב יצחק א. אורנשטיין: "יומן הכותל המערבי", הוצ' המשפחה, תשכ"ח.
26 שאול שפר: "הר הבית" בעריכת אשר יוסף, ירושלים, תשמ"ו, עמ' 230.

אזור ה"כרתל המערבי" — שנות ה־40. ברקע "הר הזית", ועלי טיסה "כפת המלע" במרכז.
מול הכרתל, "השכונה המוגרבית". (באדיבות הארכיון הציוני המרכזי)

ב. נסיון נוסף בכוח זה נעשה ע"י איש ירושלים — ר' הלל מעשיל גלבשטיין²⁷. גלבשטיין עלה ארצה מהעיר ביאליסטוק שבפולין בשנת תרכ"ט-1869. הוא חיבר ספרי חרושי תורה, וביניהם: "משכנות לאביר יעקב", המכיל חרושים על מסכת "תמיד", וחקרי הלכות בענין מצוות שמירת המקדש והכותל המערבי. תכניתו של מ. גלבשטיין, שהועלתה בשנת תרמ"ח (1888), היא פרשה בעלת חשיבות רבה. הוא בקש לרכוש את שטח רחבת הכותל המערבי, לרבות מספר חצרות סמוכות לה. חזונו היה להושיב משמרות של כהנים, לויים וישראלים, שיעסקו בהלכות קרבנות, ויקיימו מצוות שמירת המקדש ליד השערים, סמוך להר הבית — זכר למקדש.

ר' הלל מעשיל גלבשטיין, פנה לעזרת השר נ. מונטיפיורי ונדיבים נוספים, בענין תכניתו. מסופר כי הוא הצליח לגייס סכום של 270 נפוליאון זהב — סכום עצום בימים ההם. כסף זה יועד על ידו לשכירת שלש חצרות בשכונת המוגרבים, מימין לרחבת הכותל, ובתכניתו היה להקים שם 3 בתי כנסת. הכסף הופקד על ידו לבנק עותמן ע"ש מחזיקי החצרות, אולם ברגע האחרון התחרטו בעלי החצרות²⁸.

ג. בשנת תרס"ח-1908, עלה שוב הנושא על הפרק. נעשה נסיון רציני מצד חשובי הרבנים בירושלים, אשר פרסמו קריאה נלהבת לתרום כספים למען המשימה החשובה. בקריאה זו הם כותבים בין היתר...

"זה המקום הקדוש אין לנו בו דריסת רגל אלא בחצר קטנה אשר על יד הכותל וכל סביביו הם בתים וחצרות אשר ידורו בהם מוסלמנים... והם עוברים ושבים כל היום ודוחקים את מעמד בני ישראל המתפללים תפילתם... מאז רבות בשנים פעמים הרבה ניסו בני ישראל השתדלותם... אולי יעלה בידם להשיג למו חצר או חצרות... וכל המתנדבים יכתבו בשמותם לזכרון..."²⁹.

27 ר' מעשיל כלול במפקד של יהודי ירושלים מ-1905. ראה פרק יג לעיל.

28 ראה ספרו הנ"ל של ר' ז. מ. גלבשטיין "משכנות לאביר יעקב". מהדורה ראשונה תרמ"א (1881), מהדורה חדשה — תשל"ב. בספר זה מובא מכתבו החשוב של ר' מעשיל לשר משה מוניפיורי, בעת ביקורו בארץ, בשנת 1875. המכתב הוא מתאריך יד' מנחם אב תרל"ה (1875). ובו מבקש ר' מעשיל את סיועו של מונטיפיורי בענין תכניתו לגבי מקום המקדש ונושא ספרו הנ"ל, שהוא מבקש להוציאו לאור. צילום המכתב מובא בזה. ר' מעשיל, שהיה גר כל השנים בירושלים, בדירת המקובל המפורסם ר' שלום שרעבי — הרש"ש, ליד ביהכ"ס "בית אל", כותב למונטיפיורי בין היתר: "כי אילו היה נגלה לשר גדל המצוה הזו של (שמירת המקדש) היה פורח באויר מרוב השמחה".

29 הצילום המעניין של קריאת הרבנים מתפרסם בזה, עם הערותינו.

אך גם הפעם, לצערם של בני ירושלים, הדברים לא נתממשו. הרחבת ה"סימטה" בוצעה כידוע, רק כ־60 שנה לאחר מכן. לאחר הימים הגדולים, של תקופת מלחמת "ששת הימים" ב־1967. הסימטה הצרה, של ה"כותל המערבי" שהיתה מוכרת מאות בשנים, בחויתיה הקשות על היהודים, הפכה לרחבה גדולה, המשמשת בימינו מקום התיחדות ותפילה ליהודי כל העולם. ונסכם פרק זה, בציון העובדה שאין צורך כעת לעבור במבוך השבילים הצרים... כדי להגיע ל"כותל"...

כט. געגועים אל הכותל...

אסיים חיבורי זה, בסיפור אישי הקשור ל"רחוב השלשלת" ו"שער השלשלת". היה זה לפני למעלה מיובל שנים, כשעלתה משפחתי ארצה. עליתי כילד ארצה מפולק עם הורי ואחי ראובן הי"ד, שנפל מאוחר יותר בקרב במלחמת השחרור בשנת תש"ח-1948, בירושלים.

הגענו לירושלים בחודש אדר שנת תרצ"ו-1936, כחודש לפני חג הפסח. מיד בבואי החלטתי ללכת ל"כותל המערבי". לא סיפרתי לאיש על תכניתי. כבר ביום השני בשהותי בירושלים החלטתי לצאת לדרך. כמוכן שלא ידעתי את הדרך ל"כותל", לבי משכני לעיר העתיקה. גרנו אז בשכונת "גאולה" בירושלים, הנמצאת מערבה לשכונת "מאה שערים". ידעתי שהעיר העתיקה נמצאת בכון מזרח. החילותי ללכת מזרחה, בכון העיר העתיקה. איני זוכר כיום, אחרי למעלה מיובל שנים, באיזה מסלול הלכתי, האם דרך "שער שכם" או דרך "שער יפו". מכל מקום, זכורני שנכנסתי לתוך סימטאות העיר העתיקה. הסימטאות היו מלאות ערבים. לא ראיתי פני יהודי, ויש להדגיש שהיה זה כחודש לפני פרוץ המאורעות, של שנת תרצ"ו-1936.

עתה כאשר משחזר אני את דרכי אז אל ה"כותל", הגעתי כפי הנראה, לרחוב השלשלת. הרחוב היה מדורג, וכל הזמן יורד מזרחה.

זוכר אני, שהגעתי לשער גדול. את שם השער כמוכן לא ידעתי. אך בעמדי בפתח השער, ראיתי לפני בנינים יפים ומקושטים. עתה משחזר אני כי ראיתי מ"שער השלשלת", את מבנה "כיפת הסלע" המפואר. המראות המרהיבים של "הר הבית" רגשו אותי מאד. באופן טבעי נמשכתי לעבר היופי והפאר הזה. בפתח, עמד שומר ערבי. הוא ראה כפי הנראה, שילד יהודי עומד לפניו. השומר אחז בצוארי מאחור, דחפני והעיפני לעבר המדרגות, וזאת כדי שלא אעין חס ושלום להכנס פנימה.

כל עוד רוחי בי, החיליתי לרוץ אחורנית, במדרגות רחוב השלשלת. והנה ראיתי לפני איש זקן, עטור זקן לבן. ממראהו הבנתי, שמדובר ביהודי המקבץ נדבות, דהיינו אחד "מעניי הכותל". הלכתי אחרי היהודי, צעד אחר צעד עברתי את הסימטאות המובילות לכותל, והנה עומדות רגלי בסימטה המפורסמת שליד ה"כותל". הכותל עמד לפני בכל השגב שלו, כפי שראיתיו בתמונות עוד בחו"ל. כך הוגשם החלום שלי, כבר ביום השני בבואי לירושלים.

ל. סיכום

כך נשזר הסיפור האישי והמיוחד שלי על ה"כותל המערבי", והאיזור שבסביבתו. בכך סיימנו את תיאורנו על הנוכחות היהודית בעבר באיזור האורינוטלי והמיוחד הזה — ברחוב השלשלת, והסימטאוח הקרובות לו. וכן סיימנו את סיפור הבתים ומוסדות החסד היהודיים באיזור, והפרטים על המשפחות היהודיות שחיו כאן עשרות בשנים — בירושלים ש"בין החומות".

סימטת הכותל. צילום מאת הצלם הירושלמי המפורסם – צדוק בסן – 1910.
בכיתובית המקורית בתחתית הצילום רשום – "תמונת עניים מ"בית התבשיל"
הכללי לעניי ישראל, אשכנזים וספרדים בעיה"ק ירושלים, העומדים ומתפללים
לפני כותל מערבי לעילוי נשמת הצדקנית מרת פומה ראשה, ליארצייט.."

יצא הוא שני ימים בלילות אלו יצא חסד רב. ויש להאמר שזהו חסד רב
 שמתנהגות כל האמות והעמים יחד בשבת ויוצא חסד רב. ויש להאמר
 שזהו חסד רב שמתנהגות כל האמות והעמים יחד בשבת ויוצא חסד רב.

ויש להאמר שזהו חסד רב שמתנהגות כל האמות והעמים יחד בשבת
 ויוצא חסד רב. ויש להאמר שזהו חסד רב שמתנהגות כל האמות
 והעמים יחד בשבת ויוצא חסד רב. ויש להאמר שזהו חסד רב
 שמתנהגות כל האמות והעמים יחד בשבת ויוצא חסד רב.

השבת

ויש להאמר שזהו חסד רב
 שמתנהגות כל האמות והעמים
 יחד בשבת ויוצא חסד רב.

ויש להאמר שזהו חסד רב
 שמתנהגות כל האמות והעמים
 יחד בשבת ויוצא חסד רב.

ויש להאמר שזהו חסד רב
 שמתנהגות כל האמות והעמים
 יחד בשבת ויוצא חסד רב.

השבת

התאחדות ב' תמוז תש"ח
(27-28)

א.ב.מ.

הי' שנתה ב' תמוז תש"ח
באתר ויהי

במסגרת רבני אגף מרכז אגודת א"ת מקרב אפי כ' תמוז תש"ח והתאחד
אחיה. ה' תמוז תש"ח אפי אגודת א"ת ויזמן את רבי

אגודת א"ת מקרב א"ת ביקר קודם לזמן בלא יזמן את אגודת א"ת
יזמן את אגודת א"ת משה ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת

בשנה אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת

באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת

באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת
באתר ויהי. אפי הי' באתר אגודת א"ת ב' תמוז תש"ח ויזמן את אגודת א"ת

באתר ויהי

א.ב.מ.
הי' שנתה ב' תמוז תש"ח

מכתבו של משה ברונשטיין - איש ירושלים - למחבר. דברים על ספרו: "בתים ומוסדות
יהודיים ברובע המוסלמי". התאריך - ו' אב תשמ"ז

**כתבים של המחבר בנושא
תולדות הישוב היהודי בדורות האחרונים
באיזורים שמחוץ לרובע היהודי בירושלים העתיקה**

1. "פרק מ־90 שנות היסטוריה יהודית ברובע המוסלמי בירושלים העתיקה" — ישיבת "תורת חיים", בהוצ' "איגוד לחמני ירושלים בעיר העתיקה", שלש חוברות, מהדורות: תשל"ח-1978, תשמ"ב-1982, תשמ"ג-1982.
2. "בתים ומוסדות יהודיים ברובע המוסלמי — רובע רחוב חברון" חוברת בהוצאת האגודה עמ"י — על משמר ירושלים, כסלו תשמ"ד — נובמבר 1983.
3. ספר בנושא "בתים ומוסדות יהודיים ברובע המוסלמי בירושלים העתיקה" רובע רחוב חברון. בהוצאת האגודה עמ"י, תשמ"ה-1985.
4. "יהודים ברובע הנוצרי בירושלים העתיקה — החצר ובית הכנסת של מאיר גאנץ", חוברת בהוצ' מדרשת "עטרת כהנים", כסלו, תשמ"ז — ינואר 1987.
5. "חצר ר' משה ויטנברג ברחוב הגיא בירושלים שבין החומות", חוברת בהוצ' מדרשת "ראשית ירושלים" כסלו, תשמ"ח — דצמבר 1987.
6. "שוק הכותנה" ה"דגירות" בירושלים העתיקה במסורת ישראל והישוב היהודי באיזור. חוברת בהוצ' מדרשת "קדמת ירושלים", ירושלים תשרי, תשנ"ב.
7. "מוסדות וחצרות יהודיים בירושלים ש"בין החומות", קובץ בהוצ' העמותה על משמר ירושלים — עמ"י, תמוז תשמ"ח-יולי 1988. המאמרים: בנק המבורגר, בנק ולידו, מלון אמדורסקי, חצר שמואל לייזר הנגר.
8. חמישה מאמרים בנושאים שונים, כמפורט להלן, בשנתון "שנה בשנה" — להלכה ולמחשבה ולבעיות היהדות — בהוצאת "היכל שלמה" ירושלים:
 - א. "יהודים ברובע הנוצרי בירושלים העתיקה" — תשנ"א
 - ב. "החצר ובית המדרש של חסידי יזוניץ בעיר העתיקה" — תשנ"ב
 - ג. "רחוב שער המשגיח בירושלים העתיקה והישוב היהודי בסביבתו" — תשנ"ג
 - ד. "תולדות ההתישבות היהודית בשכונת "באב חוטא", בצפון ירושלים העתיקה" — תשנ"ד
 - ה. "בתי מסדר בתי מלון ומוסדות של יהודים בעבר ברחבת שער יפו, בעיר העתיקה" — תשנ"ה.

שבת זכריה, עו"ד

משרד:

מרכז "בלל"
רח' יפו 97, ירושלים
ת.ד. 1125, טל': 246660

מעון:

רח' פינסקר 22
ירושלים 92228
טל': 617395

